

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KUVVETLER AYRILIĞI-SİYASAL İSTİKRAR
İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet DUYAR

**Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BEZCİ

HAZİRAN - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUVVETLER AYRILIĞI-SİYASAL İSTİKRAR
İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet DUYAR

Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

Bu tez ^{30.06.2011}/../.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Y. Doc. Dr.

Binyamin BEZCI

Y. Doc. Dr.

Orhan HAYALAK

Y. Doc. Dr.

Reynel Abidin KILINÇ

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

- Kabul
 Red
 Düzeltme

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet DUYAR

29.05.2011

ÖNSÖZ

“Kuvvetler Ayrılığı – Siyasal İstikrar İlişkisi” konusu, kuvvetler ayrılığının ne ifade etmesi gerektiğinin, özgürlük ve istikrar ikilemi hususunda Türkiye ölçeğinde nasıl bir anlam kazandığının ortaya konulması açısından incelemeye değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Bezci’ye teşekkür ederim. Ayrıca bu süreç içerisinde maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme en yüce şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Mehmet DUYAR

29 Mayıs 2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ	4
1.1. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Düşünsel Temelleri.....	5
1.1.1. John Locke	8
1.1.2. Montesquieu.....	10
1.2. Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Göre Devletin Tasarımı	14
1.2.1. Yasama Erki	14
1.2.2. Yürütme Erki.....	18
1.2.3. Yargı Erki.....	20
1.3. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Bugünkü Yorumu	22
BÖLÜM 2: KUVVETLER AYRILIĞI – ÖZGÜRLÜK – SİYASAL İSTİKRAR	
İLİŞKİSİ	25
2.1. Kuvvetler Ayrılığı ve Özgürlük	25
2.1.1. Sivil Özgürlükler.....	26
2.1.2. Siyasal Özgürlükler.....	28
2.1.3. Sosyal ve Ekonomik Özgürlükler	32
2.2. Kuvvetler Ayrılığı ve Siyasal İstikrar İlişkisi	34
2.2.1. Yasama Erki ve İstikrar.....	34
2.2.2. Yürütme Erki ve İstikrar	38
2.2.3. Yargı Erki ve İstikrar	42

BÖLÜM 3: 1960 SONRASI DÖNEMDE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN	
TÜRK SİYASETİNDE YORUMU.....	45
3.1. Yargı Perspektifinde Özgürlük – İstikrar İlişkisi... ..	45
3.1.1. Yargı Bağımsızlığı-Tarafsızlığı ve Özgürlük-İstikrar İlişkisi.....	46
3.1.2. 1960 Sonrası Dönemde Türkiye’de Yargı-Özgürlük-İstikrar İlişkisi	49
3.2. Siyasal İstikrar Sorunu	55
3.2.1. Siyasal İstikrar Sorununa Bir Çözüm Önerisi Olarak Başkanlık Sistemi.....	58
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	78
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ.....	88

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AİHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- DGM** : Devlet Güvenlik Mahkemesi
- KHK** : Kanun Hükmünde Kararname
- MGK** : Milli Güvenlik Kurulu
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TCK** : Türk Ceza Kanunu

Tezin Başlığı: Kuvvetler Ayrılığı – Siyasal İstikrar İlişkisi	
Tezin Yazarı: Mehmet Duyar	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Bezci
Kabul Tarihi: 30 Haziran 2011	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 84 (tez)
Anabilimdalı: Kamu Yönetimi	Bilim Dalı: Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>Kuvvetler ayrılığı ilkesi hukuki bir anlamdan ziyade siyasi açıdan değerlendirilmesi gereken bir ilkedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya koyduğu çerçeve, yasama ve yürütmenin yanına sadece istikrarı sağlamak için bu erkler denetleyecek bir yargı erki değil, bundan ziyade bu erkleri denetleyerek bireysel özgürlüğü güvence altına alan bir yargı erkidir. Yani yargı erki devlet karşısında bireysel hakları güvence altına alması gereken bir erk olarak algılanmalıdır.</p> <p>Bu çalışmada, Türkiye’de kuvvetler ayrılığı ilkesinin özgürlük ve istikrarı sağlama noktasında nasıl algılandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın kapsamında şu sorular yer almaktadır:</p> <ol style="list-style-type: none">Türkiye’de yargı erki, diğer erkler arasında bir dengeleyici rol olarak özgürlükleri korumaya mı çalışmış, yoksa devletin bekasını sağlamaya yönelik olarak siyasal istikrardan yana mı olmuştur?Türkiye’de siyasal istikrar sorunu kuvvetler ayrılığının yanlış yorumlanmasından kaynaklanan bir sistem sorunu mudur? <p>Çalışmada veri elde etmek amacıyla kullanılan yöntem literatür taraması olmuştur. Ancak söz konusu araştırmaya dâhil akademik çalışmaların azlığı çalışmada kaynak sınırlılıklarına neden olmuştur.</p> <p>Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda kuvvetler ayrılığı ilkesinin, ya siyasal istikrarı sağladığı ya da özgürlükleri güvence altına aldığı, yani birisinden birinin tercih edilmek zorunda kalındığı şeklinde algılamaların olduğu görülmüştür. Halbuki özgürlük ve siyasal istikrarın birbirleri yerine ikame edilemeyecek olması ve bunların aynı anda işler olabileceğini göstermesi bakımından, çalışmada önemli bulgular elde edildiği söylenebilir.</p>	
Anahtar kelimeler: Kuvvetler Ayrılığı, Özgürlük, Siyasal İstikrar,	

Title of the Thesis: The Relationship Between Political Stability And The Separation Of Powers	
Author: Mehmet Duyar	Supervisor: Asist. Prof. Dr. Bünyamin Bezci
Date: 30 June 2011	Nu. of pages: v (pre text) + 84 (main body)
Department: Public Administration	Subfield: Politics and Social Sciences
<p>Politically, rather than a legal principle meaning separation of powers is a principle that should be considered. Framework put forward by the principle of separation of powers is not only a judicial institution of legislative and executive powers to supervise and ensure stability, but rather by controlling the powers of the judiciary to secure individual freedom. In other words that should be guaranteed that judiciary is an erk to secure individual rights against the state judiciary.</p> <p>In this study, the perception of the principle of separation of powers has been carried out. In this regard, the scope of the study include the following questions:</p> <ol style="list-style-type: none">Has the judiciary in Turkey tried to do to protect their freedom by taking a role in stabilizing among other powers or survival of the state to ensure the political stability?Political stability in Turkey, the problem of separation of power arising from the interpretation of a system problem, is it wrong? <p>Literature has been the method used to obtain data in this study. However, the research study, including lack of academic studies has led to resource limitations.</p> <p>As a result of research performed within the context of the principle of separation of powers, freedoms or guarantees provided by either the political stability, which have to be someone who stays in one of the preferred perceptions, were shaped. However, that freedom and political stability cannot be a substitute for each other and their jobs could be at the same time showing us, the study said that important evidence was obtained.</p>	
Keywords: Separation Of Power, Freedom, Political Stability	

GİRİŞ

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet niteliği taşıyan siyasal birimlerde, birbirlerinden farklı kuvvetlerin bulunduğu, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için de bu kuvvetlerin birbirinden ayrı ve bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. Yani kuvvetler ayrılığı, devletin yapacağı faaliyet ve görevlerin ayrılmasını ve bunların ayrı organlar tarafından yerine getirilmesini ifade eder.

Kuvvetler ayrılığının en önemli işlevinin, özgürlüklerin korunması ve siyasal istikrarın sağlanması olduğu söylenebilir. Çünkü kuvvetler arası ayrımın olmadığı bir siyasal sistemde özgürlüklerin güvence altında olduğu ve siyasal istikrarın tam anlamıyla sağlandığını söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesinin devletler tarafından ne şekilde anlaşıldığı ve hangi şekilde yorumlandığı da ilkenin işlevselliği için önem taşımaktadır.

Bu açılardan tezin konusunu kuvvetler ayrılığı, siyasal istikrar ve özgürlük arasındaki ilişkinin incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacını, kuvvetler ayrılığı ilkesinin siyasal istikrar ve özgürlükle ne kadar yakından bir ilişki içerisinde olduğunun ortaya konması ve bu ilişkinin Türkiye özelinde incelenmesi oluşturmaktadır. Bu inceleme yapılırken kuvvetler ayrılığı, istikrar ve özgürlük arasında ne tür bir ilişki olduğunun ortaya konması çalışmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Bir diğer amacı ise bu olguların Türkiye perspektifinde ne anlam taşıdığına ifade edilmesidir.

Türkiye özelinde kuvvetler ayrılığı, özgürlük ve istikrar ilişkisi incelenirken ilk olarak amaçlanan, Türkiye’de siyasal istikrar sorunu kuvvetler ayrılığının yanlış yorumlanmasından kaynaklanan bir sistem sorunu mudur? Sorunsalının cevaplanması olmuşken, diğer cevabı aranan soru ise kuvvetler ayrılığı içerisinde yasama ve yürütme erkleri karşısında özgürlüklerin koruyucusu durumunda bulunan yargı erkinin Türkiye’de gerçekten diğer erkler arsından dengeleyici bir rol olarak özgürlükleri korumaya mı çalıştığı, yoksa devletin bekasını sağlamaya yönelik siyasal istikrardan yana mı olduğu? Olmuştur.

Çalışmanın Önemi

Çalışma, kuvvetler ayrılığı, istikrar ve özgürlük arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu kadar aynı zamanda bu ilkelerin Türkiye’de nasıl algılandıklarını da açıklamaya çalışmaktadır. Bu çerçevede kuvvetler ayrılığı ilkesinin, ya siyasal istikrarı sağladığı ya da özgürlükleri güvence altına aldığı, yani birisinden birinin tercih edilmesi şeklinde algılamaların olduğunu göstermesi ve aynı zamanda bu algılamaların aslında hatalı olduğunu, özgürlük ve siyasal istikrarın birbirleri yerine ikama edilemeyecek olması ve bunların aynı anda işler olabileceğini göstermesi bakımından, çalışmada önemli bulgular elde edildiği söylenebilir.

Çalışmanın Kapsamı

Kuvvetler ayrılığı, siyasal istikrar ve özgürlük arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla ele alınan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde “Kuvvetler Ayrılığı İlkesi” başlığı altında öncelikle kuvvetler ayrılığı ilkesi kavramsal açıdan tanımlanmaya çalışılmış ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasına düşünsel açıdan katkı sağlayan önemli düşünürlerin hangi açılardan katkılar sağladığı ifade edilmiştir. Sonrasında kuvvetler ayrılığı ilkesine göre devletin hangi şekilde tasarlandığı anlatılmış ve ardından kuvvetler ayrılığı ilkesinin bugünkü durumu ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü ise “Kuvvetler Ayrılığı, Özgürlük ve Siyasal İstikrar İlişkisi” başlığı altında ele alınmıştır. Burada ilk olarak kuvvetler ayrılığı ve özgürlük ilişkisinde, sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal özgürlükler ve bu özgürlükler karşısında erklerin tutumu anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından siyasal istikrar ve kuvvetler ayrılığının arasındaki ilişki yasama, yürütme ve yargı erkinin istikrar ya da istikrarsızlık durumlarına ne tarzda etki ettiği şeklinde bir anlatım ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise “1960 Sonrası Dönemde Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Türk Siyasetinde Yorumu” yer almaktadır. Bu bölümde, ilk iki bölümde anlatılan teorik bilgiler çerçevesinde Türkiye’de siyasal istikrar sorununun nedenleri ve çözümüne yönelik çeşitli fikirler ile birlikte Türk siyasetinde özgürlük istikrar ikilemi incelenmiş ve ardından yargı-özgürlük ilişkisi ortaya konulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Üç ana bölümden oluşan tez çalışmasında eleştirel kaynak incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Her ne kadar eleştirel kaynak incelemesi yapılmış olsa da söz konusu araştırmaya dâhil akademik çalışmaların azlığı çalışmada kaynak sınırlılıklarına neden olmuştur.

BÖLÜM 1. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

Kuvvetler ayrılığı gerek Kamu Hukuku, gerekse Siyaset Bilimi açısından önem teşkil eden konuların başında gelmektedir. Bu önemi aynı zamanda kuvvetler ayrılığını, bu iki dalın en tartışmalı konularından biri haline de getirmektedir. Bu ilke hukuki olmaktan çok siyasal bir nitelik taşımaktadır.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet niteliği taşıyan siyasal birimlerde, birbirlerinden farklı kuvvetlerin bulunduğu, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için de bu kuvvetlerin birbirinden ayrı ve bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. Yani kuvvetler ayrılığı, devletin yapacağı faaliyet ve görevlerin ayrılmasını ve bunların ayrı organlar tarafından yerine getirilmesini ifade eder (Öztek, 1993:273). Ancak şu unutulmamalıdır ki, bu kuvvetlerin birbirlerinden ayrı ve bağımsız organlara verilmesi zarurieti bu kuvvetlerin birbirinden kopuk ve tümünden bağımsızlığı anlamına gelmemektedir. Tam bu noktada devlet fonksiyonunu icra eden bu organlar arasında kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal etmeyecek biçimde bir etkileşim ve yardımlaşmanın olduğu unutulmamalıdır.

Her devlette başta yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel kuvvet bulunmaktadır. Bu kuvvetlerden genel itibariyle yasama erki, toplumsal yaşamı düzenlemeye yönelik kanunları hazırlar. Yürütme organı, yürütme iktidarını kullanarak bu kanunları uygular ve son olarak yargı erki ise bu kanunların uygulanmasında ortaya çıkacak anlaşmazlıkları çözümler.

Kuvvetlerin ayrı organlar tarafından temsil edilmesi ve bunların birbirleri üzerinde tahakkümlerinin bulunmaması ve ayrıca birbirlerini denetlemeleri, kişi hak ve hürriyetlerinin güvencesi olarak kabul edilir. Bu yüzden kuvvetler ayrılığı ilkesini hukuk devletinin bir ön şartı olarak görmek de mümkündür. Yani kuvvetlerin tek elde toplanması, denetlenmesini imkansız kılacak ve demokratik usullerle iktidara gelenlerin antidemokratik, baskıcı bir şekilde iktidarda kalmaya devam etmesine yol açacaktır. İşte bu yüzden kuvvetler ayrılığı demokrasinin de vazgeçilmez bir şartıdır (Akad, 2000:45).

Kuvvetler ayrılığı, demokratik sistemlerde, tüm yetki ve iktidarın bir elde toplanıp, otoriter ve despotik bir yönetimi engellemek amacıyla kabul edilmiş ve bu amaca

erişebilmek için kuvvetlerin birbirlerini denetlemeleri kuralını benimsemiştir (Özek, 1982:915).

Kısaca kuvvetler ayrılığı, özgürlüklerin korunması amacıyla, devlet gücünün sınırlanması düşüncesinden hareketle yola çıkılarak kabul edilmiş bir kuramdır ve bu kuvvetleri oluşturan yasama, yürütme ve yargı erki değişik organlar tarafından kullanılırsa bireylerin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış olacaktır.

1.1. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Düşünsel Temelleri

Devlet iktidarı, her ne kadar mutlak, devredilemez bir güç olarak düşünülürse düşünülün, aslında sınırsız bir iktidar olmadığı, onun da üstünde de onu sınırlandıran belirli kuralların varlığı ileri sürülmüş ve devlet iktidarının her şeyi yapma yetisinde sınırsız bir güç olmadığı yönünde önemli fikirler ortaya konmuştur.

Taoizm'in kurucusu olan Lao Tzeu, devleti elinde tutanların onunla oynamasını oldukça gereksiz bulmuştur. Bu karmaşık makinenin olmasına bırakılmasının en iyi şey olacağını ve eğer bu hassas makineye dokunulursa bozulacağını belirtir. Tzeu'ya göre, bilge yöneticinin bütün varlıkları devletin yaratılışına göre bırakmanın en iyi şey olduğu, güçlülük, zenginlik, tutkunluk gibi bütün varlıklara zarar verecek aşırılıkların bastırılması gereğinden söz ederek devletin ve iktidarın sınırlarını belirleyeceğini söylemiştir. (Bouthoul, 1997:12).

Siyasette erdemliliğe önem veren Konfüçyüs, devlet işlerinin babadan oğla geçmesinin önlenmesi, bir kişinin birçok işleri elinde tutmasına izin verilmemesi, memurluklara uygun insanların getirilmesi, kralın kendi başına dilediği devlet adamını öldürmeye hakkı olmadığını gibi düşünceleriyle iktidarın sınırlarını belirtmektedir (Bouthoul, 1997:15).

Antik Yunan dönemi düşürlerine baktığımızda ise Sokrates devlet iktidarının sınırlandırılmasında üstün ve ruhani hak ve adalet esaslarını dile getirir. Platon, devlet iktidarını örf ve adetlerle sınırlandırırken aynı zamanda erdem ve ahlaklılık için çıkarılan yasalarında iktidarı sınırlandırma aracı olduğunu söyler (Zabunoğlu, 1963-36). Aristoteles, iktidarın ruhani yasalarla sınırlandırılması yanında, yasaların üstünlüğünü sağlamakla, yöneticilerin görevlerini iyi niyetle yerine getiren erdemli birer yurttaş gibi davranmaları halinde yönetimlerin yozlaşmasının engelleneceği düşüncesini ileri

sürmüştür (Akın, 1990:23). Erdem üzerine temellendirdiği çözümlenmeleri ile devletin amacının yurttaşlarının amaçlarının yansımından başka bir şey olmadığını belirtmiştir (Tunçay, 1969:81).

Aristo'ya göre tüm anayasalarda üç öge vardır ve ciddi bir yasa koyucu bunların her biri için en iyi düzenlemeyi bulmalıdır. Bunlardan ilki devlet çapında önem taşıyan bir şeyin tartışılıp düşünülmesi, ikincisi bu tartışılan şeylerin yürütülmesi, sonuncusu ise yargı düzenidir. İşte tüm bunları karara bağlama hakkı tüm yurttaşlara verilmelidir. Bunun uygulanabilmesinin bazı yolları vardır: İlk olarak, tüm yurttaşlar bu görevleri yaparlar ama sırayla yaparlar. Ancak yasama ve anayasal konular için yetkililerin bildirilerini dinlemek için bir araya gelirler. Bir diğer yöntemde hepsinin ortaklaşa sorumluluğu söz konusudur. Bu durumda yurttaşlar görevlileri seçmek, yasaları yapmak, savaş ve barışa karar vermek için bir araya gelirler. Geri kalan işler her biri için özel olarak belirlenen yöntemlerle görülür. Diğer yöntemde tüm yurttaşlar savaş ve barış, tüm yurttaşların görev ve soruşturma konularını görüşmek ve düşünmek için toplanırlar ancak diğer görevler için bu görevlerde uzman kişiler yer alırlar. Bir başka yöntemde ise her şey hakkında görüşüp düşünmek için herkes bir araya gelir, böyle bir durumda görevliler kesin karar vermemekle birlikte geçici kararlar verebilirler (Aristo, 2007:115).

Devletin diğer bir işlevi yürütmeye ilgilidir. Aristo'ya göre yürütücü olacak kimse kamu gücünü ortaya koyabilen, o konuda yargıya varan ve daha çok buyurun veren kimse olmalıdır. Devletin daha üst düzeyde kararları için ise o görevler için ayrı teşkilatlar kurulmalıdır. Bu teşkilatlar ya da bürolar kararlar uygulama, şehrin düzenin sağlama, adalet sistemini ayarlama gibi görevleri ifa ederler (Aristo, 2007:118).

Son işlev yargılama işlevidir. Aristo, mahkemeleri üyelerine, yetki alanına giren konulara, atanma biçimlerine göre üç biçimde sınıflandırmış ve her mahkemenin kendi yetki alanına giren konuları çözümlenmekle yükümlendirerek sekiz çeşide ayırmıştır (Aristo, 2007:120).

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Aristo bu işlevsel gruplandırmayı yaparken iktidarın kimde olduğu sorusunu sormuş ve her cevapta bir rejimi tanımlamıştır. İktidar tek kişideyse bu rejimin adı monarşi, bir zümrenin elimde ise aristokrasi, tüm yurttaşlara ait ise timokrazi olarak sınıflandırmıştır. Bu rejimlerin bozulması durumda ise monarşiden tirani, aristokrasinin bozulması ile oligarşi ve timokrasinin bozulması

sonucunda ise demokrasinin doğacağını belirterek hükümetlerin yozlaşması ile iktidarın kullanılışındaki değişikliği de incelemiştir (Tunaya, 1980:338).

Aristo yaşadığı dönemim siyasi yapısının işleyişini yansıtırken, oluşan görevleri işlevlerine göre gruplayıp bunları tanımlamıştır. Aslında Aristo'nun bu düşüncelerinin kuvvetler ayrılığı için iktidarın sınırlandırılmasından ziyade iktidarın bölünmesi açısından katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Polybios; cumhuriyet, aristokrasi ve monarşi özelliklerinden oluşan karma bir siyasi sistemden hareketle her bir iktidarın birbirini durdurması ve dengelemesiyle iyi işleyen ve uyumlu bir yönetimin kurulabileceğini söyler. Cicero da bu düşünceyle paralel olarak karma yapı bir devlet veya bu kurallardan meydana gelen bir yönetimde en önemli unsur olan denge ve yumuşamanın yönetime işlerlik katacağı düşüncesindedir (Kutlu, 2001:100).

Aquino'lu Thomas, iktidar anlayışının doğal hukukla sınırlandırıldığını, iktidarın yalnız insanların gereksinimlerine yönelik olarak çalışması durumunda meşru sayılabileceğini, iktidarın onu elinde bulunduranın kötü kullanımını önleyecek bir biçimde düzenlemesi gerekliliğinden bahsetmiştir (Zabunoğlu, 1963:57). Spinoza da, devletin yasalarla sınırlanması ve işlerlik kazanması gerekliliği, aksi takdirde devletin keyfilikten kurtulamayacağını söyler (Bouthoul, 1997:57).

Her ne kadar mutlak iktidarın mimarı olsa da Bodin, iktidarın sınırlandırılması noktasında doğal ve ruhani hukuku hükümdarı sınırlandıran bir unsur olarak görmüştür. Bu unsurlara uygulanmakta olan hukuku da katarak hükümdarın uyması gereken kuralların varlığını ortaya koymuştur (Zabunoğlu, 1963:46). Hobbes da siyasi iktidarın sınırını kişinin çekirdek haklarına dokunmamak hatta onları korumak olduğunu söylemiştir. Sosyal sözleşme kuramını iktidarın sınırlarının belirlenmesinde kullanan Rousseau, toplumu ortak faydaya uygun bir oluşum olarak görür ve toplumun ortak çıkarlara göre yönetilmesi gereğinden söz ederek ortak faydayı iktidarın sınırı olarak belirler (Rousseau, 2007:82).

Buraya kadar ideal devletin sınırlarının ne olması hususunda önemli düşünürlerden alıntılar yapıldı. Ancak kuvvetler ayrılığı fikrinin tarihsel oluşumu ve gelişimi incelendiğinde John Locke ve Montesquieu'nun bu alandaki fikirlerinin günümüz

demokratik devlet yapısının oluşması ve şekillenmesinde büyük bir rol oynadığı ve bu sistemlere temel teşkil ettiği görülmektedir.

1.1.1. John Locke

John Locke, kuvvetler ayrılığını bir özgürlük düşüncesi olarak gündeme getiren ve iktidarı sınırlamak amacıyla bölümleyen ilk düşünürdür. Kuvvetler ayrılığı düşüncesi ile sınırlı iktidarın kurulabileceğini ve monarşik yönetimin yerine parlamenter yönetimi geçerli kılmak amacıyla devleti, yasama, yürütme ve federatif kuvvetlerden oluşan bir ayrıma dayandırmıştır (Erdoğan, 1997:104).

Düşünürü göre yasama kuvveti diğer kuvvetlere göre en güçlüsüdür. Bu kuvvet devlet iktidarının, topluluğu ve üyelerini korumakla nasıl kullanılacağını yönetmek hakkı olan kuvvettir (Kutlu, 2001:109). Ancak unutulmamalıdır ki bu kuvvet hiçbir sınırlamaya tabi olmayan bir kuvvet yani mutlak bir iktidar sayılamaz. Ayrıca bireylerin dokunulamayacak haklarının olduğu da unutulmamalıdır. Bu yüzdendir ki yasamanın buradaki amacı bireylerin yararına işlemler yapmak, yasaları halkın iyiliği için çıkarmaktadır. Bundan dolayı genel yasalar çıkarır, keyfi kararlar alamaz ve mülkiyet hakkını keyfince sınırlayamaz, ortadan kaldıramaz. Yasama organının oluşturulması, kimin elinde olacağını belirlenmesi halka bağlıdır. Bu noktadan sonra artık halk, kendi seçtiklerinin yaptıkları yasalara bağlı olurlar (Akın, 1990:136).

Yürütme kuvvetine baktığımızda ise; nasıl ki yasama kuvveti toplum ve vatandaşları devletin gücünden nasıl koruyacağını gösteren kurallar halinde ortaya çıkıyorsa, bu kuralların yani olumlu yasaların uygulanmasını sağlayacak bir de güce ihtiyaç vardır. Bu güç de yürütme gücüdür. Yürütme gücü sürekli olarak çalışmasına karşılık yasama kurulu ise gerekli yasaları çıkarmak üzere kurulur ve sonrasında tekrar dağılır. Bu bakımdan bu iki kuvvetin farklı ellerde bulunması fayda gereğidir. Yani sürekli olarak çalışan bir yasama gücü sürekli yasa çıkarmak durumunda kalacağına göre faydadan çok zarar getirecektir. Buna karşılık yürütme açısından baktığımızda ise eldeki yasaların sürekli olarak uygulanması ve bunların denetlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu iki kuvvetin tek elde toplanmasındaki asıl sakınca yetkilerin kötüye kullanılmasına yol açabilecek olmasıdır (Tunçay, 1969:180). Diğer yandan yasama ve yürütme güçleri birbirlerine eşit güçler olarak da sayılmazlar. Çünkü yasayı ortaya çıkaran yani devlete

biçimini ve birliğini veren yasamadır. Bu doğrultuda yürütme de ancak yasamanın çıkardığı yasalar uyarınca sınırlanmıştır (Akın, 1990:137).

Bir diğer güç ise; savaş açma, barış ve antlaşma imzalama gibi devletin dış işlerini yürütecek federatif güçtür. Federatif gücün herhangi bir yasaya göre yürütülmesi düşünülemez, ülke içindeki uyrukların karşılıklı ilişkileri bazı yasalarla tanımlanmış ve sınırlanmıştır. Oysa yabancı bir devlete karşı tutumun ne olacağı önceden kestirilemez. Tutum amaçlara ve çıkarlara göre değişiklik gösterebilir. Bu doğrultuda federatif gücü elinde bulunduranların öngörüsüne güvenmekten başka çıkar yol yoktur (Kutlu, 2001:111). Burada unutulmaması gereken bir başka nokta, tanımlama olarak federatif ve yürütme gücü ayrılırsa da bu iki ayrı güç bir noktadan idare edilmelidir. Yani yürütme ve federatif kuvvetlerin yürütülmesi toplumun gücünü gerektirir, dolayısıyla devletin gücünü ayrı ve bağımsız ellere bırakmak, yürütme ve federatif gücü ayrı ayrı hareket edebilecek kişilere vermek düzensizliklere yol açabilir (Abadan, 1959:321).

Yargı kuvvetine baktığımızda; Locke yargı kuvvetini kabul etmemiş, çünkü yargıçlar yasama organının yapacağı yasalara göre anlaşmazlıkları gidereceklerinden kendilerinin yasaya bağlı olmaları gerektiğini düşünmüştür (Akın, 1990:139). Toplum parlamento tarafından kullanılan yasama kuvvetini elinde tuttuğu için, yargının da toplumun yasalarına uygun çalışması gerekir. Locke döneminde daha çok yürütmeyi yani kralın gücünü sınırlamayı, kral belirli sınır ve yetkileri aşar ve sorumluluklarını yerine getirmese egemenliğin kaynağı olan halkın karşı koyma hakkının olduğunu göstermektedir. Yasama gücüne baktığımızda Locke onu da sınırlar ancak toplumun kendi amaçlarına ve faydalarına uygun yasalar çıkaracağını daha olası düşünür. Yargıya baktığımızda ise, yargıyı yasalarla bağlarken yargılama işlemlerini yürütmenin işlevlerinden biri olarak kabul eder, çünkü süreklidir ve yasaların yerine getirilmesini içerir (Kutlu, 2001:111). Görüldüğü üzere Locke yargıyı ayrı bir kuvvet olarak görmemiştir. Ona göre, yargı da yasamaya bağımlı olarak faaliyet gösterir. Ancak burada şöyle bir gerçekte söz konusudur ki, Locke'un bu tutumu güçlerin ayrılmasına ilişkin teorisinin değerini bir ölçüde azaltmaktadır. Çünkü bağımsız bir yargı özgürlüklerin korunmasında en önemli işlevi görüyor olsa da, aynı zamanda diğer iki erkin ayrılığının da güvencesidir.

1.1.2. Montesquieu

Montesquieu ile birlikte kavramsal çerçevesine kavuşan kuvvetler ayrılığı düşüncesi, anayasal iktidar kurumsallaştırma yolundaki arayışlar sırasında geliştirilmiş bir kuramdır. Bu açıdan siyasal iktidarın kullanımının paylaşılmasının bir aracı olan erklerin ayrılığı aslında modern anayasacılık anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bu duruma şu açıdan yaklaşmak gerekir; iktidar sorunuyla yakından ilişkili olan anayasacılık, tarihsel açıdan incelendiğinde iktidarın tek bir elde yoğunlaşmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır ki, bu da iktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için kurumsallaştırılan kuvvetler ayrılığı ilkesiyle ilintili olduğunu göstermektedir (Doehring, 2002:193).

Montesquieu, kuvvetler ayrılığı kuramına Locke'dan farklı olarak iki yenilik getirmiştir: Bunlardan ilki yürütmenin bütünlüğüdür. Çünkü Locke dış ilişkilerin düzenlenmesini ayrı bir federatif kuvvet olarak görürken, Montesquieu'da bu durum yürütmenin bir işi olarak görülürdü. Bir diğeri ise Montesquieu yargılamaya üçüncü bir kuvvet niteliği vermesidir. Oysa Locke'da durum daha farklı, yargı yürütmeye dâhil bir güçtü. Ayrıca Montesquieu kendi oluşturduğu iktidar anlayışında Locke'da olduğu gibi artık yasama iktidarına vurgu yapmamaktadır. Tüm bu farklılıklara rağmen iki düşünürün birleştikleri en büyük noktanın ise; yürütmenin üstünlüğünü mutlak monarşiyle bağlantılı göyerek ona karşı çıkmaları olduğunu söyleyebiliriz (Friedrich, 1999:35).

Montesquieu'ya göre devlette üç çeşit erk vardır: Bunlardan ilki yasama erki, ikincisi devletler hukukuna bağlı olan şeyleri uygulama yetkisi, üçüncüsü ise özel hukukla ilgili işleri yürütme erkidir (Mosca, 1968:175). Yönetilenlerin yönetenlere karşı korunmalarını sağlamak ve dolayısıyla iktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için bu üç iktidar ayrı ellerde bulunmalıdır. Aksi takdirde özgürlükler düzeninden söz edilemeyecektir (Montesquieu, 1998:251).

Yasama iktidarı: Hükümdar ya da bu iş için yetkilendirilmiş kimsenin, bir süre için ya da sürekli olarak yürürlüğe girecek yasaları yaptığı, eskiden yapılmış olanları düzelttiği yahut yürürlükten kaldırdığı bir iktidardır. Yürütme iktidarı: Barışı sağlayan ya da savaş başlatan, ülkesinin güvenliğini sağlayan, istilaları önleyen bir iktidardır. Son olarak yargılama iktidarı ise: Suçluları cezalandıran ya da kişiler arasındaki anlaşmazlıkları gideren bir iktidar olarak karşımıza çıkmaktadır (Montesquieu, 1998:252).

Montesquieu, istikrar arayışını esas alan karma yönetim anlayışları karşısında özgürlük kavramına verdiği önemle ve hatta kuramını bu kavramın üzerine inşa ederek onlardan ayrılmaktadır. Düşünürüne göre, hükümet öyle bir şekilde kurulabilir ki, hiçbir birey yasanın kendisine yapmayı zorladığı şeyi yapmaya, yasanın izin verdiği şeyleri de yapmamaya zorlanamaz (Montesquieu, 1998:293).

Aslında Montesquieu, olağanüstü bir öngörüyle daha o zamandan çağdaş bir devlette gücün ne anlama gelebileceğinin çerçevesini şu sözleriyle ortaya koymuştur: “Kendisine yetki verilen her iktidar, bu yetkiyi kullanma eğilimindedir; bir sınırla karşılaşınca dek kötüye kullanmaya devam eder... Faziletin bile sınırlandırılmaya ihtiyacı vardır.” (Montesquieu, 1998:294). Bu sınırlandırmayı kimin çizeceği sorunsalına ise; iktidarın kötüye kullanılmaması için tek çözüm yolunun bir iktidarın diğerini durdurması şeklinde karşılık vermiştir (Sezen, 1994:283). Tüm bunlardan hareketle, özgürlüğün sağlanabilmesi için iktidarın iktidarı durduğu bir hükümet mekanizması öngören Montesquieu, karma yönetim düşünürlerine benzer bir şekilde, gücün tek bir elde toplanmasına karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışın arkasındaki asıl amacın ise, feodal monarşiyi yaşatmak uğruna, var olan sosyal ve siyasal güçler arasındaki bir dengenin sağlanması düşüncesinin yattığını söyleyebiliriz.

Montesquieu’ya göre yasama ve yürütme iktidarı aynı kişiye ya da bir gruba verilirse özgürlükten söz edilemez. Çünkü aynı hükümdarın ya da grup olarak bahsedilen aynı senatonun, şiddet yolu ile ağır yasalar yapmasından korkulur. Yargılama iktidarı, yasama ile yürütmeden ayrılmazsa, yine özgürlük yoktur. Bu durumda yargıç aynı zamanda yasa yapıcısı olur, yurttaşların yaşamları üzerinde keyfi kararlar alabilirdi. Yargı, yürütme ile birleşmesi durumunda ise yargıcın elinde bu sefer yargılama iktidarından başka bir de baskı gücü bulunurdu. Dolayısıyla bu üç yetki aynı kişi ya da toplulukta bulunsaydı özgürlüklerin güvence altında olduğu bir devlet olgusundan söz etmek mümkün olmazdı (Montesquieu, 1998:296).

Montesquieu’nun özgürlüğe verdiği büyük önemden hareketle yasama yetkisi tüm ulusta olmalıdır ki o özgür ruhtan söz edilebilsin. Ama böyle bir durumu büyük bir devlette uygulamak imkânsız olduğundan ve küçük devletlerde de birçok sakıncalı durum oluşturabileceğinden, ulusun doğrudan yapamayacağı bu gücü temsilciler yoluyla yapmak gerekir. Temsilciler yoluyla yapmak için oluşturulan temsilciler kurulu

herhangi bir konuda uygulama kararı almaktan ziyade, yasalar çıkarmak, çıkarılan yasaların denetimini yapmak için görevlendirilmelidir. Montesquieu tek meclis usulüne taraftar değildir. İki meclisli bir sistem diğerine göre daha iyi olacaktır. Bunun nedenine, soylu bir aileden gelen Montesquieu, soyluların kaygılarının giderilmesine de hizmet etmeye çalışmıştır. Soyluların halk arasında kaybolmamaları için yasama işlerindeki paylarının devlet içindeki diğer ayrıcalıklarıyla orantılı olması gerektiğini düşünmektedir. Soylular oluşturacakları bir kurulla halkın girişimlerini denetleme yetkisine sahip olacaklardır. İşte bu şekilde yasama iktidarı, soylular kuruluna ve halkı temsil etmek üzere seçilen temsilcilere verilecektir. Bunlardan her birinin ayrı meclisleri, ayrı görüş koyma ve karşı çıkma hakları bulunacaktır (Montesquieu, 1998:301-305).

Yürütme iktidarı bir grup yerine tek bir kişide olması daha iyi olacaktır. Çünkü her zaman ani iş görmeyi gerektiren bu bölüm, birçok kişi yerine sadece bir kişi tarafından daha iyi yönetilir. Yürütme erki hareketlerinde serbest olmasına rağmen, tarafınca yapılan işlemlerin yasama kuvvetince yapılan yasalara uygun olması gerekir. Aksi halde, yürütme kuvvetinin yasmanın yaptığı yasalara aykırı davranması demek, kendi başına yasa yapması demek ve yasama kuvvetinin yetki alanına girmesi demektir. Bu doğrultuda Montesquieu yürütme kuvvetine verilecek bir ödeneğin bir yıla sınırlı olması gerektiğini söyler. Yasama erki vergi toplama yetkisini sınırsız süreyle yürütmeye verecek olursa özgürlüğünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Çünkü masraflarını bu yolla sürekli olarak karşılayabilecek olan yürütme, yasama erkine bağlı olmaktan kurtulabilecektir. Yine bunun gibi savunma güçlerinin miktarı ve korunması hakkında yasama kuvveti yıllık kararlar vermelidir ki erkler arası güç dengesizliği meydana gelmesin (Montesquieu, 1998:306-312). Görüldüğü gibi Montesquieu, yürütme kuvvetini yasama kuvvetine bağlı ve onun meydana getirdiği yasalar çerçevesinde hareket eden bir kuvvet olarak görmektedir.

Yargı erki Montesquieu'nun kuramında diğer erkler göre en geri planda kalanıdır. Montesquieu'ya göre, yargıçlar, yalnızca yasaların sözlerini söyleyen dilden ibarettir (Kutlu, 2001:114). Yargılama yetkisi sürekli bir senatoya değil, yılın belirli zamanlarında, yasaların buyruğu gereğince, halk tarafından oluşacak mahkemelere verilmelidir (Montesquieu, 1998:296). Yargılama erki sürekli bir organın eline bırakılır

ve aynı topluluk içinden seçilen yargıçlara verilecek olursa, güçler bir araya gelmiş olacaktır. Ancak yargı kuvveti yasama ve yürütme kuvvetinden ayrılmalıdır. Zira yargı kuvveti, yasama kuvveti ile bir araya gelecek olursa, yargıç yasa koyucu durumuna gelecek ve böylece yurttaşların ölüm kalımları keyfi iradeye bağlı kalacaktır. Bir diğer durum olan yürütme gücü ile bir araya gelmesinde de keyfi uygulamaların ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür (Akyılmaz, 1995:56).

Montesquieu'da yasama gücü, yürütme gücünü engelleme yetkisine sahip değildir. Sadece yasaların ne şekilde yürütüldüğünü denetleme yetkisine sahiptir ki bunu yaparken de yürütme gücünü kullanan kimseyi yargılayamaz. Zaten bunun aksi yönü özgürlüğü kısıtlayacaktır. Yürütme ise yasamayı durdurma yetkisine sahip olacak, böylelikle yasama kuvvetinin iktidar tekelleşmesini engelleyebilecektir (Montesquieu, 1998:306-307).

Buraya kadar anlatılanları gözden geçirdiğimizde, erklerin ayrılması ilkesi ile devletin egemenliğindeki çeşitli işlevlerin, yine çeşitli organlar arasında, denge ve eşitlik esasına dayanarak paylaşımı ve bunların birbirlerini frenlemesi anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu anlam kuvvetler ayrılığının daha çok hukuki anlamı ile ilgilidir. Siyasal anlamı ile de, devlet içerisinde bulunan çeşitli siyasi unsurları devlet yönetimine katılması anlatılmak istenmektedir (Şenel, 1996:345). Kuvvetler ayrılığı kuramına bu son haliyle baktığımızda, Montesquieu'nun da karma yönetim düşünürlerine benzer bir şekilde, gücün herhangi bir organ ya da sınıfta toplanmasının engellenmesini amaçlamış olduğunu söyleyebiliriz.

Kuvvetler ayrılığı tartışmalarının temelinde hukuk devletini tesis etme ve dolayısıyla özgürlüklerin sağlanması ve korunması endişe ve çabalarının olduğunu söyleyebiliriz. Yani yönetilenler kanunların öngördüğünün dışında bir uygulama ile karşılaşmayacaklarını bilmeli, tersine bir durum ortaya çıktığında ise, kanunlar tarafından haklarını savunabilmek için gerekli mekanizmalara sahip olduklarının bilincinde olmalıdırlar. Kanunların üstünlüğü ve herkesi kapsayıcı şekilde bağlayıcılığı kişi güvenliği ve haklarının korunması açısından önemli bir ilkedir. Bu açıdan kuvvetler ayrılığı asıl itici gücünü, bireyin bir varlık olarak ortaya çıkmasından alarak, siyasal iktidar karşısında bireyin korunması gereğini önemle vurgulayan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Göre Devletin Tasarımı

Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre devletin tasarımı karşımıza yasama, yürütme ve yargı erki olarak çıkmaktadır.

1.2.1. Yasama Erki

Yasama işlemi, bir ülkenin yasalarını hazırlama, onaylama, yayınlama ve uygulanmasını denetleyip gözetleme görevlerinden oluşur. Yönetim sistemi ne olursa olsun, bütün temsili sistemlerde parlamentoların üç temel görevi vardır. Bunlar yasa yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme görevidir. Yasama erki parlamento eliyle kullanılması yanında bir ikinci meclis de bulunabilir ve bu da genellikle Senato'dur (Kutlu, 2001:127).

Yasama iktidarının geçirdiği evrime baktığımızda, sürekli olarak değişik ellerde bulunduğunu ve içeriğinde önemli değişikliklerin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Monarşilerde kural koyma iktidarını hükümdar kullanırdı. Eski Yunan'da yurttaşlar topluluğu kuralları koyardı. Roma'da önce kral, sonra halk meclisleri, en son ise imparatorluğun kuralları koyduğu bir yapı söz konusudur. Tek tanrılı inanç sisteminde, Tanrının koyduğu, insanların ise uymak zorunda olduğu bir yasa inancı hakimdir. Parlamento gelişimi ile ise kural koyma yetisi halkın temsili olan parlamentonun eline geçti. Egemenliğin ulusa mal edilmesiyle kural koyma yetkisi halkın eline geçer. Şayet bu yetki doğrudan kullanılabilirse doğrudan demokrasi, aracılıyla kullanılırsa ise dolaylı demokrasiye yol açar (Kutlu, 2001:127).

Parlamente sistem, halk iradesine dayanan bir meşruluk düzeni sunar. Yürütme ile kıyasladığımızda; yürütme, parlamento içinden çıkan, parlamentonun kural koyma işlevinin bir tür taşıyıcısı niteliğindedir. Bu durumda seçilmişlerden oluşan yasama elbette ki atanmışlardan oluşan yürütmenin üzerinde olacaktır. Yasamanın bu şekilde güçlü olduğu erkler bölünmesinde kuvvetler ayrılığı sadece biçimsel kalmakta, gerçekte ise kuvvetler birliğine doğru bir gelişme kaydedilmektedir. Çünkü kuvvetler arasında olması gereken denge yasama lehine bozulmaktadır. Zaman içerisinde bu denli güçlü bir yasama, zamanla parlamentonun tüm üyelerinin aynı düşüncede olmaması sorunuyla karşı karşıya kalmıştır (Kutlu, 2001:128). Çoğunluğun iradesiyle karar olan bu yapıda, değişik düşüncede olanlar azınlıkta kalır ve böylece temsil ettikleri halk iradesini

devlete yansıtamaz hale gelirler ve siyasi temsil anlamsız bir hal almaya başları. Bunun sonucunda kendi dünya görüşlerini ya da tabanlarının isteklerini siyasete ve bu yolla devlete taşımaları için organize bir kurum oluşturdular, bu kuruma da siyasi parti adı verildi. İlk zamanlar çoğunluğun iradesine karşı beslenen bu yapılanma zamanla çoğulcu bir nitelik kazandı ve düzeni siyasi partiler yarışması biçimine soktu. Bunun yanında toplumsal sınıfların çıkarlarının farklılaşması siyasi partileri sosyal mücadelede önemli bir araca dönüştürdü.

Yasama organının yaşama ilişkin alanlarda yeterli başarıyı gösterememesi ve siyasi gerçekliği tam anlamıyla yerine getirecek derinliğe sahip olamamasından ötürü siyasi partiler, toplumsal uzlaşımın olmadığı, sosyal yaşamın dengesiz olduğu ve demokratik zihniyetlerin olgunlaşmadığı toplumlarda, devletin ve toplumun kırılğan yapısını siyasi hedef alıp, siyaseti çatışma alanına dönüştürdüler (İnan, 1999:84). Bu durumun aşılabilmesi yani yasama organının yetersizliğinden kaynaklanan olumsuzlukların, ancak yürütme organının kendi başına çalışabilmesi ile giderilebileceği düşüncesini ortaya çıkardı. Yürütmenin bu olumsuzlukların giderilmesindeki başarısı, onu gittikçe yasamadan kopararak kendi görev alanından kaynaklanan bir irade kullanmaya başlattı. Bunun ilerleyen aşamalarında parlamentarizmin oluşumuna katkı sağlayan siyasi partiler hem yasama hem de yürütme organında etkinlikler kazandılar ve parlamento çoğunluğuyla yürütmeyi ele geçiren bir parti, iki kuvvetin nerdeyse birleşmesine yol açtı. Böylece kuvvetler ayrılığının işlerliği anayasa hükümlerinden çok siyasi parti sistemine bağımlı hale geldi (Duverger, 1993:245). Anayasalarda açıkça kuvvetler ayrılığına yer verilmiş olsa bile, tek partinin hakim olduğu bir yapıda kuvvetler toplamasına rastlamak bu durumun en belirgin örneklerinden birisi olsa gerek.

Siyasi partiler sistemi, oluşum biçimine göre kuvvetler ayrılığını yeni baştan meydana getirdi. Tek partinin bulunduğu sistemlerde, yasama ve yürütme sadece anayasal göstermelik niteliğindedir. Gerçek iktidarı sadece o tek parti kullanır. Çünkü tek partinin olduğu yönetimlerde parlamento çoğunluğu zaten bu partinin elindedir. Aynı zamanda hükümet görevlilerini de elinde tutan bu parti böylece hem yasama hem de yürütmeyi kontrol altında tutar (Kaboğlu, 2007:138).

İki partili sistemlerde de kuvvetler ayrılığının işleyişinde bazı sorunlar mevcuttur. Bu sistemlerde de iktidar tekelleşmesi görülebilir. İki parti arasındaki yarışma iktidardaki

partinin tavrını belirleyecek ölçütler koyar. Bu durumda çoğunluk partisi, kendi görüşlerinin kabulünü isterse, çoğunluğu yoluyla bunu her zaman gerçekleştirip, yine sahip olduğu çoğunluk ile yasama ve yürütmeyi dilediğinde kullanabilecektir (Duverger, 1993:412).

Çok partili sistemlerde, kuvvetler ayrılığı hem anayasal açıdan hem de uygulama açısından serbestçe işleme olanağı bulur. Bu sistem türü seçim usulüne göre oluşur ve ikiden fazla siyasi parti iktidar yarışı içerisinde olur. Genellikle hükümeti kuracak çoğunlukta bir sayıyı tek başlarına elde edemeyen partiler koalisyon kurmak yoluyla siyasi iktidara gelebilirler (Duverger, 1993:412). Çok partili sistemlerde de bazı sorunlar mevcuttur; partilerin arkasındaki halk desteği ile parlamentodaki parti çoğunluğu arasındaki orantısızlık parlamentoyu temsil anlamında tartışmalı bir durumda bırakır. Böyle bir durumda da muhakkak iktidar partisi meşruluk sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Bunun giderilmesinin en iyi yolu ise bütün siyasi hareketlere şans tanıyan bir seçim yasasından geçer.

Buraya kadar anlatılanlar ışığında diyebiliriz ki siyasi partiler kuvvetler ayrılığı kuramı açısından önemlidirler. Halkın siyasete katılma, temsil edilme isteklerini yerine getiren örgütler olan siyasi partiler, yönetenler ile yönetilenler arasında iletişim işlevini yerine getirmektedir. Bu şekilde de vatandaşın iradesi ortaya konulmuş olmaktadır.

Parlamento işlevlerinin en önemlisi yasaları yapmaktır. Yasalar parlamentodan geçmeden kabul edilmiş sayılmazlar. Yasanın oluşumu ise parlamentonun görev alanı içinde ortaya çıkar (Teziç, 1991:385). Ancak siyasi yapının genişlemesi ve karmaşık hale gelmesi, etkinlik alanlarının uzmanlık bilgisi gerektirmesi, iş yükünün artmasıyla ortaya çıkan zamansızlık gibi nedenlerle parlamentonun yasa yapımındaki katkısı gittikçe azalmaktadır. Bu yüzden yasa yapımı genellikle komisyonlarda, bürokrasi ve baskı gruplarının katılımıyla oluşturulmakta ve bu işlevin büyük bir kısmı yasa hükmünde kararnameler gibi özel yetkilerle yürütme organlarınca yerine getirilmektedir (Turan, 1977:167).

Parlamentonun diğer bir görevi mali işlemlere ilişkindir. Bu işler yasaları oylamayı içerdiği gibi yürütmeyi denetleme olanağı da sağlar. Bütçe yasası ile ilgili görüşmeler sırasında hem hükümetin denetimi sağlanmakta hem de hükümetin toplayacağı gelirler ve yapacağı harcamalar bütçe yasasının oylamasını gerektirmektedir (Teziç, 1991:385).

Parlamentonun diğer önemli işlevlerinden biriside yürütmeyi denetleme işlevidir. Bu işlev, yürütmenin siyasi sorumluluğuna gidilmesi yoluyla yapılır. Bu açıdan en etkili denetim yolu gensorudur. Bu yol ile hükümet, belirli bir konu veya genel siyaset hakkında meclise açıklama yapmaya çağrılmaktadır. Gensoru sonucunda hükümet güven oylamasına tabi tutulur ve gerekli oyu alamazsa hükümet görevden çekilmek durumunda kalır. Bir diğer yöntem olan soru ile milletvekillerinin herhangi bir konuda hükümetten bilgi istemesidir. Soru sayesinde hükümet sürekli olarak günlük devlet etkinliklerini bile kontrol altında tutma zorunluluğuna bırakılmaktadır. Meclis soruşturması yolu ise, meclis kendi görev alanına giren herhangi bir iş hakkında komisyon aracılığıyla bilgi edinmesidir. Sadece hükümetin verdiği bilgi ile yetinmek istemeyen meclis, gerekli bilgiyi bu şekilde de toplayabilir (Gözler, 2005:261-266).

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesini sert bir biçimde uygulayan, erkler arasında kontroller ve dengeler sistemini kurmakla beraber, yasama organını geri planda bırakan bir hükümet modelidir (Demir ve Karatepe, 1997:98). Kuvvetler arasındaki sert ayrılık aslında kuvvetlerin eşit olması gereğinden ileri gelmektedir. Başkanlık sistemindeki kuvvetlerin eşitliği hukuki açıdan algılamak gerekir. Siyasi açıdan yürütmenin yasamaya üstünlüğüne yol açan bir eğilim süreci izlenmiştir. İşte bu nedenden dolayı sistem başkanlık sistemi adını almıştır (Kuzu, 1997:10).

Başkanlık sisteminin temel ilkelerinden birisi olan yürütmenin tek başlı yapıda olması yürütmeye yasama karşısında daha özgür davranma imkanı vermektedir (Duverger, 1986:28). Sistem özünde, yürütmenin varlığını ve sürekliliğini yasamaya borçlu olmayan bir anlayış ve yaklaşımla yansıtır. Bu durumda ters bir bakış açısıyla yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu parlamenter sistem olgularıyla bir zıtlık göstermektedir (Lijphart, 1989:44). Kısaca belirtmek gerekirse başkanlık sisteminde yürütme, yürütme başının kendi atadığı hükümeti yöneten tek kişilik yürütme organından gelmektedir.

Başkanlık sisteminde hem yürütmenin hem de yasamanın ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız biçimde halk tarafından seçilmesi, her ikisinin de meşruiyet temellerini halkın oyundan aldığı için birbirlerine bağılı olmadıkları sonucunu çıkartmaktadır. Buradaki temel yaklaşım az önce belirtildiği gibi yürütmenin başı olan başkan ile yasama

organının yalnızca kendilerine ait olan belirli görevleri yerine getirmeleri ve kendi yetkilerini kullanma gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır (Kamalak, 2007:60).

Yasama organının işlevlerinde karmaşıklık ve uzmanlık gerektirmesi yanında yürütmenin doğrudan halka ilişki kurma yollarının etkin bir şekilde kullanılması sonucu yasama organı günümüzde geleneksel niteliklerini kaybetmiştir. Ancak demokratik bir toplumun koşulu olarak parlamento henüz tartışma konusu değildir. Bu bakımdan parlamento, demokratik toplumlardaki önemli yerini hala korumaktadır. Parlamento yerini korumasına karşın işlevsel değişikliğe maruz kalmakta yasama artık görüşme organı haline gelmektedir. Ayrıca şunları da belirtmek gerekir ki modern parlamentarizm 20. Yy. başında artık ahlaki ve düşünsel zeminin kaybetmeye başlamıştır. Siyasal partilerin kendi çıkarları doğrultusunda davranmaları, karar alma süreçlerinin tıkanıklığı nispi temsil ve liste sistemiyle seçmen ile milletvekili arasındaki bağın kopması, temsil ilkesinin geçerliliğini yitirmesi gibi etkenler parlamentoları asıl işlevinden yani kamusal müzakereden uzaklaştırmıştır. Geline bu noktada parlamenter sistem derin bir kriz içersindedir (Schmitt, 2006).

1.2.2. Yürütme Erki

Kuvvetler ayrılığı iktidarın tekelleşmesi neticesinde ortaya çıkan olumsuzları gidermek için ortaya konulmuş bir kuramdır. Bu açıdan siyasi iktidarı kullananların, tüm kamusal gücü ele geçirmeleri sonucundan oluşan, baskıcı siyasi düzen esas itibariyle yürütmeye dayanıyordu. Yürütmenin mutlak ve sınırlanamaz bu siyasi gücü her şey üzerinde belirleyici olurdu. Siyasi iktidarın sınırlanması sorunu bu şekilde gelişmeye başladı (Kutlu, 2001:140). Yani yürütmenin gücünün sınırlandırılması için ayrı bir erk olarak yasama organın kurulması yoluna gidildi. Bu yolla yasamanın koyacağı kurallarla yürütmeyi sınırlandıracağı düşünüldü. Ancak bir önceki bölümde bahsedildiği üzere yasamanın artan yükü, uzmanlık gerektiren işlerin yoğunluğu gibi nedenlerle yürütmenin üzerine daha çok yük binmesi yürütmenin iktidar konumuna yükselmesine neden oldu. Bu şekilde oluşan güç tekelleşmesinin önüne ise yargı erki ile geçilmeye çalışıldı.

Temel olarak yürütme, yasaların uygulanması ile ilgili düzenleyici işlemler yapmak, hükümetin ve ona bağımlı idarenin kuruluşu ve sevkini sağlamak, dış politikaya yön vermek, milli savunma konularında kararlar almak ve yasama faaliyetlerine katılmayı

içermektedir (Teziç, 1991:350). Yürütmenin niteliği siyasi sistemlere göre değişiklik göstermektedir. Başkanlık sisteminde yürütme tekli bir yapıya sahipken, parlamenter rejimlerde ise genellikle ikili yürütme şekli karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıda yürütme iki başlı olup, bir devlet başkanı ve devlet başkanı ile parlamento arasında bağlantı kuran bakanlar kurulu söz konusudur (Teziç, 1991:353).

Yürütmenin güçlenmesi iktidarın bir kişide toplanmasına yol açmaktadır. Burada iki husus söz konusudur: Buna göre, siyasi iktidarın kullanımı bir kişinin etkili olduğu ya da iktidarın belli bir kişi ile özdeşleştirilmesi biçiminde, yani iktidarın tek ve belli bir kişi tarafından temsil edilmesi anlamını içermektedir (Kuzu, 1987:125). Bu doğrultuda parti sisteminde kurumsallaşmış bir kişiselleşmeden de söz edebiliriz. Siyasi partilerde mutlak hakimiyetin liderlerde olması parti içi görüş ayrılıklarını hatta fikir özgürlüğünü engellemektedir. Çünkü siyasi partiler toplumsal yapıdaki değişime ve gelişime uzak kalmaktadır. Siyasi partilerdeki bu durum yasama ve yürütme erklerinde kendini göstermekte iktidarda olan siyasi parti, mutlak hakimiyet düşüncesi ile kuvvetler ayrılığı dikkate alınamayabilmektedir (Güneş, 1956:94). Bu duruma karşı çözüm olarak önerilebilecek şey; öncelikle parti içi demokrasinin sağlanmasıdır. Bunu tamamlayıcı ikinci bir öneri ise, parti liderlerinin buldukları mevkide yıllarca kalmalarını engelleyecek parti içi tüzüklere sahip olmaları gerekliliğinden bahsedebiliriz.

Parlamenter sistemlerde, yürütme organının bölünmüş, yani iki başlı bir yapıda olması bu tarz sistemlerin en karakteristik özelliklerinin başında gelmektedir. Bir yanda pek fazla iktidarda bulunmayan sembolik bir devlet başkanı varken, öte yanda da hükümetin başı olan ve kabine ile birlikte yürütme yetkilerini büyük ölçüde kullanan bir başbakan bulunmaktadır (Lijphart, 1989:47). Devlet başkanı ister halk seçiminin sonucunda ister yasama organınca seçilmiş olsun, yasama organı tarafından görevine son verilemez (Teziç, 1991:339).

Parlamentarizmin uygulamasında yürütme organının, yeni politikalar üretebilip, aynı ölçüde bu politikalara işlerlik de kazandırabilmesi için, hukuki yetkilendirmenin ötesinde, öncelikle siyasal yapının hazır olması gerekmektedir. Bu açıdan parlamenter bir hükümet sisteminde yürütme organı ancak sağlam, disiplinli ve tutarlı bir çoğunluğa dayandığı ölçüde istikrar sahibi olabilir. Yani, yasama organında böylesine çoğunlukları olmayan hükümetlerin eline ne kadar geniş hukuki yetkiler verilirse verilsin, onun bu

siyasal iradeyi göstermesini beklemek mantıksızca olacaktır. Parlamenter rejim içerisinde sağlam ve disiplinli bir yasama çoğunluğunun yürütmeye sağlayacağı güç ve otoritenin yerini, hiçbir düzenleme tutamayacaktır (Özbudun, 2009:47). Tam tersi bir açıdan, hukuken yeterince yetkilendirilmeyen bir hükümetin, sağlam ve disiplinli bir yasama çoğunluğunca desteklenmek suretiyle etkin ve güçlü bir niteliğe bürünebileceğidir

Parlamenter sistemlerde kabine, aslında parlamento çoğunluğunun hükümet planında görünüşünden başka bir şey değildir. Hükümet yasa teklif etmek ve yasaları parlamento önüne sunmak, parlamentoyu aydınlatmak, alınması gereken tedbirleri ortaya koymak ve bunları uygulamak bakanlar kurulunun görevlerindedir. Bunun karşısında yasama organı da yapılması gereken işleri hükümete göstererek yürütmeye ilişkin kararlar almaktadır (Güneş, 1956:95) Bu durumda da parlamentoda çoğunluğa sahip olan siyasi partinin hem yasamada hem de yürütmede söz sahibi olması parlamenter sistemde kuvvetler birliğine gidilmesine yol açabilir. Ancak yasama ve yürütme organlarının birbirilerini denetleyebileceği bir parlamenter sistemde bunun önüne geçilebilir.

1.2.3 Yargı Erki

Kuvvetler ayrılığı kuramının ilk düşünürleri, yargıyı devlet iktidarının kullanıma ilişkin organlardan biri olarak kabul etmemişlerdir. Yargı erki, yasaların uygulanmasına ilişkin organlardan biri olarak kabul görmüş ve dolayısıyla yürütmenin içerisinde değerlendirilmiştir (Kutlu, 2001:154). Nitekim Locke'da yargı, bir iktidar olarak kabul edilmemiş, yargıçların yasama organının yapacağı yasalara göre hareket edeceğinden yasamaya bağlı olması gerektiğini söylemiştir. Montesquieu'da ise yargı iktidarı yasanın uygulanmasına ilişkin bir sorun olarak ele alınmış, yalnızca yasaların sözlerini söyleyen dilden ibaret olduğunu belirtilmiştir. Düşünüre göre, eğer yargılama sürekli bir organın eline bırakılırsa, halk içinden seçilen yargıçlarla kullanılan yargı gücü kuvvetlerin bir araya gelmelerine neden olacaktır.

Yasa genel iradenin ifadesidir. Yasama ise ulusu istediğinin temsilcileri aracılığıyla yasa şeklinde ortaya konmasıdır. Bu anlayış, yasama kuvvetinin siyasi ve hukuki planda üstünlüğünü kurmaktadır. Yasalar kişisel çıkarlardan baskıcı zihniyetlerden kaynaklanabileceği için bireylerin haklarını, özgürlüklerini güvence altına almak ve keyfi idareyi önlemek yasanın egemenliği ile sağlanamayabilir. O halde birey hak ve

özgürlüklerinin yasama kuvveti karşısında korunması gerekir. Bu noktada yargı kuvveti, yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini sağlayarak, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini hukuki planda güvence altına alarak bu sorunun çözülmesini sağlamıştır. Böylece yasama, yürütme kuvvetlerine ağırlık veren kuvvetler ayrılığı kuramının, siyasal iktidarı sınırlaması amacı yargı kuvveti ile gerçekleşmiştir.

Yargı denetimi devletin çeşitli organlarının, kendilerine anayasa ve kanunlar tarafından tanınmış yetkilerinin sınırlarını aşp aşmadıklarının bağımsız mahkemelerce kontrolüdür. Yürütme ve idare organlarının işlemlerinin, bağımsız yargı mercilerince denetlenmesi, kanunilik ilkesinin ve hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez gereğidir.

Hukuk devletinde, devlet, yalnız hukuk kuralları koyan bir varlık değil, koyduğu hukuk kurallarına uyan, onlarla kendini bağıly sayan bir varlıktır ve hukukun ne olduğunu söyleme yetkisine sahip olan bir erktir (Kaboğlu, 2000:144).

Başkanlık sisteminde yüksek mahkeme yargıçları doğrudan başkan tarafından atanmaktadır. Ancak bu atanmaların başkandan bağımsız bir kongre tarafından onaylanması gerekliliğinden ötürü başkanlar kendi ideolojilerine yakın yargıçlardan çok kongrenin kabul edebileceği yargıçları atamaktadırlar. Bunun yanı sıra yargıçların görev sürelerinin ömür boyu olması yeniden atanma gibi sorunları ortadan kaldırdığından görevlerini herhangi bir kaygı olmadan yapmaktadırlar.

Kuvvetler ayrılığı kuramı zaman içerisinde, yargının önemini anayasal anlamda ortaya koyan bir siyasi sistem geliştirmiştir. Yargı diğer iki erkten ayrı olarak bağımsız bir biçimde hukukun ne olduğunu söyleme tekeli elinde tutma kudretini göstermiştir. Bununda ilerisinde adalet, devletin temel bir niteliği olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Yargı, doğrudan adaletin gerçekleştirilmesine yönelik niteliği ve hukuki uyumsuzlukları çözme işlevi yanında, yargı görevini yerine getiren devletler organlarının da kendilerine özgü bazı nitelikler taşıması sonucunu doğurmuştur (Özbudun, 2009:342). Yönetim sistemi ne olursa olsun, bütün demokratik ülkelerde yargı organının, siyasal organlar olarak nitelendirilebileceğimiz yasama ve yürütme organları karşısında bağımsızlığı ilkesi kabul edilmiştir.

1.3. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Bugünkü Yorumu

20. yüzyılda yaşanan büyük savaşlar, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki bunalımlar, klasik demokrasinin devlet anlayışındaki pek çok ilkeyi sarstığı gibi, siyasal hukukun en önemli esaslarından birisi olarak kabul gören kuvvetler ayrılığı kuramının da eski değerini yitirip, dönüşüm yaşamasına yol açmıştır.

Kuvvetler ayrılığı ile ilgili gerçekleşen ilk dönüşüm; kuvvetler ayrılığı olgusundan ziyade fonksiyonlar ve organlar ayrılığı olarak tasnif yapmanın daha doğru olacağı görüşüdür. Çünkü gerçekte, yasama, yürütme ve yargı, egemenliğin çeşitli görünüşlerinden başka bir şey değildir. Egemenlik tek ve bölünmez ise, bu egemenliğe bağlı çeşitli erkeleri birbirinden ayırarak egemenliğin kullanımının paylaşımı söz konusu olamaz. Bu açıdan, devlette iş bölümü gereklerinin yürütme, yasama ve yargı fonksiyonlarının birbirinden ayrı organlara bırakılmasını zorunlu kılmasından dolayı, bu kuramdan asıl anlaşılması gereken, kuvvetlerin ayrılığı değil fonksiyonların ayrılığı olmalıdır (Kubalı, 1971:366).

Çok uzun bir geçmişe sahip olan kuvvetler ayrılığı kuramı aslında siyasi bir amaçla ortaya konulmuştur. Bu amaç; devlet iktidarının keyfi kullanımını sınırlandırmak suretiyle birey özgürlüklerini güvence altına almaktır (Erdoğan, 1997:106). Yani şunu söyleyebiliriz ki bu kuramın temeli özgürlüktür. Oysa uygulamada zamanla bu kuramın ana fikri unutulmuş, kuvvetler ayrılığı sırf teknik bir öneri, hukukun tekniğiyle ilgili bir kavramlaştırma haline dönüşmüştür. Nitekim teori hakkında artık şu önerme geçerlidir: devlet fonksiyonlarını yerine getirmeye hukuken yeterli kılınan birbirinden ayrılmış organların bulunmasıdır. Bir hukuki iktidar ancak ayrı ayrı organlarca kullanılıyorsa devlet görevinin yerine getirilmesine elverişlidir (Erdoğan, 1997:107). Yani her bir devlet görevinin ifa edilebilmesi için, onların tasniflerine uygun üç ayrı türde iktidara ihtiyaç vardır. Buradan hareketle, kuvvetler ayrılığı kuramının sahip olduğu bugünkü anlayış ve uygulama, teorinin tamamıyla hukuki bir sorun olarak anlaşıldığını göstermektedir.

Bir diğer eleştiri, yasama ve yürütme ne kadar ayrı tutulmaya çalışılırsa çalışılsın, erklerden birisinin diğerine göre daha üstün bir durum kazanmasının önüne geçilemez. Modern devlet yönetimleri artık, yasama ve yürütme organları arasında gittikçe artan ve sıkılaştıran bir işbirliğini gerekli kılmaktadır. Yani bu doğrultuda, kuvvetlerden birinin

diğerini kendi tahakkümü altına sokacağı, sevk ve idare edeceği kaçınılmazdır. Kimilerine göre bu yasama kuvveti, kimilerine göre de yürütme kuvveti olacaktır (Kapan, 1997:282).

Günümüz modern devlet işleyişinde yer alan siyasi partiler olgusu, yürütme ve yasama organları arasındaki ilişkiyi belirleyen kuvvetler ayrılığı kuramını fiilen değerden düşürmüşlerdir. Bunun nedeni modern devlette siyasi partilerin, devlet yönetiminde hayli önem kazanmalarındır. Biçimsel anlamda ayrılığını koruyan yasama ve yürütme erkleri, gerçekte parti mekanizması içinde birleşmişlerdir. Bir yanda hem hükümete, hem de parlamentoda çoğunluğa sahip iktidar partisi, diğer yanda ise, muhalefet partisi söz konudur (Gözübüyük, 1991:69).

Kurama yöneltilen bir diğer eleştiri, yasamanın, yürütmenin aşırılıklarına karşı artık bir fren işlevi görememesine dairdir. Böyle bir fren işlevini daha çok başkanlık sisteminde görmek mümkündür. Yürütmenin parlamento içinden çıktığı ve ona karşı siyasal sorumluluğu bulunduğu parlamenter rejimlerde hükümet, kendisine destekleyen parlamentodaki çoğunluğuna dayanarak dilediği kanunları kolayca kabul ettireceği bir gerçektir. Bunun sonucunda kuvvetler ayrılığı yerine, kuvvetler birliğinin geçmesi olağan bir durumdur (Teziç, 1991:390). Yasama bundan sonrasında, temsili özelliğine rağmen, yönetilenler için bir güvence kurumu olmaktan uzaktır. Zira çağdaş demokratik rejimlerde, yönetilenlerin başlıca güvencesi, bağımsız yargı organlarıdır (Erdoğan, 1997:107).

Tüm bu eleştirilerin yanında erklerin, kurumsal özerkliklerine ve belkide karşılıklı olarak birbirlerini denetleyebilmelerine karşın, yine de her üç erkin, bir takım aşırılıklarının önüne geçilemediği görülmektedir. Bu noktada bazı düşünürlerce her üç erkin fonksiyonlarını düzene sokacak ve dördüncü erk olarak da adlandırılabilir bir koordinatör birime ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekilmektedir. Böyle bir erk, aracı erk veya yansız erk olarak deyimleriyle ifade edilebilecektir. Ayrıca böyle bir erkin, gücünü ne halktan ne yasama organından ne de yürütmeden almayan ancak katılımsal monarşi geleneğinden kazanan bir kral olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Şuan ki parlamenter rejimlerde ise sembolik konumu ile öne çıkan devlet başkanının, ayrı bir güç olarak ele alınması gerektiği önerilmektedir. Bu suretle devlet başkanının yasamanın aşırılığını; sorunlu bir yasanın hazırlanmasını veya ilanını önleyerek;

hükümetin ise bir kararını yürürlüğe sokmayarak ve keyfi verilmiş yargı kararlarında af yoluna giderek engelleyebileceği üzerinde durulmaktadır (Ulusoy, 2003).

BÖLÜM 2. KUVVETLER AYRILIĞI – ÖZGÜRLÜK – SİYASAL İSTİKRAR İLİŞKİSİ

Kuvvetler ayrılığı ilkesi hukuki bir anlamdan ziyade siyasi açıdan değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya koyduğu çerçeve, yasama ve yürütmenin yanına sadece istikrarı sağlamak için bu erkleri denetleyecek bir yargı erki değil, bundan ziyade bu erkleri denetleyerek bireysel özgürlüğü güvence altına alan bir yargı erkidir. Yani yargı erki devlet karşısında bireysel hakları güvence altına alması gereken bir erk olarak algılanmalıdır. Ancak bazı toplumların sahip oldukları siyasi kültürlerinden dolayı yargı erki özgürlüklerin korunmasından ziyade siyasi istikrarın sağlanmasına hizmet edebilmekte, özgürlükler devlet karşısında geri planda kalabilmektedir. Bu durum da algılarımızda cevabı özgürlük ya da siyasi istikrar olmak üzere sadece iki seçenekten oluşan, kuvvetler ayrılığı ilkesi neye hizmet eder sorusunu oluşturmaktadır.

2.1. Kuvvetler Ayrılığı ve Özgürlük

Özgürlüklerin sağlanmasına yönelik olarak karşımıza çıkan ilk kavram devlettir. John Locke'dan bu yana toplumların devlet adını verdikleri bu kurumun oluşturulmasının temelinde bireysel hak ve özgürlükler vardır. Fakat bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla oluşturulan devletin, bir süre sonra bu hak ve özgürlükleri ihlal etmeye başladığı görülmüştür. Bu ihlallerinde temelinde devleti yönetenlerin elinde bulundurduğu güç ve yetki yatmaktadır. Bu anlamda sınırsız güç ve yetki, hak ve özgürlüklerin ihlali demektir. Söz konusu bu kötüye kullanım sadece otoriter rejimlerde değil, demokrasilerde bile gözlemlenebilmektedir. Özellikle anayasalara tam anlamıyla itaat edilmeyen, yasaların hakim olduğu demokratik rejimlerde güç ve yetkinin kötüye kullanımı yasalar aracılığıyla gerçekleşmektedir ki bu durum da, kuvvetler ayrılığında erklerin birbirlerini denetlemesinin özgürlük açısından önemini ortaya koymaktadır.

Özgürlük ifade edilirken bireysel, siyasi, sosyal ve ekonomik tüm süreçleri kapsayan bir ifade olmaktadır (Erdoğan, 2006:222). Bu nedenle özgürlükler ve erkler arasındaki bu ilişki incelenirken aynı doğrultuda bir ayrım izlenecektir.

2.1.1. Sivil Özgürlükler

Sivil özgürlükler olarak nitelendirdiğimiz özgürlükler, insanın insan olmasından dolayı vazgeçilmez bir takım hak ve özgürlüklere sahip olduğu yaklaşımından ileri gelmiştir. Sivil özgürlükler içerisinde düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü, yaşama hakkı, can ve mal güvenliği, mülkiyet hakkı, seyahat etme gibi özgürlükler yer alır. Bu özgürlükler doğal hukuk doktrininden beslendikleri için kutsal ve dokunulmaz bir değer edinmişlerdir. Bu açıdan kişisel özgürlükler doğrudan devlete karşı tanımlanan özgürlüklerdir ve devletin bu haklara dokunmaması beklenir.

Batı'nın toplumsal gelişim süreci içerisinde şekillenen sivil özgürlüklere devletin etkisinin ne olacağı açısından negatif-pozitif özgürlük ayrımı çerçevesinde de yaklaşmak mümkündür. Bu ayrımda konu itibarıyla önem taşıyan negatif özgürlük, özgür bir biçimde hareket edebileceğimiz alanın başkaları tarafından kasıtlı olarak engellenmemesi ve bu tarz girişimlerine karşı konulmasıyla ilgilidir. Böylece bu anlamda özgürlük başkaları tarafından karışılmamak olarak ele alınmaktadır. Özgürlüğün genişliği de karışılmayan alanının genişliği kadar görülmektedir. Böylece negatif özgürlük alanı, bireyin temel hak ve özgürlüklerini gerçekleştirirken siyasal iktidarın güç ilişkilerinin olumsuzlandığı alandır. Bu nedenle temel özgürlükleri kapsayan negatif özgürlükler, doğal hukuka dayalı haklar öğretisini bütünleyen özgürlüklerdir (Akın, 1971:30).

Düşünce özgürlüğü sivil özgürlüklerin başında gelmektedir. Düşünce teriminin düşünme etkinliğinin çok çeşitli ürünlerini, fikirlerini, anlayışlarını, inançlarını kapsadığı söylenebilir (Kuçuradi, 1998:24). İnsanların düşünme etkinliğini ne şekilde gerçekleştirdikleri yahut gerçekleştiremedikleri durumu, düşünce özgürlüğü kavramının şekillenmesinde önemlidir.

Düşünce özgürlüğü dar anlamda, herkesin egemen olan fikirlere ne kadar aykırı olursa olsun, yeni fikirler ve bilgiler getirme hakkına sahip olması olarak tanımlamak mümkündür (Kuçuradi, 1998:25). Daha geniş anlamıyla ise düşünce özgürlüğü, insanın serbestçe düşünce ve bilgilere ulaşılabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte çeşitli yollardan serbestçe açıklayabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelmektedir (Tanör, 1994: 59).

İnsanın “başkalarının klavuzluğuna” başvurmadan serbestçe istediğini düşünebilmesi kadar, bu düşündüklerini dışsal olarak açıklayabilmesi durumu da “düşünce özgürlüğü” kapsamındadır. Ayrıca benzer düşüncelere sahip olan insanların, bu düşüncelerini yaymak üzere bir araya gelerek birliktelikler oluşturması (örgütlenmesi), düşünce özgürlüğünü kapsamını daha da genişletmektedir. Hukukçular, düşünce özgürlüğünü belirtilen özelliklerden dolayı, “özgürlüklerin en önemlisi” (Akın, 1971:145) ya da “eksen özgürlük” (Kaboğlu, 1998:193) olarak da nitelendirmektedirler.

Bir diğer sivil özgürlük inanç özgürlüğüdür. İnanç kavramı, herhangi bir kutsala yönelik atfedilen değerlerin kabul edilmesini ve ona bağlanılmasını ifade etmektedir. Bu anlamıyla inancın din olgusu ile bu olgunun felsefi ve toplumsal yönüyle olan ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bireylerin doğal ve toplumsal olayları, metafizik bir takım güçlerle açıklamaları, bu açıklamaları inançlarının ve ritüellerinin merkezine oturtmaları, inanç düşüncesi ve eyleminin önemli bir parçasıdır. Bu düşünce ve eylem üzerindeki baskıların, engellemelerin yokluğu inanç özgürlüğü ile doğrudan ilgilidir. Ancak inancın salt dinselliği içeren bir özellik taşıyorması, bu kavramın diğer anlamlarının da vurgulanmasını önemli kılmaktadır. Bu bağlamda inanç özgürlüğü, yalnız inanların ve dindarların değil, herhangi bir tanrısal ya da dinsel inanç taşımayanların özgürlüklerini de ifade etmektedir (Tanör, 1994:45). İnanç kavramı farklı boyutları kapsamakla birlikte, dinsellik olgusunun baskınlığından dolayı inanç özgürlüğüne yine bu olgu çerçevesinde yaklaşılmaktadır. Bu özgürlüğün varlığının bir sonucu olarak, toplumdaki insanlar inançlarının bir parçası olan ibadetlerini serbestçe yerine getirirler. Aynı zamanda belli bir dinsel inancı ve Tanrı düşüncesini reddedenler de, bu özgürlük sayesinde herhangi bir inanç gücünün düşünce ve vicdan üzerinde kuracağı baskıdan uzaklaşmış olurlar. İnanç özgürlüğünün varlığı toplumsal ilişkiler, bu ilişkileri belirleyen normatif kurallar ve daha önemlisi bütün bu ilişkileri düzenleyen bir güç olarak modern devlet düzeniyle yakından ilgilidir. Teokratik temelli devlet düzeninden laik devlet düzenine geçiş, inanç özgürlüğünün bireysel ve toplu bir şekilde anlam bulmasını sağlamıştır (Aktan ve Vural, 2003:124).

Mülkiyet hakkı, Batı’daki toplumsal dönüşümlerde öncü bir rol oynayan burjuvazinin ürünü olan temel özgürlüklerdendir. Mülkiyet hakkı, bireyselliği ve sınıflı bir toplum yapısını işaret etmektedir. Mumcu mülkiyet hakkının, taşınır ve taşınmaz mallarla fikir

ve sanat eserlerini kullanma, değiştirme, değerlendirme, elden çıkarmayı kapsadığını belirtir (Mumcu, 1992: 139). Bu bağlamda mülkiyet hakkı, toplumdaki bireylerin üretim mallarına sahip olma ve onları kullanma özgürlüğü anlamına gelmektedir (Erol, 2002:127).

2.1.2. Siyasal Özgürlükler

18 ve 19. yüzyılda toplumsal yapılarda önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu dönüşümlerin bir parçası olan siyasal özgürlükler, toplumsal yapıdaki dönüşümlere damgasını vuran burjuvazinin temellendirdiği özgürlüklerdir. Burjuvazinin öncülüğünde gerçekleşen Fransız Devrimi özgürlüklere hukuksal boyut kazandırmıştır. Siyasal özgürlükler, temel özgürlükler gibi ekonomik liberalizm üzerinde yükselen siyasal liberalizme ilişkin özgürlüklerdir. Seçme ve seçilme, oy verme ve siyasal parti kurma özgürlükleri, siyasal özgürlükler arasında sayılabilir. Bu özgürlükler bireylerin kamusal yaşama katılmasının hukuksal meşruiyetini sağlama rolüne sahiptirler. Siyasal özgürlükler, temel özgürlükleri tamamlayan özgürlüklerdir. Bu nedenle özgürlük yazınında bu özgürlük alanlarına, siyasal özgürlükler ile birlikte birinci kuşak hak ve özgürlükler arasında yer verilmektedir. Bu hak ve özgürlükleri inceleyecek olursak:

Seçme ve seçilme hakkı siyasal özgürlüklerin başında gelmektedir. Bu hak yurttaşların kamusal alanda aktif yer alma talepleri ile doğrudan ilgilidir. Bu özgürlük yurttaşların yönetime katılmasını işaret eden demokrasi düşüncesi ve onunu uygulamasıyla doğrudan ilgilidir. Nitekim demokrasinin ilk temellendiği Eski Yunan'da yurttaşlar yönetime doğrudan katılmakta ve kararlar seçim yoluyla alınmaktaydı. Batı'da ortaya çıkan yeni toplumsal sınıfların konumlarının zaman içinde güçlenmesi ile yönetime ortak olma talepleri doğmuştur. Bu talepler halk meclislerinin oluşturulmasını ve de meşru siyasal düzenlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yurttaşın yönetime katılması, modern siyasetin önemli bir parçasını oluşturan temsili demokrasinin temellerini atmıştır.

Temsili demokrasinin şekillenmesinde toplumsal yapıdaki değişmeler etkilidir. Bu değişmelerden olan sanayileşmeyle toplumdaki ekonomik iktidarını kuran burjuvazi, siyasal iktidarı da ele geçirme çabasına girişmiştir. Krallık ve aristokrasinin yerini, ulus devlet ve yurttaşlık anlayışını bırakma sürecini başlatan Fransız Devrimi bu çabaların üst yapısal tamamlayıcısıdır. Fransız Devrimi'nin siyasal özgürlükler anlayışı klasik

demokrasi çerçevesinde anlam bulmakla birlikte, bu demokraside siyasal katılım sınırlı ve ayrıcalıklı bir kesime ait bir özelliktir. Sanayileşmeyle birlikte toplumda geniş bir nüfus ağırlığına ulaşan işçiler ve çiftçiler oy hakkına sahip değillerdi. Nitekim “1789 Fransız Anayasasına göre, siyasal haklarını henüz kullanamayanlar, yani yoksul halk yığınları, ‘pasif yurttaşlar’ sayılıyordu. ‘Aktif yurttaş’ olabilmek için, daha doğrusu seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmek için, devlete belli oranlarda vergi vermek gerekiyordu” (Teziç, 1976:16). Ayrıca kadınlar, 19. Yüzyılın ortalarında dahi oy verme yani seçme özgürlüğüne sahip değildiler. Söz konusu toplumsal güçler ve kadınlar, bu hakka ancak 20. yüzyılda verilen mücadelelerin sonucunda erişebilmişlerdir.

Basın özgürlüğüne baktığımızda ise; insanların bireysel ve kamusal yaşamları ile ilgili bilgi ve haberlere ulaşma gereksinimi kitle iletişim araçlarının ve daha dar anlamıyla basın olgusunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanlar, bilgi ve haberlere, yazılı ya da sözlü değişik kanallar aracılığıyla erişebilmektedirler. Bilgi ve haberlere ulaşmaya yönelik iletişim tarzı, aynı zamanda düşüncelerin ifade edilmesi ve doğal olarak da düşünce özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda basın özgürlüğü “düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün önemli bir unsurunu oluşturan bilgi ve düşüncelerin açıklanması serbestliği” (Salihpaşaoğlu, 2007: 24) olarak tanımlanabilmektedir. Basın özgürlüğü, sadece düşüncelerin serbestçe açıklanmasının ötesinde basın girişimlerini kurma, basma ve yayma özgürlükleri ve okuyucu için tercihinin göre haber alma özgürlüğünü birlikte kapsamına alır (Kaboğlu, 1998: 284). Basın özgürlüğü modern toplum yapısındaki kültürel yaşam tarzı ile insan hak ve özgürlüklerinin gelişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Batı’nın toplum yapısındaki değişikliklerle kitle eğitiminin ön plana çıkması, okuryazarlığın artması, bilgi alışverişini hızlandıran matbaanın icadı ve özgür düşünce önündeki engellerin azalması basın özgürlüğünün önemini daha da ön plana çıkartmıştır.

Bir diğer özgürlük toplanma ve dernek kurma özgürlükleri, içiçelik taşıyan bir karaktere sahiptirler. Her iki özgürlüğün anlam bulması için insanların örgütlü olarak toplu bir eylem içerisinde olması gerekir. Bu nedenle toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü kapsamında da değerlendirilmektedir. Bireylerin düşünme, düşündüklerini ifade etme özgürlükleri yanında sahip oldukları düşünceleri diğer bireylerle paylaşmak için bir araya gelmeleri, diğer bir deyişle düşüncelerini örgütlü bir

şekilde dışı vurmaları toplanma olgusunu ve özgürlüğünü ortaya çıkarmıştır. Toplanma özgürlüğü, düşünce değişiminde bulunmak veya belli ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturma ya da siyasal karar organlarını etkileme ereğine yönelen toplanma özgürlüğü, toplantıyı düzenleme, katılım ve serbest ifade öğelerini kapsamaktadır. Toplanma özgürlüğü, bireylerin doğrudan girişimiyle mümkün olabileceği gibi, dernek, sendika ve parti gibi tüzel kişilerin toplu özgürlük olarak sürekli başvurdukları bir haktır. Toplanma eyleminde ana ilke, herkesin önceden izin almaksızın barışçıl sınırlarda bir araya gelmesidir (Kaboğlu, 1998:233). İnsanların bir araya toplanmalarının belli bir mekânda ve süreklilik kazanması dernek olgusunu ortaya çıkarmıştır. Dernek, bireylerin bir takım talepleri gerçekleştirme amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları örgütlü yapılardır. Dernek kurma özgürlüğü, gönüllü bir toplumsal kuruluş olan derneklerin serbestçe varlık kazanma ve örgütlenme ilkeleri ile faaliyet güvencesi öğelerini kapsar (Kaboğlu, 1998:223). Dernek kurma özgürlüğünün, toplanma özgürlüğünden farkı süreklilik durumudur. Toplanan kimseler belirli bir süre sonra ayrılacakları halde derneklerde bir süreklilik görülür (Akın, 1971:176).

Siyasi parti kurma özgürlüğünü incelediğimizde ise: Siyasal parti, yurttaşların kamusal alanda, kendilerini ilgilendiren konularda siyasete katılmalarıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda partiler, modernleşme sürecinin önemli bir bileşeni olan demokrasi düşüncesi ve uygulamasıyla yakından ilgilidir. Siyasal partiler 19. yüzyılda modern toplum yapısını yaratan ekonomik, siyasal, hukuksal ve kültürel bileşenlere göre şekillenmişlerdir. Siyasal parti kurma hakkı modernitenin sonucu olan siyasal özgürlüklerdendir. Örgütlü bir grup olarak parti özgürlüğü, serbest kuruluş ilkesini, faaliyet serbestliği ve varlık güvencesi öğelerini kapsamına alır. Belli görüşler etrafında toplanan birey topluluklarının izin almaksızın serbestçe siyasal partiler kurabilmeleri ve örgütlenmeleri, partilerin varlık güvencesinin ön koşuludur (Kaboğlu, 1998:245-246). Kısacası, siyasal özgürlükler başlangıçta burjuvazinin sınırlarını çizerek, burjuvazinin ekonomik, siyasal haklarını hukuksal güvence altına alan özgürlüklerdir. Parlamentoda burjuvaziyi temsil eden partilerin yanında diğer toplumsal sınıfları temsil eden partilerin yer alabilmesi, 19. yüzyılda genel ve eşit oy hakkı için verilen mücadele ile mümkün olabilmektedir.

Diğer bir özgürlük olan sendika özgürlüğüne baktığımızda; sendikalar, modern sınıflardan birini oluşturan işçi sınıfının var olan düzendeki hoşnutsuzluklarını giderme çabasının örgütlü bir gücüdür. Sanayileşme ile geleneksel beden gücüne dayalı üretim biçiminin yerini, makine ve fabrikasyona dayalı üretim biçimi almıştır. Bu üretim biçimine bağlı olarak modern yeni üretim ilişkileri ve toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Sendikalar ilk önce işçileri ücret ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için mücadele başlatmışlardır. Sonrasında ise toplu iş sözleşmeleri, sosyal hakların çıkarılması ve işçilerin korunması alanlarında etkinlik göstermişlerdir. Ayrıca sendikalar çalışma koşullarının (ücret, iş güvencesi, iş sağlığı ve iş güvenliği) belirlenmesinde söz sahibi olmaya yönelik arayışlara girişmişlerdir (Tanilli, 1997:127) Ayrıca sendikaların uzun dönemde ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda yeni sosyo-ekonomik ve politik kararların alınması, yürütülmesi ve denetlenmesi işlerinde önemli işlevleri bulunmaktadır (Kocacık, 2000:123). Toplumsal sınıfların belirginlik kazanması ve işçi sınıfının genel nüfus içindeki oranının sayıca artması sendikal örgütlenmeye önemli bir devinim kazandırmıştır. İşçiler yaygın ve güçlü bir sendikacılık hareketi ortaya koyduktan sonra, siyasal alanda bir takım hakların mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadele sonucu siyasal rejimin demokratikleşme sürecine yönelmesi ile işçiler oy kullanma, sendikal alanda örgütlenme ve etkinlikte bulunma özgürlüklerine kavuşmuşlardır (Işıklı, 1990:64). Sendika özgürlüğü, temelde, işçiler ve işverenler için, hiçbir ayırım yapılmaksızın ve önceden izin almaksızın kendi seçtikleri örgütleri kurma ve katılma hakkını kapsamaktadır. Ayrıca sendikaların özgürce faaliyet göstermeleri sendikaların kendi programlarını ve çalışmalarını özgürce düzenlemelerini, gerekiyorsa ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için politik çalışmalar yapmasını da kapsamaktadır (Taşkın, 2006:40-41). Sendikalar uzun süren var olma mücadelelerinin sonucunda, geçmişten günümüze çalışma yaşamının önemli bir gücü haline gelmişlerdir. Batı Avrupa toplumlarında ekonomik liberalizmin yarattığı eşitsizlikler ve sömürü ilişkileri, geniş emek kesiminin siyasal, sosyal ve ekonomik özgürlüklerini savunan sendikaların doğuşunu hazırlamıştır. Sendikalar yürüttükleri mücadeleler ile özgürlüklerin genişlemesinde, toplumun örgütlenmesinde ve de devletin demokratikleşmesinde önemli görevleri yerine getirmişlerdir.

Siyasal özgürlükler, sivil özgürlüklerden farklı olarak devlet tarafından korunduğu kadar tanınması gereken de haklardır. Yani sivil hakları insanlar doğuştan itibaren

taşıırken siyasal hakların kullanımı devletin edimde bulunmasını gerektirir. Bu özgürlüklerin kullanımında devletten beklenen gerekli koşulların sağlanmasıdır. Siyasal katılma hakkında gerekli yasalar çıkarılmalıdır. Seçim barajı gibi temsil ile ilgili hususlarda toplumun tümünü kapsayabilecek bir sistem getirilmelidir. Bunlar yasama ve yürütmeyi ilgilendiren işlemlerken, yargı da üstüne düşeni yapmalıdır. Yargı verdiği kararlarda özgürlüklerden yana bir tavır sergilemelidir. Parti kapatma, bireylere getirilen seçilme yasağı gibi hususlar bu hakların kullanılmasında büyük engeller teşkil etmektedirler. Parti kapatmadan ziyade daha farklı müeyyidelerde bulunulması yahut kişinin seçilme hakkının engellenmesinden ziyade daha ılımlı yaptırımların olması şüphesiz siyasal özgürlüklerin kullanılması için daha özgürlükçü bir alan yaratacaktır.

2.1.3. Sosyal ve Ekonomik Özgürlükler

Liberalizmin temellenişini ve de gelişim seyrini yansıtan temel özgürlükleri ile siyasal özgürlükler, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak yeni bir özgürlük anlayışına doğru evrilmeye başlamıştır. Liberalizmin yarattığı hoşnutsuzluklar karşısında örgütlenerek güçlenen işçi sınıfının talepleri bu evrimle üzerinde etkilidir. Liberalizm temel olarak devletin sosyal ve ekonomik yaşamı düzenlemesine karşıyken, yeni güçlerin ortaya çıkmasına ve de etkili mücadele sürdürmelerine bağlı olarak devletin toplumsal yaşama müdahalesini kabul eder konuma gelmiştir. Bütün bu gelişmelere sosyal refah devleti ve sosyal demokrasi düşüncesinin önem kazanması da eklenmiştir. Böylece hem siyasal özgürlüklerin çerçevesinin genişletilmesine (eşit-genel oy hakkı gibi), hem de sosyal ve ekonomik özgürlüklerin hayata geçirilmesine uygun bir koşul yaratılmıştır. Toplumsal hayatta yer bulmaya başlayan sosyal ve ekonomik özgürlüklere “pozitif özgürlükler” ya da “kamu özgürlükleri” de denmektedir. Buradaki pozitiflikten kasıt devletin özgürlüğün korunmasına ve geliştirilmesine yönelik müdahalelerine olumlu yaklaşılmasıdır. Pozitif özgürlükler devletin yerine getirmekle zorunlu görevlerini kapsar. Bu görevler arasında, yurttaşın devletten bekledikleri sağlık, eğitim, çalışma, sosyal güvenlik hakkı bulunmaktadır (Akın,1971:6). Yine kamu özgürlükleri denmesinde, bu hakların yalnızca bir sınıfa ya da zümreye değil, “herkese” tanınmış olması etkilidir. Kamu özgürlükleri, insan haklarının devletçe tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan biçimidir (Tanilli, 2000:165). Sosyal ve ekonomik özgürlükler çalışma yaşamındaki ilişkilerin düzeltilmesi, iş olanaklarının yaratılması, sendika, grev

ve toplu sözleşme hakları, sosyal güvenlik, sağlıklı yaşam ile eğitim gibi hak ve özgürlükleri kapsamaktadır.

Bu özgürlüklerden çalışma hakkında, sanayileşme ile toprağa dayalı üretim ve çalışma biçiminin yerini, makineye dayalı emek yoğun çalışma biçimi almıştır. Gittikçe büyüyen ve kitlesel üretim yapan sanayi burjuvazisi için, topraktan kopup gelen insanlar, özellikle de kadınlar ve çocuklar ucuz işgücü kaynağıydı. Bu bağlamda işçi örgütlenmelerinin henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde, çalışanlar üzerinden işleyen emek sömürüsü ciddi boyutlara ulaşmıştır. Batı'da 19. yüzyılın ortalarına denk düşen işçi ihtilalleri ile bu sömürüye ve çalışma koşullarına karşı mücadele verilmiştir. Bu mücadeleler bir takım sosyal ve ekonomik özgürlüklerin yaşam bulmasını sağlayacak devlet yapılanmasını getirmiştir. Çalışma hakkı ile ilgili düzenlemeler bu yapılanmanın yani devletin sosyal yönünün ortaya çıkarılması ile doğrudan ilgilidir. Çalışma hakkı, herkesin çalışma ödevi ve bir işi elde etme hakkı olduğunu ifade eder. Çalışma hakkı; iş güvenliği hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık koşullarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerini uygun ölçülerde tutulmasını isteme hakkı, çalışan çocuk, kadın ve gençlerin korunması, adil ücret hakkı, ücretli tatil gibi alt kategorileri kapsamaktadır (Kaboğlu, 1998:262-263). Sosyal ve ekonomik özgürlüklerden olan çalışma hakkının geniş ölçüde yansımaları ise 1848 Fransız Anayasası ile gerçekleşmiştir. Bu Anayasada, aileye, çalışmaya, mülkiyet hakkına ve kamu düzenine dayalı bir toplumda, özgürlük, kardeşlik ve eşitlik yanında, çalışma hakkı, aile hakkı, özürlülerin, yaşlıların korunması vb. gibi bir dizi sosyal ve ekonomik haklar yer almıştır (Tanilli, 2000:171).

Son olarak grev özgürlüğünü açıklayacak olursak: Grev, çalışanların bir takım çıkarlarını ve haklarını korumak için işin toplu olarak durdurulması anlamına gelir. Daha geniş bir tanımlama yapan Talas'a göre grev, "çalışma koşullarını kendi lehlerine değiştirmek ve yeni haklar ve menfaatler sağlamak amacı ile işçilerin çoğunluğunun önceden aralarında karar vermek suretiyle bir işyerinde ya da işkolunda belirli ya da belirsiz bir süre için çalışmaya son vermeleri durumudur" (Talas, 1983:281). Grev, çalışma yaşamında örgütlü bir emek gücünü temsil eden sendikaların en önemli baskı aracıdır. Grevin işçiler açısından bir hak olarak tanınması ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması genel hatlarıyla 20. Yüzyıla ait bir olgudur. Grev, temel yapısı bakımından kapitalizmle koşut giden bir kurumdur. Fransa'da grev hakkı 1864 yılında

tanınmış, İngiltere’de ise grev hakkının tam anlamıyla tanınması 1906 yılında mümkün olabilmıştır (Makal, 1987: 15-18). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet sisteminin önem kazanmaya başlaması, sosyal ve ekonomik özgürlükler açısından önemli yer tutan grev hakkının daha fazla kullanılmasına zemin oluşturmuştur. Sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim hakları devletin tanımak ve yerine getirmekle yükümlendiği diğer sosyal ve ekonomik özgürlükler arasındadır.

Siyasal ve ekonomik özgürlükler, siyasal özgürlükler gibi devletin belli bir edimde bulunması ile sağlanabilecek ve korunabilecek olan özgürlüklerdir. Yani bu özgürlükleri bireye tanıyan devlettir. Yukarıda saydığımız ekonomik ve sosyal özgürlük türlerinde devlet gerekli yasalar ile bireylerin özgürlük alanlarını belirleyebilir.

2.2. Kuvvetler Ayrılığı ve Siyasal İstikrar İlişkisi

Kuvvetler ayrılığı ilkesi özgürlüğe sağladığı katkı yanında şüphesiz siyasal istikrarın sağlanmasına da hizmet etmektedir. İlke gereği devlet fonksiyonları arasında yapılan taksim, bu organlara verilen yetkilerin birbirlerine karşı devredilmemelerini de ifade eder. Her bir organ kendi icra ettiği fonksiyonu kendisine bırakılmış alanda kullanmalı ve bir diğerinin alanına müdahale etmemeli, kendisine verilmiş yetkileri bir başka organa bırakmamalıdır. Erklerin birbirleri üzerinde bağlayıcı etkilerinin olmaması ve nihayetinde yargı erkinin diğer iki erki dengeleyici görev görmesi istikrarın sağlanması noktasında önemli bir işlev görmektedir.

Kuvvetler ayrılığı ve siyasal istikrar ilişkisi ortaya konmaya çalışılırken, erkelerin siyasal istikrarın sağlanmasında ki rolleri üzerinde durulacak ve bu perspektiften bölüm açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Yasama Erki ve İstikrar

Hükümet modellerinin birden fazla olması yasama ve istikrar arasındaki ilişkinin de bu modellere göre incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu açıdan başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemleri açısından bu ilişkiyi incelemek gerekecektir.

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesini sert bir biçimde uygulayan, erkler arasında kontroller ve dengeler sistemini kurmakla beraber, yasama organını geri planda bırakan

bir hükümet modelidir (Demir ve Karatepe, 1997:98). Kuvvetler arasındaki sert ayrılık aslında kuvvetlerin eşit olması gereğinden ileri gelmektedir. Başkanlık sistemindeki kuvvetlerin eşitliği hukuki açıdan algılamak gerekir. Siyasi açıdan yürütmenin yasamaya üstünlüğüne yol açan bir eğilim süreci izlenmiştir. İşte bu nedenden dolayı sistem başkanlık sistemi adını almıştır (Kuzu, 1997:10).

Başkanlık sisteminin temel ilkelerinden birisi olan yürütmenin tek başlı yapıda olması yürütmeye yasama karşısında daha özgür davranma imkanı vermektedir (Duverger, 1986:28). Sistem özünde, yürütmenin varlığını ve sürekliliğini yasamaya borçlu olmayan bir anlayış ve yaklaşımla yansıtır. Bu durumda ters bir bakış açısıyla yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu parlamenter sistem olgularıyla bir zıtlık göstermektedir (Lijphart, 1989:44). Kısaca belirtmek gerekirse başkanlık sisteminde yürütme, yürütme başının kendi atadığı hükümeti yöneten tek kişilik yürütme organından gelmektedir. Bu durumda yasama organına karşı görece üstünlüğü yasama organının istikrar üzerindeki etkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Başkanlık sistemi yasama ve yürütme arasındaki gerginliği körükleyerek sistemin istikrarsız bir duruma gelmesine neden olabilir (Turhan, 1997:38-39). Böyle bir yasama yürütme gerginliği özellikle siyasal sistemin değerleri üzerinde sağlam bir uzlaşının zayıf olduğu veya hiç olmadığı ve ideolojik kutuplaşmaların yaşandığı toplumlarda kendini sıkça gösterebilir (Erdoğan, 1997:112).

Bu sistemde bir diğer sorun türü de yasama ve yürütme organının birbirlerini duydukları güvensizliktir (Teziç, 1991:425). Her bir organ birbirlerinin görevine son veremedikleri gibi, işlevsel bakımdan da kendi faaliyet alanları dışına çıkamamaktadırlar. Bu durumu yasama organı açısından değerlendirdiğimizde istikrarın sağlanmasına yönelik olarak hareket alanının kapatıldığını görmekteyiz. Bunun sonucunda da sistem tıkanarak işleyemez hale gelmektedir. Ancak sistemin mantığı karşılıklı işbirliğini zorunlu kıldığından, bu organlar arası sert ayrılık istikrarın sağlanması açısından yumuşatılmalı, yani az da olsa birbirlerinin işlevlerine katılmalı, bir dereceye kadar birbirlerini denetlemeli sistemde istikrar bu şekilde sağlanmalıdır.

Başkanlık sisteminde hem yürütmenin hem de yasamanın ayrı ayrı ve birbirinden bağımsız biçimde halk tarafından seçilmesi, her ikisinin de meşruiyet temellerini halkın oyundan aldığı için birbirlerine bağlı olmadıkları sonucunu çıkartmaktadır. Buradaki

temel yaklaşım az önce belirtildiği gibi yürütmenin başı olan başkan ile yasama organının yalnızca kendilerine ait olan belirli görevleri yerine getirmeleri ve kendi yetkilerini kullanma gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır (Kamalak, 2007:60).

Sistemin bir diğer özelliği olan hem başkanın hem de yasama organı üyelerinin farklı ama belirli dönemler için seçilmeleri ve yasamanın başkanı bazı özel durumlar hariç görevden alamaması sisteme istikrar sağlayan bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Başkanlık sisteminde yasamanın, yürütme üzerindeki temel denetim işlevi başkanın atamalarını reddetmek, başkanın azledilmesi için gerekli yasal süreleri başlatmak, başkanın veto ettiği yasaları yeniden çıkarmak ve başkanın onayladığı uluslararası anlaşmaları reddetmektir. Görüldüğü üzere sistemde yasama erki uzlaşmadan ziyade başkanın yetkilerini veto yoluyla kısıtlayarak sistemde istikrar yolunu aramaktadır.

Bir diğer hükümet sistemi olan parlamenter sistemde yasama ve yürütme ayrılığına dayanmakla birlikte, bunun başkanlık sisteminde olduğu gibi sert ve keskin bir ayrılık olmayıp, yasama ve yürütme erklerinin işbirliğini gerektiren dengeli bir ayrılıktır. Bu işbirliği de organik ve fonksiyonel açıdan kendini göstermektedir. Organik işbirliğinden amaç, yürütme organının yasama organından çıkmasıdır. Yani, yürütmenin sorumlu kanadını oluşturan başbakan ve bakanlar kurulu, parlamento çoğunluğundan çıktıkları gibi, yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturan cumhurbaşkanı da, parlamento tarafından seçilmektedir. Fonksiyonel işbirliği ise, genellikle kanunların yapımında söz konusu olup, bu işbirliği anayasal bir zorunluluk gereğidir. Rejimin işleyişi içinde kanunlar, genellikle yürütme tarafından hazırlanır ve yasama organınca görüşülerek kabul edilir. (Demir, 1998:79).

Temelde parlamenter rejimin özünü oluşturan ve diğer rejim türlerinden ayıran iki önemli kriteri bulunmaktadır. Bunlar ise yürütmenin yasamadan doğması ve yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olmasıdır. Bu durum ise yürütmenin yasamanın etkisi altında kalması durumuna neden olmaktadır. Şu şekilde açıklamak gerekirse parlamenter hükümetlerde yürütmenin sorumlu kanadını oluşturan bakanlar kurulunun başkanı olan başbakanın parlamento üyesi olması zorunlu olduğu kadar, bakanların da parlamenter olması bir genel kuraldır. Yürütmenin sorumsuz kanadı olan devlet başkanı ise genellikle parlamento tarafından ya da onun ağırlıklı etkisi altında seçilir (Özbudun, 1993:141). Bu iki durumdan dolayı yürütme yasamaya bağımlı kalmaktadır ve bu

yüzden de bu şekildeki siyasal sistemlerde siyasal istikrarın sağlanması noktasında yasama önemli bir rol üstlenmektedir. Yine de yürütmenin yasamadan bağımsız olduğu teorik olarak belirtilse de, gerçekte yürütmenin asıl kanadı olan bakanlar kurulunun görevde kalması, ancak parlamentonun güvenine sahip olmasına bağlıdır.

Aslında parlamenter rejimin siyasal anlamı, yürütmenin, yasamanın güvenini taşıması olmayıp, kabineyi çoğunluğun kurmasıdır. Başka bir deyişle, parlamento çoğunluğu ile hükümet arasında siyasal bir benzeşme var olup, çoğunluğa sahip olan siyasal güç hükümeti kurmaktadır. Yani kabine ve parlamento çoğunluğu birbirinden bağımsız değildirler. Bunun doğal sonucu olarak da, seçimlerin hedefi, hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlamak olacaktır. Dolayısıyla çoğunluğun olmadığı durumlarda kabinenin de olmayacağı, ya da çoğunluğun değişmesiyle kabinenin de değişeceği gibi istikrarsız bir durumun oluşacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Erdoğan, 1997:116).

Buraya kadar anlatılanlar ışığında parlamenter sistemde şu sonuca varmak mümkün olacaktır: Yasama ve yürütme organları arasında bir ayrım yapmak söz konusu değildir (Kapani, 1997:282). Yani bu sistem türü yasama ve yürütme organları arasında işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Devlet başkanı da sembolik konumdan ziyade rejimin temel unsurlarından birisi haline gelmiştir. Yürütme parlamentoda çoğunluğun bir uzantısı olmaya başlayınca kuvvetler ayrılığından ziyade kuvvetler karışımı şeklinde bir anlayış oluşmaya başlamıştır. Yürütmenin yasamaya oranla daha aktif konumda bunu uzantısı olarak kendini göstermiştir(Kuzu, 1997:46). Sonuç olarak parlamenter sistemde yasamanın istikrarından ziyade, istikrarlı ve etkin yürütme kavramları ile yürütmenin üstünlüğü istikrar açısından daha önemli bir hal almıştır.

Yarı başkanlık sistemi açısından konuyu incelediğimizde, yarı başkanlık sistemini çok basit bir tanımlama ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir parlamenter sistem olarak tanımlayabiliriz (Becerren ve Kalağan, 2007:169). Bu sistem, hükümet başkanı ve cumhurbaşkanı arasında yürütme yetkilerinin paylaşıldığı, yasama ve yürütmenin işbirliği içinde çalıştığı, kesin kuvvetler ayrılığının olmadığı bir hükümet sistemidir. Cumhurbaşkanı genel oy ile halk tarafından seçilmekte ve hükümet millet meclisi önünde sorumlu sayılmaktadır.

Yarı başkanlık sistemi güçlerin bölünmesi temelinde işler. En temel ayırt edici özelliği bu ikili otorite yapısı, devletin başı cumhurbaşkanı ile hükümetin başı başbakan

oluşan iki başlı görünümüdür. Anayasal geleneklere göre birinci baş başkan, anayasanın yazılı metnine göre ise başbakandır. Sarkaç hareketleri ise birinin diğeri karşısındaki çoğunluk konumunu yansıtır (Yavuz, 2000: 247)

Siyasal istikrar açısından bu sistem türüne baktığımızda ise, genel itibariyle bu tür sistemlerde hükümetin parlamento karşısında siyasi sorumluluğu ve yürütmenin de, parlamentoyu fesih yetkisinin olduğu söylenebilir. Ancak ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklar karşısında yasama yetkisi ve parlamentonun yürütmeyi denetim araçları, hükümetin istikrarını ve otoritesini korumak için sınırlandırılabilir. Bu noktada yasamanın istikrarından söz etmek mümkün olmayacaktır.

2.2.2. Yürütme Erki ve İstikrar

Yürütmenin istikrarı ve etkinliği uzun zamandır siyasi kuramcılara demokratik başarımın önemli bir ölçümü olarak görülmüştür. Çevresel faktörlerden ziyade anayasal faktörlerin yürütmenin istikrarı sağlamasında daha etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda, başkanlık sistemleri oldukça istikrarlıdır, fakat azınlık hükümeti çıkarmaları bakımından sorunlu tarafları söz konusudur. Çoğunlukçu parlamenter anayasalarda ise, hem yürütmenin denetimini hem de dayanıklılığını ortaya çıkarma olasılıkları daha fazladır. Temsili parlamenter sistem de her iki açıdan istikrarsız olma eğilimindedirler (Powell, 1990:183).

Parlamenter sistemlerde, yürütmenin organın bölünmüş, yani iki başlı bir yapıda olması bu tarz sistemlerin en karakteristik özelliklerinin başında gelmektedir. Bir yanda pek fazla iktidarda bulunmayan sembolik bir devlet başkanı varken, öte yanda da hükümetin başı olan ve kabine ile birlikte yürütme yetkilerini büyük ölçüde kullanan bir başbakan bulunmaktadır (Lijphart, 1989:47). Devlet başkanı ister halk seçimi sonucunda ister yasama organınca seçilmiş olsun, yasama organı tarafından görevine son verilemez (Teziç, 1991:339). Devlet başkanının siyasi bakımdan sorumsuzluğu anlamına gelen bu durum yürütme organının devamlılık ve istikrarını sağlama noktasında büyük önem taşımaktadır. Sorumsuz olan devlet başkanı, bu hükümet sisteminde bir uzlaştırıcı konumundadır (Güneş, 1956:71). Yani siyasi çekişme ve tartışmaların üstünde kalarak, devletin sürekliliğini ve milletin birliğini temsil etme gibi sembolik fonksiyonlarının yanı sıra, sistemin genel dengesini koruma ve istikrarı sağlama gibi görüntüsü de vardır.

Parlamente sistemlerde yürütmenin yasamadan ıktıgı göz önünde bulundurularak yürütmenin yasama karşısındaki siyasal sorumluluğu da önemlidir istikrar açısından. Yürütme, içinden ıktıgı yasamanın güvenini her an taşımak durumundadır. Bu açıdan ortaya çıkabilecek bir istikrarsızlık durumda yasamanın güvensizlik oyu ile hükümeti düşürebileceği durumu söz konusudur (Teziç, 1991:404).

Ancak her zaman istikrarlı durumlar söz konusu olmayabilir. Sistem beraberinde yürütmede istikrarsızlıkları da getirmektedir. Sorumlu olduğu ölçüde, yürütme yetki ve otoritesin kullanan bakanlar kurulu için başbakan, devlet başkanı tarafından parlamento yeleri arasından atanır. Parlamentonun güvenini kazanabilecek bakanlar kurulu listesi de başbakanca hazırlanıp devlet başkanının onayına sunulur. Buraya kadar olağan giden bu durum karşısında yürütmenin sorumsuz kanadı, yürütmenin sorumlu kanadı ile bir sürtüşmeye girerek bu listeyi onaylamayabilir. Bu da dolayısı ile rejim tıkanması ile birlikte istikrarsızlığa neden olacaktır.

Yürütmeyi yasama karşısında dengeli hale getirmek için, yasamanın siyasal sorumluluk olgusunun karşısında yer alan, ona paralel niteliğe sahip fesih yetkisi vermiştir. (Kaboğlu, 2000:137). Yürütme ve yasama arasındaki dengeyi, yürütme organı açısından güvence altına alan fesih, yürütme organı ile yasama çoğunluğu arasındaki olası bir uyuşmazlığın seçmen kütlesinin hakemliği altında çözülmesini öngören bir anayasal bir araç niteliği taşımaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, fesih yetkisinin yürütmenin siyasal sorumluluğu karşısında başlı başına bir ağırlık taşıması, aslında bu yetkinin varlığından çok, kullanılma tehdidinde saklıdır. Yürütme, sahip olduğu fesih yetkisi ile yasamayı ister istemez daha dikkatli hareket etmeye zorlayacaktır. Yasama ile yürütme arasında ortaya çıkan uyuşmazlık çözülemediği takdirde, yani parlamento hükümeti düşürmesi karşısında, hkmette parlamento dağıtarak erken seçime gidilmesini sağlayacaktır (Kaboğlu, 2000:137). Bu suretle uyuşmazlığın çözümü konusunda sağlayacağı katkı bakımından yürütmenin bu özelliğinin de istikrara katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

Parlamente sistem içerisinde kendini gösteren bir başka özellik ise, yürütmenin sorumlu kanadını oluşturan bakanlar kurulunun, kendi içinde bir uyum ve birliktelik göstermesidir. Bakanlar kurulunun birliği, benimsenen genel yönetim politikasının yürütülmesinde, bakanlıkların karşılıklı olarak yardımlaşması ve uyum içinde çalışması

anlamına gelmektedir (Lijphart, 1989:48). Bunun için de her şeyden önce, bakanların aynı siyasal görüş ve ideallere bağlı olmaları gerekmektedir. Demokrasilerde ortak siyasal görüş ve ideallere bağlılıkta kendini aynı siyasal bünye partisinde toplanarak gösterir. Bu noktada, siyasal partilerden birinin tek başına yasama çoğunluğunu sağlayarak kurmuş olduğu hükümet, birden fazla partinin koalisyon oluşturarak kurduğu hükümetten daha istikrarlı olacaktır.

Yürütmede istikrar olgusunu başkanlık sistemi açısından incelemeye çalışırsak, burada yürütmenin yapılanması ile ilgili iki husus söz konusudur. İlki parlamenter rejimlerde yürütme, kolektif bir organa başkanlık eden hükümet başkanı ile sorumsuz bir devlet başkanında oluşan iki başlı bir yapı sergilerken, başkanlık sisteminde ise, halk tarafından seçilen tek başlı bir organ konumundadır. Parlamenter rejimlerde, yürütme şefinin kabinedeki yeri, mutlak üstün durumdan, diğer bakanlarla eşit olmaya kadar değişebilse de, siyasal kararların yapım sürecinde belli ölçüde üst düzeyde bir ortaklaşa durum vardır. Başkanlık kabinesi üyeleri ise, kurul teşkil etmedikleri gibi, parlamenter sistemdeki bakanlar ölçüsünde etkili olmayıp, başkanın sadece danışmanı konumundadırlar. Kabine üyelerini kendi takdirleriyle atama ve görevden alma yetkisi yürütme şefinin, yani başkanındır (Örgün, 1999:89-90).

Yürütmenin yapılanmasındaki ikinci özellik ise, devlet başkanı fonksiyonunu yürüten başkanın, aynı zamanda hükümetinde başkanı olmasıdır. Şöyle açıklamak gerekirse, başkan, sadece devlet başkanı değil aynı zamanda üyelerini kendi atadığı ve başkanlığını kendi yürüttüğü hükümeti de yönetme görevini yerine getirir. Bir başka ifadeyle, yürütme organı başkanlık rejiminde, hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı biçiminde ikili bir ayrıma tabi tutulmayıp, bu iki sıfatı üstünde taşıyan tek kişiden, yani başkandan oluşmaktadır (Özer, 1998:13).

Tek kişilik yürütmeyi siyasal istikrar açısından incelediğimizde; başkanlık sisteminde devlet başkanı ile hükümet başkanı gibi bir ikileme söz konusu olmadığından, parlamenter sistemde bahsedildiği gibi bu iki başkan arasında olabilecek sürtüşmelerin önüne geçerek istikrarsız durumların oluşması sistem itibariyle engellenmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Başkanlık sisteminde yürütmenin halk tarafından seçilmesi olgusu, sistem için vazgeçilmez bir özellik olup, yürütme organında sistem içindeki meşruluğu yasama

organı gibi doğrudan halktır (Lijphart, 1989:44-50). Parlamenter sistemde yürütme erki yasama erki ile bir dereceye kadar birleşmiş olup, hem hükümet hem de parlamento aynı yerden kaynaklanırdı. Oysa başkanlık sisteminde yürütme ve yasama organları birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır. Hükümetin başı olarak yürütme organını oluşturan başkan, varlığını parlamenter sistemlerde olduğu gibi yasamanın iradesine de borçlu değildir. Böylelikle yasamaya borçlu olmayan ve meşruluğunu doğrudan halktan alan yürütme erki yasamaya karşı bir borcu olmadığından dolayı istikrarlı bir yürütme erki oluşturabilecektir.

Başkanlık sisteminde halk tarafından seçilen yürütme, meşruluğunu bu şekilde zaten sağladığı için, yasamanın güvenine ihtiyaç zorunda değildir yani yasamaya karşı bir sorumluluğu yoktur (Lijphart, 1989:48). Yasamanın güvenine bağlı olmayarak, yasam önünde siyasal yönden sorum tutulmayan yürütme başkanının sorumluluğu, oyları ile seçildiği seçmene karşıdır. Yine aynı doğrultuda yasama organı dışından seçilen kabine üyelerinin yalnızca kendilerini seçen başkana karşı sorumlu olduklarını görmekteyiz (Tunaya, 1980:476). Şüphesiz yasama organın baskısı olmadan bir başkan ve kabinenin, parlamenter sistemdeki ters uygulamasından daha çok istikrar getireceği açıktır.

Yasama ve yürütme erkelerini karşılıklı bağımsızlıkları da başkanlık sistemi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Başkanlık sisteminde siyasal erkler, parlamenter sistemin tersine, ılımlı ve yumuşak biçimde değil, daha sert olarak ayrılmıştır. Bu ayrılık erklerin birbirlerine cephe almalarına neden olacak bir ayrılıktan ziyade, aralarındaki sınırları keskinleştirmesi açısından önemlidir. Bağımsızlıktan anlaşılması gereken öncelikle yasama ve yürütme organlarının, sabit görev sürerli boyunca birbirlerine karşı etkileme araçlarına sahip olmamalarıdır. Bunun yanında her erkin bir faaliyet alanı ile sınırlı olması, yani bir diğerrinin alanına müdahale etmemesi de bu kapsamda değerlendirilir (Demir, 1998:96).

Devletin egemenliğine dayalı fonksiyonlarından, yürütme fonksiyonunu kullanan yürütme erki, bu işlevini yerine getirirken güçlü olmasının yanında istikrarlı bir nitelik de taşıması gerekmektedir. Bu durumda parlamenter ve başkanlık sistemleri açısından farklı anlamlar ifade etmektedir. Nitekim parlamenter rejimlerde yürütme, kendi programını uygulamak için gerekli kararları alma yeteneğinde olan hükümet anlamına gelmektedir (Turhan, 1989:99).

Parlamentarizmin uygulamasında yürütme organının, yeni politikalar üretebilip, aynı ölçüde bu politikalara işlerlik de kazandırabilmesi için, hukuki yetkilendirmenin ötesinde, öncelikle siyasal yapının hazır olması gerekmektedir. Bu açıdan parlamenter bir hükümet sisteminde yürütme organı ancak sağlam, disiplinli ve tutarlı bir çoğunluğa dayandığı ölçüde istikrar sahibi olabilir. Yani, yasama organında böylesine çoğunlukları olmayan hükümetlerin eline ne kadar geniş hukuki yetkiler verilirse verilsin, onun bu siyasal iradeyi göstermesini beklemek mantıksızca olacaktır. Parlamenter rejim içerisinde sağlam ve disiplinli bir yasama çoğunluğunun yürütmeye sağlayacağı güç ve otoritenin yerini, hiçbir düzenleme tutamayacaktır (Özbudun, 2009:47). Tam tersi bir açıdan, hukuken yeterince yetkilendirilmeyen bir hükümetin, sağlam ve disiplinli bir yasama çoğunluğunca desteklenmek suretiyle etkin ve güçlü bir niteliğe bürünebileceğidir.

İstikrar olgusu, taşıdığı bütün öneme rağmen, hükümet sistemleri içerisinde tek başına bir anlam ifade etmemektedir. İstikrarın tek başına güçlü bir değermiş sunulmasındaki yanlış, istikrarlı bir hükümetin, güçlü bir hükümet oluşturmanın kesin olmadığı gibi, istikrarsız hükümetlerinde güçsüz olmasının o ölçüde kesin olmadığına da dikkati çekmektedir (Sartori, 1997:151). Bu durumda güç ve istikrar olgularının doğru orantılı bir ilişki içinde düşünülmemeyeceği de ortaya çıkmıştır.

Yürütme istikrarı ile ilgili bir diğer önemli konu ise, yürütme istikrarının öne çıkıp, en az onun kadar önemli olan rejim istikrarının göz önünde tutulmaması, daha doğrusu bu kavramların eş anlamda kabul edilmesi ile yapılan yanıltır. Rejim istikrarı, yürütme istikrarından daha geniş bir kavram olup, yürütmenin istikrarda olması ile siyasal rejimin dengede olacağına çoğunlukla hükmedilmektedir. Siyasal rejimin kararlılık ve denge içinde sürülebilmesinde, hükümetin istikrarlı olmasının çok büyük bir katkısı olmakla beraber, her zaman için hükümet istikrarının, siyasal rejimi de istikrara sokamaması durumu da mevcuttur (Turhan, 1989:131).

2.2.3. Yargı Erki ve İstikrar

Siyasal istikrarın sağlanması açısından yasama erkinin, diğer erkeler arası ilişkileri denetleme ve diğer iki erke dengeleyici bir erk olarak getirilmesi bakımından önemle bir yere sahip olduğunu söyleyebilir. Çünkü yasama organının koyduğu, yürütme organının da uyguladığı kurallardan doğan uyumsuzluklar, aykırılıklar, yargı organınca giderilir.

Yargı, diğer devlet organlarından ayrı olarak, dikta rejimi eğilimlerine ve baskılarına karşı korunması gerekli bir erktir. Denetim yolları içinde, yönetimin hukuka uygunluğunu sağlamada en etkin ve en nesnel yol, yargı denetimidir.

Yargı denetimi devletin çeşitli organlarının, kendilerine anayasa ve kanunlar tarafından tanınmış yetkilerinin sınırlarını aşıp aşmadıklarının bağımsız mahkemelerce kontrolüdür. Yürütme ve idare organlarının işlemlerinin, bağımsız yargı mercilerince denetlenmesi, kanunilik ilkesinin ve hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez gereğidir.

Hukuk devletinde, devlet, yalnız hukuk kuralları koyan bir varlık değil, koyduğu hukuk kurallarına uyan, onlarla kendini bağı sayan bir varlıktır ve hukukun ne olduğunu söyleme yetkisine sahip olan bir erktir (Kaboğlu, 2000:144).

Başkanlık sisteminde yüksek mahkeme yargıçları doğrudan başkan tarafından atanmaktadır. Ancak bu atanmaların başkandan bağımsız bir kongre tarafından onaylanması gerekliliğinden ötürü başkanlar kendi ideolojilerine yakın yargıçlardan çok kongrenin kabul edebileceği yargıçları atamaktadırlar. Bunun yanı sıra yargıçların görev sürelerinin ömür boyu olması yeniden atanma gibi sorunları ortadan kaldırdığından görevlerini herhangi bir kaygı olmadan yapmaktadırlar. Bu durumda istikrara sahip bir yargı düzeninin oluşmasını sağlamaktadır.

Parlamenter sistemde de durum farklı olmamakla birlikte yargı organı üyeleri atanma yöntemiyle görev başına gelmektedirler. Ancak görev sürelerinin belirli süreli olması burada istikrarsızlığa neden olabilecek bir olgu olarak karşımıza çıkabilir (Özbudun, 2009:115).

Anayasal demokrasilerde, yargı anayasanın verdiği yetkiye dayanarak, yürütme ve yasamayı denetler. Yürütme ve yasama yetkilerini hukuka uygun bir biçimde kullanmak zorundadır. Yasama ve yürütmenin hukuk sınırları içinde kalıp kalmadığına yargı karar verir.

Parlamenter sistemde meydana gelen dönüşüm sonucu, yasama gücüne sahip çoğunluğun iradesi, yürütme gücünün iradesi ile birleşince, Anayasayı ihlal eden kanunlar çıkartılmasına ve tasarrufta bulunulmasına engel kalmamıştır. Siyasi partinin hâkimiyeti sonucu her iki kuvvet de aynı partinin, daha doğrusu parti lider ve liderlerinin idaresine bağlandığından devlet faaliyetleri keyfince düzenleyebilmiştir. Bu

gibi durumlar karşısında yani çok temelde yasama ve yürütme erkinin içiçelik durumunda olması yargı erkine istikrarın sağlanması noktasında daha fazla görev yüklemiştir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001:93).

Yargı erkinin istikrarlı bir yapıda olması için diğer bir husus ise onun bağımsızlığıdır. Bağımsız yargı, hukukun üstünlüğüne bağlı hür toplumun vazgeçilmez öğesidir. Yargı bağımsızlığı, hâkimlerin her türlü dış etkiden uzak olarak görevlerini yapabilmeleridir. Buna göre, yasama ve yürütme organları, hâkimlere, yargı görevleri yaparken herhangi bir müdahalede bulunamazlar (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001:93).

BÖLÜM 3. 1960 SONRASI DÖNEMDE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TÜRK SİYASETİNDE YORUMU

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin çok temelde bireysel özgürlüğün korunması ve siyasal istikrarın sağlanmasına hizmet ettiği düşüncesinden hareketle, bu bölümde 1960 sonrası Türk siyasal ortamı, siyasal istikrar ve özgürlük açısından incelenecektir. 1960 sonrası Türk siyaseti, istikrardan çok istikrarsızlığı resmettiği için ters bir bakış açısıyla dönemin istikrarsızlığının nedeni bulmaya çalışılıp, çözümler değerlendirilecektir.

3.1. Yargı Perspektifinde Özgürlük – İstikrar İlişkisi

Kuvvetler ayrılığında yargı erki, özgürlüklerin sağlanması noktasında güvence teşkil eden bir erk olarak karşımıza çıkmıştır. Yani yargı erki, yasama ve yürütme erklerinin hukuk dışı uygulamalarıyla oluşabilecek durumu ortadan kaldırarak, bir koruma ve denge mekanizması olarak kuvvetler ayrılığı içinde hükmünü bulmuştur.

Türkiye özelinde durumu incelediğimizde ise yargı erkinin daha farklı bir davranış içerisinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Burada yargı, özgürlüklerin korunmasından ziyade siyasal istikrardan yana bir tutum izlemiştir. Yargı daima devletin bekasının yanında olmuş, özgürlükler devletin varlığı karşısında geri planda tutulmuştur. Bu açıdan mevcut kurumsal yapıyı oluşturan hikmet-i hükümet veya devletin âli menfaatleri gibi sözlerle ifadesini bulan ve milleti ikinci plana iten yargı mekanizmasının, millete hizmeti ve birey hak ve özgürlüklerinin korunmasını temel anlayış haline getirecek zihniyet değişikliğine gitmeden, yargının bireylerin tarafında olmayacağı muhakkak bir gerçektir. Bu açıdan da Türkiye’de adalet mekanizmasının sorunlu bir halde olduğunu söyleyebiliriz.

1982 Anayasası güçler ayrılığı ilkesiyle, yasama, yürütme ve yargının birbirlerini etkilemeden fonksiyonlarını icra etmesini hedeflemiş, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını ayrıca güvencelere bağlamıştır. Yürütme ve özellikle yasama faaliyetlerinin birey hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla anayasaya uygunluk denetimi anayasa mahkemesi tarafından yapılması gerekir. Anayasa Mahkemesinin kuruluş gerekçesi budur. Ancak mahkemenin kararları tersine bir süreç izlemiştir. İlk bakışta anayasal bir demokrasinin en azından asgari şartları sağlanmış gibi gözükse de, ne yazık ki uygulamayla ilgili olarak merkezinde Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve

Danıştay gibi yüksek mahkemelerin ve özellikle YSK gibi kurulların kararlarının olduğu yoğun tartışma ve endişeler vardır (Günel, 2011:135).

Üyelerinin tamamı hakimlerden oluşan Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay gibi üst mahkemelerin, özellikle devletin taraf olduğu davalarda verdikleri kararların önemli bir kısmının toplum vicdanında kabul görmemesi ve yargının siyasallaşması olgusunun ülke gündemindeki yerini koruyarak halen tartışılması, meselenin kurulun yapısıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Sorunun kaynağını daha derinlerde; devletin ideolojik yapısında, siyasi kültürümüzde, devletin hukuka biçtiği rol ve bunun tarihi arka planında, hakimlerin hukuk birikimlerinin ve kültürlerinin nasıl oluştuğunda ve üst mahkemelere hangi kriterlerle ve nasıl seçildiklerinde aramak gerekir (Günel, 2011:136).

3.1.1 Yargı Bağımsızlığı – Tarafsızlığı Ve Özgürlük - İstikrar İlişkisi

Yargı bağımsızlığının gerekçesi, yargının kendisine verilen görevleri yerine getirirken iktidar sahiplerinden gelecek müdahalelerden masun olmasının sağlanmasıdır. Bu, anayasal-demokratik devlet anlayışının doruk noktasıdır. Çünkü herhangi bir harici etki veya baskıya karşı korunmadığı sürece, hakim adaleti hukuka uygun olarak ve tarafsızca dağıtacak bir konumda değildir. Yargının bağımsız olması özgürlüğün en büyük güvencesidir (Yaralı, 1999)

Öyleyse, yargı bağımsızlığının amacı adaletin sağlanmasına hizmet etmek üzere tarafsızlığın sağlanmasıdır. Anayasal devletlerde hakimlerin kesin siyasal tarafsızlığa riayet etmeleri esastır. Çünkü hukukun otoritesi onun politik olmamasına bağlıdır, bu ise hakimlerin bağımsız ve tarafsız olmalarını gerektirir. Türkiye'deki baskın görüş, tarafsızlığın münhasıran davanın tarafları karşısındaki bir yargı tutumu olarak anlaşılması yönünde olmakla beraber, yargının devlete karşı tarafsız olmasına da en az sivil yurttaşlar karşısındaki tarafsızlık kadar ihtiyaç vardır. Bu anlamda tarafsızlığa olan ihtiyaç, Türkiye gibi, ideolojik devletlerde çok daha belirgindir. Çünkü hakimlerin resmi ideolojinin tarafını tuttıkları yerde adalet olmamaktadır (Hakyemez, 2008: 45).

Ne var ki, yargının kurumsal olarak bağımsız olması vatandaşlar karşısında tarafsızlığın sağlanmasına esaslı bir katkı yapabilirse de, hakimlerin devlet karşısında tarafsız davranacaklarını her zaman garanti etmez. Hatta kimi zaman kurumsal bağımsızlık, cari

rejimden yana bir tarafgirliğin maskesi haline bile dönüşebilir. Bu, ideolojik devletlerde olağan bir durumdur. Bu gibi devletlerde hakimlerin kendilerini hukukun evrensel amaçları olan adalet, özgürlük ve toplumsal barış ilkelerinden çok rejimin ideolojik tercihlerini korumakla görevli saymaları genel bir eğilimdir. Bu da hukuku gündelik politikanın basit bir aracı haline getirir. Hakimlerin kendilerini halk adına yetki kullanan bağımsız otoriteler olarak değil de, yerleşik kurumsal yapı çerçevesindeki devletin bekçileri olarak görmeleri bir toplum için akla gelebilecek en büyük tehlikelerden biridir. Çünkü "bekçi- hakim" nosyonu hukuk adına son sözü söyleme yetkisinin kötüye kullanılması suretiyle, statükonun onaylanması uğruna özgürlüklerin tahribinin yolunu açar (Aydın, 2006:84). Böyle bir durumda, Türkiye'de olduğu gibi, hukukun evrensel gerekleriyle ve maruf tekniğiyle ilgisi olmayan, içinde hukuktan çok politikanın yer aldığı mahkeme kararları ile bile karşılaşılabilir. Bu, ne yazık ki, Türkiye'de sıkça rastlanan bir durumdur. Oysa bir anayasal demokraside, herkes için nihai hak arama kapısı olan mahkemelerin politik konjonktürden etkilenmeyeceklerini, ideolojik statükonun aracı haline dönüşmeyeceklerini bilmek her görüş ve inançtaki vatandaşlar için en büyük güvencedir (Sancar, 2008:95).

Yargının varlık nedeni, kanunların uygulanmasından dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermek ve bireyin haklarını devlet karşısında korumaktır. Yargının bu işlevini yerine getirebilmesi için, siyasal ve bürokratik iktidardan bağımsız olması ve yargısal iktidarını kullanabileceği bir özerklik alanına sahip olması gerekir. Diğer yandan, bireyin hak ve özgürlüklerinin hukuksal düzlemde korunması adil ve tarafsız bir yargı sisteminin varlığına bağlıdır. Esasen yargı bağımsızlığı, tarafsız yargının gerekli, fakat yeterli olmayan bir şartıdır. Yargılamada tarafsızlık, hakimlerin dünya görüşü, içinde buldukları sosyo-ekonomik ve kültürel yapı gibi birçok değişkene bağlı olduğu için gerçekleştirilmesi çok daha zordur (Erdem, 2005:98-115). Yargı tarafsızlığından anlaşılması gereken bir diğer husus, yargıçların karar verirken yürürlükteki kanunları esas alarak karar vermeleri ve kişisel görüşlerinden, ideolojilerinden sıyrılarak yargı sürecini yürütmeleridir. Bu noktada yargı taraf olacaksa adaletten, özgürlükten yana taraf olmalıdır. Vereceği kararlarda anayasa hükümlerini, yasaları, tüzükleri, yönetmelikleri, içtihatları esas alarak adalet ve özgürlüklerin yanında taraf olmalıdır. Yargı, idareyi elinde tutan siyasal iktidarın veya ona muhalif olan parti, grup veya kişilerin görüşlerini değil, adaletin tesisi için çaba göstermelidir. İşte tam bu noktada

adalet sağlandığı kadar kuvvetler ayrılığının tesisi de sağlanmış olmakta ve özgürlükler güvence altına alınmaktadır.

Siyasal iktidar, bazen kendisine ayak bağı olan yargıyı denetlemek istemekte, yargısal iktidar da güç savaşında "ben de varım" diyerek siyasete direnme ve müdahale etme eğilimi taşımaktadır. Ancak, siyaset ve yargı arasında sürekli bir çatışmadan bahsetmek yanlış olur. Tersine, siyaseti ve yargıyı da içine alan sisteme hakim olan iktidar seçkinleri, çoğu kez bu iki kurum arasında birbirini tamamlayıcı bir ilişki öngörürler. Siyaseten üstesinden gelinemeyen ya da gelinmek istenmeyen işler, yargıya havale edilir. Siyasal içerikli bu işlerin yargıya havale edilmesi, zorunluluktan ve meşruluk kaygısından kaynaklanmaktadır (Sancar, 2008:110).

Yargının siyasallaştığı iddiaları, hem yargıçların ne yaptıkları konusunda ampirik bir gözlemi, hem de ne yapmaları gerektiği konusunda normatif bir temenniye yansıtılmaktadır. Bu temenni, yargıçların kararlarını, mümkün olduğunca, siyasi görüşlerinin etkisinden uzaklaşarak vermeleri gerektiğini ifade eder. Yargının siyasallaşmasının iki ciddi sonucu vardır. Birincisi, siyasallaşan yargının güvenilirliğini kaybetme tehlikesi, ikincisi ise yargının siyasete müdahalesiyle ortaya çıkan "siyasetin yargısallaşması" sorunudur. Bu iki durumda da, güçler ayrılığı gereği kendisine biçilen "siyasal iktidarı denetleyerek özgürlükleri koruma" işlevini yerine getiremeyen bir yargının meşruluk krizi ortaya çıkacaktır (Yaralı, 1999).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra hukukun kendi fonksiyonu olan adaletin gerçekleşmesi yerine, devrimlerin yerleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmasının ön plana çıkması, bugün yaşadığımız sorunların temel kaynaklarından biridir. Demokratik sisteme geçilmemiş olması ve tek parti iktidarı mahkemelerin birey hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik işlevlerini tam anlamıyla yerini getirmesini etkileyen faktörler olmuştur. Bu dönem için yargı yetkisinin genişlemesi bir kenara, klasik yargı işlevlerinin dahi tam anlamıyla yerine getirildiğini söylemek oldukça zor olacaktır. Kaldı ki, yeni cumhuriyet yöneticileri Rousseau'cu egemenlik anlayışının etkisi altında kaldığından, mahkemelerin yetkileri, özellikle de siyasi iktidarla ilişkili olanlar sınırlı tutulmaya çalışılmış, egemenlik yetkilerinin mecliste toplanmasına özen gösterilmiştir (Yaralı, 1999).

Türkiye’de yargı erkinin sistem içinde oynayacağı rol esas olarak 1950’ den sonra, yani demokrasiye geçildikten sonra anlaşılmaya başlanmıştır. 1950’nin özgürlükçü havası içinde, halkın haklı taleplerini dile getiren bir parti olarak siyasi hayata giren ve ezici bir çoğunlukla iktidarı ele geçiren Demokrat Parti, demokrasi deneyiminin sınırlı olmasının getirdiği acemilikler nedeniyle yasaların çıkarılmasında, özellikle 1950’lerin sonlarında hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir tutum içine girmiş ve Türkiye’ de yasama organının işlemlerine karşı ne yapılabileceği sorunu ilk kez tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde böyle bir görevin Yargıtay tarafından yerine getirilebileceği görüşü ileri sürülmüştür. Bir anayasal düzenleme olmadığından, Yargıtay, tıpkı ABD’ de olduğu gibi, kendini yetkilendirmek yoluyla yasaları denetleme yetkisini kullanmaya sıcak bakmamış ve 1960 askeri darbesiyle yeni kurulan demokrasi 10. Yılında yıkılmıştır. 1924 Anayasası’nın Meclis işlemlerini denetleyecek bir organa dolayısıyla çoğunluğun anayasayı ihlal eden işlemlerine karşı başvurulabilecek bir yola yer vermemiş olması demokrasinin yıkılmasının nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir (Yaralı, 1999).

3.1.2. 1960 Sonrası Dönemde Türkiye’de Yargı – Özgürlük – İstikrar İlişkisi

1960 askeri darbesini izleyen 1961 Anayasası dönemin Avrupa anayasalarından etkilenmiş ve Avrupa’nın yaşadığı deneyimler sonucu, Kelsen’in görüşlerinden etkilenerek geliştirdiği Anayasa Mahkemesi modeli 1961 Anayasası’nı hazırlayanlar tarafından benimsenmiştir. Böylece Türkiye’ de ilk kez yasama organının işlemlerini denetleyen bir mahkeme kurulmuş ve yargının işlevi genişlemiştir. Ancak, model olarak Avrupa devletlerindeki sistem alınmakla birlikte, öz itibarıyla aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bir kere, Anayasa Mahkemesinin oluşturulduğu 60’lı yılların başlarında, mahkemenin ilk hakimleri demokratik olmayan bir dönemin olağanüstü mahkemelerinde görev yapanlar arasından atanmıştır. Birey hak ve özgürlüklerini yasama organına karşı savunmak amacıyla kurulan bir mahkemenin üyelerinin seçilmeleri titizlik gerektiren bir konu olduğu halde, rejimin düşmanlarına karşı korunması kaygısı ağır basarak üyeler hak ve özgürlüklerin korunması dışındaki kaygılarla atanmışlardır. Bu durum mahkemenin geleneğinin oluşmasında etkili olmuştur. Anayasa mahkemesi bugün dahi bu erken dönem etkilerinin altındadır (Günel, 2011:138).

Anayasa Mahkemesi'nin özellikle siyasi partilere, kimi hak ve özgürlüklere ve iktisadi yaşama ilişkin yasalara karşı tutumu bu erken dönemin izlerini taşımaktadır. Bu konularda mahkeme verdiği kararlar ile zaman zaman "Hukukun siyasallaştırılmasına" örnek teşkil eden tutumlar sergilemiş, bazı kararlarında ise hak ve özgürlüklerin kullanımını aşırı sınırlandıran ve bir anayasa mahkemesinin işlevlerine ters düşen anlayışları benimsemiştir. Bunun en güzel örneği Mahkemenin yakın geçmişte verdiği iki siyasi parti kapatma kararının AİHM tarafından AİHS'ne aykırı bulunmasıdır. Kendisi özgürlükleri koruma misyonuyla kurulmuş bir mahkemenin kararlarının, özgürlükleri sınırlandırıcı ve bu konuda oluşturulmuş evrensel düzenlemeleri ihlal edici bulunması düşündürücüdür (Yaralı, 1999).

Bir başka sorun, yargının askeri iktidar dönemlerindeki tavrıdır. Anayasa mahkemesi, ne yazık ki ülkemizde yaşanan askeri iktidar dönemlerinin en etkisiz kurumlarından biri olmuştur. Mahkeme, bu dönemlerde adeta işlevlerini askıya almış, kararlarını asgariye indirerek dönemin geçmesini beklemiştir. 1980-1983 dönemi incelendiğinde Anayasa Mahkemesi'nin ne kadar az karar verdiği görülecektir (Günel, 2011:123).

Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesinin önemli bir işlevi üstlendiği yadsınamaz. Ülkemizde yasama organının hukuki denetimini yapan tek organ Anayasa Mahkemesi'dir. Türkiye açısından sorun anayasa mahkemesinin varlığı değil, kararlarının ne kadar birey hak ve özgürlüklerinden yana olduğu sorunudur. Dolayısıyla, genel olarak yargının siyasi alana müdahalesi sorunu ülkemizde daha değişik bir boyutta ele alınmalıdır. Çünkü bizim sorunlarımız sadece dünyadaki genel eğilime uygun olarak yasama organı aleyhine giderek genişleyen yargı yetkileri değil, yargının ve özellikle de Anayasa Mahkemesi'nin temel hak ve özgürlükleri korumada gösterdiği çekingen tutumlardır (Aydın, 2006: 89).

Yukarıda bahsedildiği gibi, anayasa mahkemelerinin asıl işlevi, demokratik teoride demokrasinin en önemli zaafı olarak ele alınan "Çoğunluk despotizmini" engellemesi ve birey hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Anayasal yargı işlevini üstlenen mahkemelerin siyasete müdahalesine bu amaçla izin verilmiştir. Ancak, mahkemelerin bu yetkiyi kullanırken demokrasinin evrensel gereklerine uygun davranmaları bir zorunluluktur. Aksi halde, anayasal denetim yapan mahkeme, demokrasinin zaaflarını

gidermek yerine, kendisi yeni sorunlar yaratan ve birey hak ve özgürlüklerini korumada zaafa düşen bir organa dönüşebilir (Erdal, 2010:110).

Türkiye, hukukun siyasileşmesi açısından sorunsuz bir ülke değildir. Ara rejimler, askeri iktidar dönemleri ve olağanüstü hal dönemlerinde hukukun siyasileşmesi ciddi bir sorun haline gelirken, normal dönemlerde sorunun boyutları nispeten küçülmektedir. Ancak, cumhuriyet tarihi boyunca bu sorun varlığını hep korumuştur. Daha Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan İstiklal Mahkemelerinin verdiği kararlar hukuki niteliklerinden çok “rejimin korunmasına” yönelik siyasi nitelikleriyle anılmaktadırlar. Kurtuluş savaşı döneminde olağanüstü şartlar için kurulmuş olan bu mahkemelerin cumhuriyetin inşa döneminde kapatılmamaları, birey hak ve özgürlükleri için 1924 Anayasasınca getirilmiş hukuki çerçeveye aykırı sonuçlar doğurmuştur (Günel, 2011:97).

Cumhuriyet dönemi boyunca ve yakın zamanlara kadar süren bir başka uygulama ise Danıştay’ın kendi görev alanına girdiği halde belli konularda karar vermekten çekinmesi ve hukuki denetleme yapmayı reddetmesidir. İdarenin yargı yoluyla denetiminde yargı yerleri tarafından getirilen kısıntıya hukukumuzda “hükümet tasarrufu “ denilmektedir. Yargı yerlerinin kendilerine kısıntı getirmesi hukukun dolaylı olarak siyasileşmesine hizmet eder. Bir toplumdaki bireylerin kendi hak ve hürriyetlerini koruyabilmeleri için en büyük güvence yargı organına başvurma haklarıdır. Hukuka aykırı idari kararların iptali sadece mahkemeler aracılığıyla olanaklı olduğundan, mahkemelerin kendi görevlerini yapmaması, siyasi organlara tam bir takdir yetkisi verilmesi anlamına gelmektedir (Günel, 2011: 89).

Türk hukuk tarihinde 1950 sonrası döneme baktığımızda, 1980’lere kadar hukukun siyasileşmesinde kurulan özel ve olağanüstü mahkemelerin oynadığı rol ön plana çıkmaktadır. Bu mahkemelerde sivil yargıçların yerine askeri yargıçların görev alması ise herhangi bir hukuk devletinde görülebilecek bir durum değildir. Hukukun siyasileşmesinde, olağanüstü ve özel mahkemelerin oynadığı role ek olarak, bazı uzmanlık mahkemelerinin kuruluşlarının ve uyguladıkları yargılama yöntemlerinin hukuka aykırı olması da dikkate alınması gereken bir konudur. 1 Temmuz 1973 yılında kurulan DGM’leri, yargının hukuk devleti normları dışında işlemesine olanak sağlaması nedeniyle Anayasa Mahkemesinin tarafından kapatılmıştır. Ancak, 1982 Anayasası

döneminde DGM yeniden kurulmuştur. DGM'lerin hukuk devleti ilkesine ters düşen en önemli yönü kuruluş biçimleridir. Üç yargıçla görev yapan bu mahkemelerde üyelerden biri askeri yargı alanından gelmektedir. Sivil bir mahkemede askeri yargıçların görev yapması üstelik bu yargıçların atanma ve özlük işlerinin yargıç güvencelerini etkileyecek biçimde gerçekleştirilmesi hukuk devleti standartlarına aykırıdır ve hukukun siyasileşmesi tehlikesine yol açar niteliktedir. Bu nedenle AİHM 9 Haziran 1998 gününde verdiği bir kararla DGM'lerinde askeri yargıçların görev almasını AİHS' ne aykırı bulmuştur. Bu karar iç hukuka uygulanarak DGM'lerindeki askeri üye yargıç bir kanun değişikliğiyle DGM heyetinden çıkarılmıştır (Yaralı, 1999).

Hukukun siyasileştirilmesinin önemli örneklerinden biri hiç kuşkusuz 1960 askeri müdahalesinden sonra kurulan Yassıada askeri mahkemesi tarafından verilen kararlardır. Bu mahkemenin verdiği kararlar sonucu Demokrat Parti siyasi olarak yargılanmış ve somut, açık delillere dayanılmaksızın askeri bir darbeyle iktidardan düşürülen başbakan Adnan Menderes mahkemenin kararı ile idam edilmiştir. Türk demokrasi tarihinin belki de en ciddi yüzkaralarından biri olan üç hükümet üyesinin idam kararlarının bu iş için özel olarak kurulan ve hukuku uygulamakla görevli bir mahkeme tarafından verilmiş olması Türk yargısına vurulmuş olan büyük bir darbe olmuştur. Benzer nitelikteki kararların 1971 askeri muhtırasından sonra oluşturulan özel nitelikli sıkıyönetim mahkemelerinin verdikleri kararlarda da görmekteyiz. Bu dönemde, bir hukuk devletinde olması gereken kurallara uyulmadan birçok kişinin özgürlükleri mahkeme kararlarıyla kısıtlanmıştır. 1980 askeri müdahalesi sonucunda 1983' e kadar süren askeri yönetim döneminde de yine sıkıyönetim mahkemeleri aracılığıyla hukuk devleti sınırlarını aşan kararlar verilmiştir (Günel, 2011:97).

1982 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra ise yeni bir sorun daha ortaya çıkmış, idarenin her türlü eylem ve işleminin denetimini öngören ve 1961 Anayasası ile konulan ilkeye bir takım istisnalar getirilmiştir. 1961 Anayasası'nın hukuk devleti bakımından en önemli hükümlerinden biri idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olduğuna ilişkin düzenlemedir. 1982 Anayasası'nın aynı konuyu düzenleyen 125. Maddesinde ise yargı yolunu kapayan kurallar bulunmaktadır. Bu anayasa ile Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapacağı işlemlere, Yüksek Askeri Şura kararlarına, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararlarına karşı yargı yoluna gidilemeyeceği

anayasal hüküm haline getirilmiştir. Bu hüküm, belli idari işlem ve eylemlerin yargı organları önüne gitmesini engellemek yoluyla hukukun siyasileşmesine hizmet etmektedir ve bu durum mahkemelerin katılımı olmaksızın doğrudan anayasal çerçeve ile yaratılmaktadır. Bir hukuk devletinde normal olan her idari işlemin hukuki denetime açık olmasıdır. Hukuki denetimden kaçırılan işlemler salt siyasi nitelikte işlemler olarak kalabilmekte, idareye ancak mahkemeler tarafından kullanılacak bir yetki olan kesin karar verme yetkisi devredilmektedir. Mahkemeleri işlevlerinden yoksun bırakmak hukuku siyasileştirmenin en kaba biçimlerinden biridir ve bu kısıtlamalar hem hukuk devleti, hem de iç hukukumuzun bir parçası olan AİHS'ne aykırıdır. Bu konuyla ilgili olarak AİHM' ne çok sayıda dava açılmaktadır (Yaralı, 1999).

Türk hukuk sisteminde yargının istikrardan yana olmasının tipik örneklerinden biri de siyasi parti kapatma davalarıdır. Bu davalara Anayasa Mahkemesi tarafından bakılmakta ve mahkeme parti kapatma davalarında 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümleri ile anayasal hükümlere başvurmaktadır. 1982 Anayasası'nın Geçici 15.maddesine göre 1980 ile 1983 arasında çıkarılan yasaların anayasaya aykırılığı iddia edilememektedir. Siyasi Partiler Kanunu' da bu dönem içinde çıkarıldığından, Anayasa Mahkemesi baktığı siyasi parti kapatma davalarında yasa kurallarının hukuka aykırılığını denetleyememektedir. Kaldı ki, Anayasa' da siyasi parti kurma özgürlüğünün düzenlendiği maddeler bu özgürlüğü oldukça sınırlayan bir yapıda olduğundan Anayasa Mahkemesi özgürlükçü bir yorumu Anayasa'dan çıkaramamaktadır. Aynı sorun Anayasanın başlangıç kısmı ile bazı temel maddeleri açısından da söz konusudur. Son olarak Anayasa Mahkemesi üyeleri Anayasa'yı hak ve özgürlüklerin düzenlendiği evrensel hukuk düzenlemelerine uygun olarak yorumlama yöntemini de benimsememekte, dar ve anayasanın lafzına sıkı sıkıya bağlı bir yorum anlayışından yana tutum takınmaktadırlar (Yaralı, 1999).

Hukukun istikrardan yana olması açısından bir diğer önemli sorun, düşünce özgürlüğü ve devlete karşı işlenen suçlar bağlamında ortaya çıkmaktadır. Türk Ceza Kanunu' dan 141, 142 ve 163. Maddelerin kaldırılmış olması Türk Hukuku açısından büyük bir gelişme olmakla birlikte, düşünce suçunun Terörle Mücadele Kanunu içinde yeniden düzenlenmesi ve Türk Ceza Kanunu'nun 312. Maddesinin yargı yerlerince somutlaştırılarak yorumlanmaması sonucu birçok kişi salt düşüncelerinden dolayı

mahkûm olmuştur. Bu alanda yargının- istikrardan yana tavrının en çarpıcı örneği Recep Tayyip Erdoğan ve Hasan Celal Güzel'in durumudur. Recep Tayyip Erdoğan okuduğu bir şiirden, Hasan Celal Güzel ise yaptığı bir konuşmadan ötürü TCK 312. maddesiyle yargılanıp mahkûm edilmiş ve cezalarını çekmişlerdir. Daha sonra bu kişilerin fiillerini suç olmaktan çıkararak değişiklik yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi, Güzel'e ilişkin verdiği kararlar, Güzel'in eyleminin suç olmaktan çıktığını, bu nedenle bütün asli ve fer'i cezaların ortadan kalktığını ve ceza infaz edilmiş olsa dahi hiç suç işlememiş sayılacağını belirterek Güzel'e siyasetin yolunu açmıştır. Bu durumda Güzel ile aynı durumda olan Erdoğan'ın da bu değişiklikten yararlanması ve siyaset yaparken herhangi bir engelle karşılaşmaması gerekirdi. Ancak YSK, TBMM'nin yaptığı değişiklikleri, Anayasa Mahkemesi'nin kararını ve ceza hukukunun en temel ilkelerini göz ardı ederek Erdoğan'ın milletvekili olmak için yaptığı başvuruyu reddetti. YSK Başkanı, kararın gerekçesini basına açıklarken yargı istikrar ilişkisinin doruğuna ulaştığını göstermiş oldu. Ceza hukukunun evrensel ilkelerine uyularak karar verilmeyen böyle durumlarda, yukarıda da belirttiğimiz yargının meşruiyeti krizi ortaya çıkmakta ve demokrasinin olmazsa olmaz şartları zedelenmektedir (Yaralı, 1999).

Görüldüğü gibi, 1960 sonrası dönem anayasalarda yargının istikrardan yana tavır alması ile ilgili sorunların önemli bir kısmı yasal çerçevenin yetersizlikleri ve demokratik ülkelerdeki hukuk devleti standartlarına uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, daha önceki dönemlerdeki bu sorun ile ilgili örneklerin çoğu olağanüstü dönemlerde ortaya çıkarken, 1982 Anayasası'ndan sonraki dönemde ise bizzat anayasanın ve yasal düzenlemelerin katkıda bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Anayasal ve yasal çerçevenin yetersizliklerine bir de Anayasa Mahkemesi üyelerinin devleti koruma refleksi ve yasama organının gerekli değişiklikleri bir an önce gerçekleştirmeye isteksiz olması eklenince sorun son yıllarda daha ciddi bir boyut kazanmıştır (Aydın, 2006:90).

Yukarıda anlatılanlar ışığında, yargının istikrardan yana tavır alması durumu devam ettiği sürece Türkiye'nin henüz demokratik bir hukuk devletinin standartlarına ulaşabileceği söylenemez. Anayasal demokrasiler, tüm birey hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli özeni gösteren, vatandaşları arasında hiçbir ayırım yapmayan ve hiçbir kesime ayrıcalık tanımayan, tüm devlet organlarının hukuk devleti ilkesine uygun olarak

faaliyet gösterdiği rejimlerdir. Tüm bu özelliklerin korunması yargı organlarının sorumluluğu altındadır. Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi Türk hukuk sisteminde hukuka uygunluk denetimi yapan ana organlardır ve kararları demokrasimizin geleceğini belirleyecek güçtedir. Ancak onları da bağlayan anayasal ve yasal çerçeveyi ihmal edemeyiz. Yargının öncelikli sorunlarından olan istikrarın öncelenmesi, ancak hukuk devleti ilkesinin tam olarak uygulandığı bir anayasal çerçeve, anayasal ilkelere uygun olarak çıkarılan yasalar ve hukuk devleti ilkesini her şeye, gereğinde “devletin âli menfaatlerine” rağmen koruyan bağımsız, etkin, birey hak ve özgürlüklerini en üstte tutan bir anlayış ile çözüme kavuşturulabilir.

3.2. Siyasal İstikrar Sorunu

Türkiye içinde bulunduğumuz son döneme kadar uzun yıllar boyunca istikrarsız, çok parçalı ve kısa ömürlü hükümetler tarafından yönetilmiştir. Bunun sonucunda ise parlamenter hükümet sistemi ile istikrarlı ve etkin hükümetlerin yaratılamayacağı düşüncesi oluşum göstermeye başlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda bu istikrarsızlık kendini parlamenter düzeyde zaten göstermiştir. 1960 yılından 1970'e kadar 9 hükümet kurulmuş, 1970-1980 yılları arasında 13 hükümet görev yapmıştır (Turhan, 1989:59). Bu hükümetlerin çoğu azınlık ve koalisyon hükümetleridir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde ise Türkiye'de ekonomik ve siyasi kriz baş göstermiş, geniş alanlara yayılan terör hareketlerine sahne olmuştur. Çeşitli nedenlerle kilitlenen parlamenter sisteme 1982 askeri darbesi ile son verilmiştir. Sıkıyönetimin getirmiş olduğu etkiyle belli bir süre güçlü hükümetler görülse de, 1990'lı yıllarda yine güçsüz, istikrarsız koalisyon hükümetlerine sahne olunmuştur. Bu tarihten sonra uzun bir süre kurulan hükümetle hep koalisyon hükümeti şeklinde karşımıza çıkmıştır. 1999'a kadar koalisyon hükümetleri iki partiden oluşurken, 1999 seçimleri sonucunda hükümet ancak üç partinin koalisyon kurması ile kurulabilmiştir (Gözler, 2000:35).

Türkiye'de mevcut ve Sartori'nin yapmış olduğu genel olarak birçok parlamenter sistemde görülmekle birlikte Türkiye açısından da değerlendirebileceğimiz başlıca Türk parlamenter sisteminin sorun içeren özelliklerini şu şekilde gözlemleyebiliriz (Gözler, 2000:30):

Hükümetler, Meclise hâkim olmamakta; Meclise yön verememekte, Meclisten istedikleri kanunları çıkaramamaktadırlar. Yakın geçmişe kadar hükümeti tek bir partinin oluşturamaması,

birden fazla partinin koalisyon kurarak hükümet oluşturmaları bu sorunun temelinde yatan sebeptir. Farklı ideolojilere sahip partiler ile oluşan koalisyon hükümetleri farklılıklar için ortak bir çözüm yolu bulamamakta ve dolayısıyla meclis geneline hakim olamamaktadırlar.

İktidar birleşmiş değil, dağılmış ve atomize olmuştur. Gerçek iktidarın kimde olduğu belli değildir. Koalisyon hükümetlerinin beraberinde getirdiği bir başka sorunda iktidarın dağınık bir biçimde vuku bulmasıdır. Farklı ideolojik kimliklere sahip partiler iktidar noktasında uzlaşamadıkları için iktidar olgusu uzun yıllar boyunca atomize olarak kalmıştır.

Sorumluluk tümünden kaybolmuştur. İşler iyi gitmemekte, halk hesap sormak istemekte; ama hesap soracak kimseyi bulamamaktadır. Hükümette görev almış kişilerden hesap sorulduğunda, hepsi sorumluluğu bir diğzerinin üzerine atabilmektedirler. Çünkü bu kişilerin hiç birisi tek başına iktidar olamamıştır. Sorumluluğu teşhis etmek imkânsızdır.

Parti disiplini zayıftır. Parti liderleri bazı kritik oylamalarda kendi partisinin milletvekillerine söz geçirememektedirler. Parlamento içinde istikrarsızlık olduğu kadar parlamentoyu oluşturan partilerin kendi özlüklerinde de bir takım istikrarsızlıklar mevcuttur. Bu soruna şu açıdan da bakabiliriz. Nasıl ki demokrasinin daha işler bir hale gelebilmesi parti içi demokrasi şartsa, siyasal istikrarın parlamento çerçevesinde sağlanabilmesi için de parti içinde istikrarın sağlanabilmesi gerekmektedir.

Hükümetler hızlı ve kararlı bir şekilde hareket edemezler. Bunun en büyük nedeni hükümetin bir koalisyon hükümeti şeklimde oluşmasıdır. Meclis içinde yeterli karar almak için yeterli çoğunluğa sahip olamayan partiler diğzer partileri yahut milletvekillerini ikna edemedikleri için kararların alınması zorlaşmakta, süreç oldukça uzamaktadır.

Hükümetler kısa ömürlüdür. Yaygın bir hükümet istikrarsızlığı vardır. Hükümetler çok sık bir şekilde parlamento tarafından güvensizlik oyuyla düşürülmekte veya kendileri istifa etmektedirler. Bunun temelinde hükümetlerin genellikle koalisyonlardan oluşması yatmaktadır. Şöyle örneklendirmek gerekirse; Nisan 1999'a kadar iki partili koalisyonlarla hükümetler oluşurken, Nisan 1999 seçimlerinden sonra koalisyon hükümeti ancak üç partinin bir araya gelebilmesi ile kurulabilmiştir.

Genel seçimlere genellikle beş yıllık (2007 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile dört yıla düşürülmüştür.) normal süre dolmadan erken seçim kararı alınarak gidilmektedir. Koalisyon hükümetini oluşturan partiler arası uyumsuzluk bazen o kadar ciddi boyutlara gelebilmekte ve siyasal sistemi sürekliliği bozacak bir hal alabilmektedir ki böyle zamanlarda erken seçim kararı

alınabilmektedir. Türk siyasal sisteminde de uzun yıllar boyunca bu sorun bu şekilde gerçekleşmiştir.

Hükümeti oluşturan koalisyon partileri kolayca uzlaşmazlığa düşmekte ve uzlaşmazlıklarını kolaylıkla çözememektedirler. Siyasal sistemin tıkanarak kararların alınamaması yahut alınan kararların yürütülememesine sebebiyet veren bir diğer sorun da budur.

Koalisyon hükümetleri, sayısal olarak parlâmentoda çoğunluğa sahip olmakla birlikte, hiçbir zaman arkalarındaki görünürdeki parlâmento çoğunluğunun kendilerini destekleyip desteklemeyeceğinden emin değildirler. Hükümet tarafından hazırlanmış kanun tasarıları, Meclis komisyonlarında veya Genel Kurulunda bizzat Hükümeti oluşturan partilere mensup milletvekillerinin oylarıyla reddedilebilmektedir.

Anlaşılabacağı üzere Türkiye’de bir istikrar sorunu mevcuttur. Bu istikrar sorununun nedeni birçok kimse tarafından siyasal sistem olarak görülmektedir. Bunun çözüm yolunda ise kuvvetlerin ayrılığını tam anlamıyla gerçekleştirecek ve aynı zamanda etkili yönetime olanak tanıyacak siyasi ve yasal düzenlerin yapılmasını sağlayacak anayasal düzenlemeler gerekmektedir. İstikrarın sağlanması noktasında ne gibi olgulara dikkat edilmesi gerekliliğinden şu şekilde bahsedebiliriz (Canikoğlu, 1999):

Siyasi partiler seçim ittifakı yapabilmeli; mevcut siyasal istikrarsızlık ortamının en temel sorunlarından birisi budur. Uzun dönemler boyunca kurulan koalisyon hükümetlerinin bu ittifak anlayışından yoksun olmaları hem koalisyon hükümetlerinin kısa süreli dağılmasına yol açtı, hem de en temelde koalisyonların oluşumunu engelledi.

Yasama ve yargının denetimi etkinleştirilmeli; yargı erki her ne kadar erklerin denetlenmesi için önemli bir erk olsa da yüksek yargıya verilen sınırsız yetki bir takım sorunlara yol açabilmektedir. Çünkü yargının devlet’in bekasını koruma arzusunun, özellikle istikrarsız koalisyon dönemlerinde had safhaya ulaşmaktadır. Yine yasama erki de, dönemin istikrarsız koalisyon hükümetleri sırasında istikrarsızlığın kaynağı olarak denetiminin artırılması gerekmektedir.

Yönetimde istikrar ve etkinlik sağlanmalı; diğer maddeler için gerekli şart sağlandığında istikrar ve etkinlik kendiliğinden sağlanacaktır.

Parlamentonun fesih şartı kolaylaşmalı; muhakkak istikrarsız koalisyon hükümetlerinin neden olduğu siyasal düzenin bir an önce sona erdirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden dolayı parlamentonun böyle durumlarda bir an önce feshi büyük önem taşır. Ancak bu durum beraberinde başka bir durumu da getirmektedir. İstikrarsız hükümetlerin olmadığı, siyasal düzenin normal biçimde yürüdüğü sistemlerde feshin art niyetli olarak kullanılmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Bakanlar milletvekilliği görevinden ayrılmalı; yürütmenin diğer ucunu oluşturan bakanlar hem buldukları konum itibariyle yürütmede yer almaları ayrıca yasama organında da milletvekili olarak yer alması erkeler arası eşitsizlik doğurabileceğinden yasama organından feragat etmelidirler.

Demokratik yetki seçmen iradesiyle çelişmemeli; şöyle bir durum söz konusu ki, birden fazla partinin bir araya gelerek oluşturdukları koalisyon hükümetleri istikrarsızlık dönemlerinde seçmenlerinin iradesinin tam aksi yönde davranabilmekte bunun sonucunda ise elbette temsili sistemden bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Bunalım çözücü mekanizmalar anayasaya girmeli; anayasanın siyasal istikrarsızlık durumlarında araya girerek bu durumu düzeltici bazı maddelere sahip olması önemli bir gerekliliktir. Özellikle siyasal istikrarsızlık ortamlarının uzunca bir süre sürdüğü devletlerde oldukça önemlidir.

Siyasal katılımı arttırıcı tedbirler yaratılmalı; siyasal istikrarın sağlanmasından ziyade demokratik istikrarın pekişmesi için gereklidir.

Bu yazılanlar çerçevesinde Türkiye’de parlamenter sistemin, etkisiz ve başarısız hükümete yol açtığı söylenebilir. Yani Türkiye’de bir siyasi istikrarsızlık varsa bunun nedenin parlamenter sistem olduğu doğrultusunda bir tablo söz konusudur. Tam bu noktada da başkanlık sistemi tartışmaları başlamaktadır. Her ülke gibi Türkiye de bilinçli veya bilinçsiz yönetim mekanizmasının nasıl işleyeceğine karar vermek durumunda ve tartışmanın özü yetki dağılımında kilitlenmektedir.

3.2.1. Siyasal İstikrar Sorununa Bir Çözüm Önerisi Olarak Başkanlık Sistemi

Devlet-toplum ilişkisinde yeni bir zihniyet ve yapılanma zorunluluğu dünyayı siyasetin amacı, işlevi ve niteliği konusunda yeni arayışlara yöneltmişse de; bu arayış Türkiye’de

olduğu gibi başkanlık sistemini, hukuk devletinin tesisinde ve siyasetin modernizasyonunda atılması gereken bir ilk adım görme ilkeliği düzeyinde gerçekleşmemektedir.

Batıda hükümet sistemlerinin üstlendiği işlev, dayandıkları toplumsal zihniyetin özelliklerinden güç almaktadır. Sistemi alıp farklı bir zihniyetle kuşattığımız takdirde çalışması, hizmet ettiği amaçlar da değişmektedir. Esasen hükümet sistemleri uygulandıkları ülkelere göre yorumlanan ve içerik kazanan yönetim mekanizmalarıdır. Bunun içindir ki, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemler uygulandıkları ülkelere göre farklılaşmışlardır (Gençcan, 1997:55).

Türkiye'nin bugünkü düzeninde yasama ve yürütme güçleri birbirine karışmış bulunmaktadır. Meclisin iradesi çoğu zaman yerini çoğunluk partisine, çoğunluk partisi de partinin liderine ve aynı zamanda yürütmenin başına terk etmiş bulunmaktadır (Evcimen, 1992:40).

Mevcut sistem, Türk toplumunda temsil edilen çeşitli görüşlerin ve eğilimlerin toplumdaki güçleri oranında Meclis'te temsiline de imkân vermemektedir. Yargı aşırı işlemekte ve yürütmenin etkilerine son derece açıktır. İstikrarın sağlanması önündeki en önemli engellerin bunlar olduğu söylenebilir. Bazılarına göre yönetemeyen bazılarına göre ise yönettirmeyen ya da kilitli demokrasi de diyebileceğimiz Türkiye'deki yönetimin, çok nedenli ve çok boyutlu krizleri ortaya çıkarıp beslediği bir gerçektir. Türkiye'de son yıllarda yaşanan krizlerle iyice belirginleşen siyasal tıkanmanın aşılabilmesi için düşünülen çözümler arasında başkanlık sisteminin de olması biraz da bu nedenle (Kuzu, 1997:59).

Ülkemizde yürütmenin güçsüzlüğu ve istikrarsızlığına bir çözüm olması amacıyla bu sistem önerilmektedir. Bu sistemi önerenlerin gerekçeleri arasında hukuk devleti, insan hakları, sivil toplum örgütlerinin gelişip güçlenmesi, hak arama özgürlüğünün anayasal güvenceleri gibi konular aşırılık merkezini oluşturmamaktadır.

Gündeme getirilmek istenen şey yukarda sayılanlar değil, sadece yönetimde huzur yaratacak bir düzenlemedir. Bu tip beklentilerin istikrarlı bir hükümet kontrolünde ve oturmuş bir siyasal sistemde var olabileceği düşünüldüğünde, sorunun istikrar olması pek de yanlış değildir. Ancak hükümet istikrarının tek başına siyasal istikrarı sağlamak

için yeterli olup olmaması, hükümet istikrarını oluşturmak için başlatılan anayasal mühendislik çabalarının demokrasiye zarar verebilecek boyutta bir siyasi istikrarsızlık oluşturma ihtimali bir başka sorundur. (Yanık, 1997:120). Kısaca ülkemizde, her alanda istikrara ancak başkanlık sistemi içinde ve onun yaratacağı sonuçlarla ulaşılabileceği kanısı ile bu sistemin savunucuları başkanlık modelini ısrarla önermektedirler.

Parlamente sistem temelde siyasi partilere ve parti disiplinine dayanmaktadır. Türkiye’de parlamente sistemde parti liderlerinin bir kere parti başına geçtikten sonra liderliği asla bırakmamaları ve lider sultasını pekiştiren uygulamaları yüzünden pek de iyi bir görünüm sergilememiştir. Biraz da bu nedenle siyasal sistemdeki tıkanma genellikle parlamente demokrasinin kriziyle başlamakta ve yeni bir sistem ile bu krizin aşılacağı fikri gündemde tutulmaya çalışılmaktadır (Yanık, 1997:125). Hâlbuki ilk olarak tartışılması gereken, tıkanıdığı belirtilen sistemin parlamente sistem olup olmadığı ve diğer parlamente sistem benimseyen ülkelerle bir karşılaştırma yapıldığında Türkiye’de ki durumudur.

Ülkemizde parlamente sistem tüm kurum ve kurallarıyla uygulandığı halde yönetim krizi yaşıyorsa mevcut sistemle yönetilemediğimiz iddialarını doğru kabul etmek ve yeni bir sistemi düşünmek gerekebilir. B. Çağlar'a göre; "1982 Anayasası'nın kurum ve kurallarını yerleştirdiği sistem Türkiye'ye parlamente sistem olarak sunulmakla birlikte parlamente bir sistem değildir. 1982 Anayasası cumhurbaşkanının kullandığı devlet iktidarı ve sandıktan çıkanların kullandığı partiler iktidarı olmak üzere ikili bir iktidar yapısı getirmiştir. Cumhurbaşkanının kullandığı devlet iktidarının taşıyıcı unsuru MGK'dır. Biri görevini yapmazsa diğeri otomatik olarak devreye girecek şekilde "Bir uçakta kokpitte iki pilot, ameliyathanede iki cerrah" esprisi içinde düzenlenen 1982 Anayasası son yıllarda ağırlığını laiklik eksenli sorunların oluşturduğu siyasette kriz çözeceğine kriz yaratmıştır (Çağlar, 1991:30). Çünkü 1982 Anayasası siyasi toplum yani partiler sistemi ile sivil toplum arasında geleneksel parlamente sistemlerden farklı bir denklem kurmuştur. Bununla yapılmak istenen siyasi kadroları en aza indirmek, siyasi kurumlaşmayı ise en yükseğe çıkarmaktır. Partilerle sivil toplum örgütleri arasında demokratik-liberal sistemlerde olduğu varsayılan bağın kesilmesi ve bu şekilde parti tabanlarının daraltılması ile katılımı azaltıp kurumsallaşmayı yoğunlaştırarak yönetilebilir demokrasiyi sağlamak çabalarının sonucu denetlenemeyen liderler

demokrasisidir. Bu şekilde MGK aracılığıyla devlet cihazına dayanmış bir cumhurbaşkanı ve sivil toplumdan kopuk bir siyasi yapılanma birlikte düşünüldüğünde bunun adı parlamenter sistem değil, başkanlı parlamenter sistemdir (Çağlar, 1991:33).

Diğer taraftan, batıda parlamenter sistemde katılım kanalları açık ve halk yarı temsili ve yarı doğrudan demokrasinin çeşitli kurumlarından istifade ile yönetimi biçimlendirip ve denetlemekte ve böylece siyasal sistemin işleyişi yasama-yürütme paslaşmasından başka yollarla da gerçekleşirken; ülkemizde hem yürütmeye hem de yasamaya ağırlığını koymuş siyasi partilerin simgelediği tek bir siyasal katılım türü ve tek bir siyaset yapma biçimi parlamenter sisteme tamamen Türkiye'ye özgü bir karakter kazandırmaktadır. Demokrasinin yerleşmediği, gelişip güçlenmediği, bunu sağlayacak elverişli ortamları yaratma gayret ve iyi niyetinin görülmediği toplumlarda demokrasi krizi ve siyasal sistem tıkanıklıklarının nedeni, var olan hükümet sistemi değil, demokrasisizliktir. Bundan doğan ve ona eklemlenen çeşitli ve karmaşık diğer sorunlardır (Özbudun ve Kalaycıoğlu, 1995:73).

Yöneten demokrasi, demokratik kamu düzenini kurma ve korumada da bilfiil etken olan bir demokrasidir. Türkiye demokrasisinin yöneten bir demokrasi olmasının önündeki engeller olarak aşırı parçalanmış parti sistemi, tamamen dejenere olmuş kuvvetler ayrılığı, hükümeti denetleme görevi yapamayan parlamento gösterilmekte ve sorunlar, işlevini yerine getiremeyen bu kurumlar ekseninde ortaya konulunca, çözümler de bu çerçevede üretilmektedir. Şikâyet edilen ortalama kısa ömürlü, güçsüz koalisyon hükümetlerinin Türkiye'yi yönetememesidir. Bu teşhis Türkiye'de siyasi sistemin nasıl işlediği konusunda doğru bir gözleme dayanmaktadır. Ancak sorunun nedenlerini iyice tespit etmeden uygulanacak tedavi konusunda acele yargılara varmak yanlıştır (Erdoğan, 1989:230).

Yönetemeyen demokrasiden yakınanlar, aşırı parçalanmış parti sistemine karşı çoğunlukçu bir seçim sistemini; kuvvetler ayrılığının tesisi için yasama ve yürütmenin iç içeliğini ve bu iç içeliğin doğurduğu çıkar paylaşımı, karşılıklı ödünleşme temelindeki yoz siyaseti engelleyecek bir hükümet modeli olarak başkanlık veya yarı-başkanlığı birlikte önerilmektedir. Biraz da bu nedenle ülkemizde sistem tartışmaları beraberinde zorunlu olarak bir partileşme, bu partileşmeyi sağlamak için buna uygun bir seçim sistemi gibi tartışmaları da gündeme getirmektedir (Canikoğlu, 1999).

Yönetilebilirlik ise, politikaların hızlı ve enerjik bir biçimde uygulanabilmesi için iktidarın yeteri kadar özerkleşmesini ve belli bir yerde toplanmasını zorunlu kılar. Her ülke bu sorunu kendine göre çözmek zorundadır. Juan Linz geliştirmekte olan ülkelerde yürütmeyi yasamaya karşı daha fazla sorumlu kıldığı için parlamenter sistemin bu konuda daha tercihe değer olduğunu ileri sürmüştür (Lijphart, 1989:130).

Bazı düşünürlerce, Türkiye'yi siyaseten daha güçlü kılacak sistem arayışlarının yaygınlaştığı dönemde sadece demokrasinin devamı için değil, Cumhuriyetin de yönetilebilirliği ve idamesi için parlamenter sistem dışında bir sistemin tesisi gereklidir. Sistem değişikliğini Türkiye'nin öncelikli sorunu olarak gösterenlerce, cumhuriyetin ve demokrasinin yönetilebilirliğini temin edecek, ülkeyi güçlü bir yürütmeyle donatacak yeni bir sistemin temellerinin atılması ve demokrasinin temeli olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihya edilmesi önerilmektedir (Keyman, 1999:23).

Siyasi istikrarsızlığı hükümet sisteminde değil, öncelikle hükümet sistemlerini benzeştiren siyasi partilerin yapısında, güttükleri amaçlarda, faaliyet yöntemlerinde, yarattıkları ideolojik yelpazenin genişliğinde aramak gerekir. Bu dahi gösteriyor ki, tercih edilecek hükümet sistemi, ideolojik ayrışmanın güçlü olduğu siyasal ve toplumsal yapılarda yönetilemezlik sorununu çözmekte etkisiz kalmaktadır. İstikrar kavramı ekseninde başlatılan sistem tartışmaları, Türkiye'de de seçim sistemleri, siyasi partilerin yapısı, işlevleri, ideolojik yönelimleri, devlet anlayışımıza egemen otoriter eğilimin yönü ve niteliği, toplumsal kültürümüzün siyasete yansıyan etkileri gibi açları içeren geniş bir perspektiften kavranmadıkça sonuçsuz kalmaya devam edecektir.(Keyman, 1999:24).

Konuyu şu soruya cevap arayarak biraz daha açmak mümkündür: Türkiye'de başkanlık sistemi veya daha açık olarak güçlü yürütme, merkez siyasetine dönüş ve merkezi otoritenin pekiştirilmesi amacıyla mı istenmektedir? Türkiye'de siyasetin çok parçalı olduğu genellikle yakınılan bir husustur ve parti sayısının çokluğuna bakıldığında bu durum doğrudur da. Üstelik parti sayısının artmasını gerektiren ciddi gerekçeler de yoktur. Çünkü Türkiye'de siyaset ideolojik farklılaşmalar üzerine oturmamaktadır. Tersine siyasal yapı birbirine çok yakın görüşleri savunan, aralarında neredeyse hiç bir düşünsel ayrılık bulunmayan partiler tarafından yürütülmektedir. Bu partilerin hiçbiri Türkiye'de egemen zihniyetin belirlediği devlet kavramına dönük herhangi bir

sorgulama gereksinimini duyulmamaktadır. Ayrışmayı sağlayan tek husus kendisini temsil düzleminde göstermektedir. Siyasetin devletin birliği, milletin bütünlüğü, ülkenin bölünmezliği eksenine oturtulduğu Türkiye’de bu çizgiden ayrılmak isteyen fakat kendisine bu konuda olanak tanınmayan siyasal kadrolar sistemin yerli yerine oturmuş gibi görülen temel taşlarını yerinden oynatma tehdidini taşıdığı için yönetemeyen demokrasinin müsebbibi gibi algılanmaktadırlar. Dolayısıyla hangi sistem olursa olsun Türkiye'nin sorunu temsil değil, kimin rejimi temsil edeceği sorundur. Devletin kurumlarının ayrışma konusunda gerekli aşırılığı koyması ve her defasında sistemi merkeze çekerek yeniden düzenlemesi başkanlık sisteminin yöneten bir demokrasi için değil, temsil sürecinden sistemin çarklarını bozan unsurların ayıklanması için istendiğini düşündürmektedir. Türkiye siyasetine egemen koşullar, sorunların devlete rağmen çözülmesine olanak tanımadığından, çoğulcu, sivil, yerinden yönetime dayalı demokratik bir yapıya geçilmesi hangi sistemle olursa olsun istenmeyen bir durumdur (Canikoğlu, 1998:130)

Hak ve özgürlüklerin güvenceye kavuşturulması anlamında demokrasi haklara dayalı bir içerik demokrasidir. Kamu otoritesince konulan kurallara uymayı yaptırımları ile kurumsallaştıran demokrasi ise bir yöntem demokrasidir. Başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerini salt bir yöntem sorununa çözüm olarak öneren görüşler, demokrasiyi hak ve özgürlükler bazında aynı içerikte tanımlamaya ve uygulamaya ısrarlı oldukları sürece, bu sistemlerle parlamenter sistem arasında halkın beklentilerine cevap verme konusunda hiç bir fark yoktur. Anayasal belgelerin ortak paydası iktidarın kullanımındaki keyfiliği ortadan kaldırmak ve toplumsal rızayı meşruiyetin ana kaynağı haline getirmek ise, iktidarı kullanan güçlerin işlevi toplumu sınırlandırmak ve biçimlendirmek değil, aksine devleti toplumsal taleplerin çerçevelediği meşruiyete tabi kılmaktır (Erdoğan, 1989:235). Hukukun da, demokrasinin de devlet ekseninde tanımlandığı ve yorumlandığı bir düzende, hükümet sistemlerinden birini diğerine tercih etmekle bir fayda sağlanacağını düşünmek yanlış olmalıdır. Yakın bir döneme Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisinin zayıf ve kısa ömürlü iktidarların yarattığı yönetim krizi olduğu doğrudur. Demokratikleşme için gerekli görülen bazı yapısal değişimler de sağlam iktidar eksikliği nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Ancak ülkemizin tek parti ve Demokrat Parti dönemlerinde yaşadığı güçlü iktidarlar da bazı endişeleri günümüze taşımıştır. Hızlı karar alan güçlü iktidarlar bir takım sorunların

çözümü için bir gereklilikse de, demokrasi için iktidarların sınırlanması ve dengelenmesi de bir gereklilik hatta zorunluluktur (Canikoğlu, 1999).

Demokrasiler içinde uygulama alanları bulan farklı hükümet sistemleri vardır ve hepsi de demokratik bir yönetimi gerçekleştirme ortak paydasında birleşmektedirler. Konunun bir boyutu, bu sistemlerin demokrasinin ilke ve ideallerine uygun bir yönetimi biçimlendirmekte ne ölçüde başarılı oldukları ise; diğer boyutu da sistem içinde doğan sorunların demokratik yönetimi zaafa uğratan ve salt sistemden kaynaklanan sorunlar olup olmadığıdır. Türkiye'de sistem tartışmaları, konunun ikinci boyutu üzerinde yoğunlaşmakta ve bu boyutta yeni bir sistem arayışını zorunlu gösteren argümanlar geliştirilmektedir. Oysa demokrasilerde hiçbir sistem sorunları çözenin kapısını tek başına açacak bir materyal değildir (Canikoğlu, 1998:150).

Demokrasilerde pek çok şey sistemden önce insana bağlıdır; başka bir deyişle siyasetin işleyişini biçimleyen, siyasetin aktörleridir. Onların tavırları ve kararları sağlıklı olursa, bunu temin eden bir gelenek, ahlak ve birikimi taşıyorlarsa ideal sonuçlar adı ne olursa olsun her demokratik sistemde alınabilirler (Tanör, 1997:22).

Parlamber veya başkanlık sistemlerinin uygulandığı her ülkede farklı sonuçlar doğurmaları, tek tip bir parlamentarizm veya başkanlık uygulamasına rastlamayımız ekonomik ve kültürel etkenlerle ilgilidir. Her ülkenin özgün tarihi koşullarından türeyen kültürel etkenlere egemen olmak olağanüstü zordur. Seçim sistemleri ve anayasal düzenlemeler de dahil olmak üzere siyasal kurumlar siyasal sisteme oranla çok daha kolaylıkla değiştirilebilir. Dolayısıyla istikrarlı bir demokrasi lehindeki olanakları genişletmek isteyenler sistemi değiştirmek yerine sistemi işler kılmak konusunda yoğunlaşmalıdırlar. Gerçi ekonomik kültürel, tarihsel ve kültürel etkenlerin demokrasinin kaderi üzerindeki etkilerinin bir yönüyle siyasal kurumlarımızdan bağımsız işlediğini de düşünebiliriz (Gençcan, 1997:55).

Devlet başkanının halk tarafından seçildiği ülkelerden ABD, klasik başkanlık sisteminin dünyadaki tek örneği iken, Fransa'nın yarı başkanlık adı altında sürdürdüğü yönetim biçimi aslında ana yönleriyle bir parlamenter sistemdir. Fakat bu rejimde klasik parlamenter rejimden farklı olarak cumhurbaşkanına bazı önemli ve etkin yetkiler verilmiştir. Başkanlık rejimi işleyiş ve teorisi ise hem klasik parlamenter rejimden hem de yarı başkanlıktan tamamen farklıdır (Yanık, 1997:120). Şu anda Türkiye'de yapılan

tartışma bu farklar üzerinde cereyan etmemektedir. Sadece ülkemizin istikrarlı ve etkin bir yönetim şekline kavuşturulması gereği dile getirilmektedir. Bu isteğin nasıl karşılanacağı sorusu bu hükümet sistemlerinin Türkiye'de uygulanmasıyla doğacak olası sonuçlar konusunda yapılacak bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çözümler konusunda iki temel görüş tartışılmaktadır. Kusuru mevcut sistemde görenler doğal olarak kurtuluşu da yeni sistemlerde aranmaktadır. Tıkanma nedenini sistemle doğrudan bağlantısı kurulamayan sosyo-ekonomik yapı, siyasi kültür, demokratik deneyim ve insan unsuru gibi farklı alanlarda arayanlar ise yeni bir sistem arayışına gerek olmadığını, mevcut sistemin işleyişindeki kusurlar giderilerek ve demokratik gelişmenin önündeki engellerin kaldırılması için kararlı olunarak tıkanıklığın aşılabileceğini ileri sürülmektedir. Gerçekten de sistem konusundaki tartışmalar, mevcut sistemin işleyişine ilişkin çözüm arayışlarını unutturmamalı ve sistemimiz ne olursa olsun gerçek çözümün demokratik mekanizmaların gerektiği gibi işleyişinden geçtiği göz ardı edilmemelidir (Canikoğlu, 1998:212).

Türkiye'de yaşanan siyasal sorunların ancak sistem değişikliği ile aşılabileceği görüşünü savunanlara göre De Gaulle'ün büyük karizmasıyla yarı başkanlık sistemini getirmesi ve başkanlık seçimlerinin sağı sağda, solu da solda birleştirmesi ile Fransa'da toparlanma gerçekleşmiştir. Türkiye'de de Meclise girmek için çarpışan partiler ancak genel seçimlerde "bir şey"i seçmek için ortak aday göstermeye mecbur bırakılırlarsa kalıcı ittifaklara zorlanabilirler ve bu da cumhurbaşkanını halkın seçmesinin kabulü ile mümkündür. Bu bağlamda diyebiliriz ki, Türkiye'de parlamentarizmden başkanlık sistemine geçiş anlamında köklü bir sistem değişikliğinden çok, fazla parçalı, birbirine karşı mevzilenmiş ve kurumsallaşamadıkları için lider sultası altında bulunan partilerden "güçlü hükümet" çıkamayacağı gerçeğinin altı çizilerek güçlü yürütme formülleri araştırılmakta; başkanlık sistemi sadece yasama ve yürütme gücünü birbirinden ayırdığı için değil, saf biçimiyle uygulandığı tek ülke olan ABD'de ürettiği sistemin işleyişine ruh veren siyasi kurumların yapısı ve niteliğine uygun kurumlaşmaları Türkiye'de de yaratabileceği ümidi ile önerilmektedir (Canikoğlu, 1998:233). Çare, demokrasinin yönetilebilmesi önündeki engelleri kaldırmaktır ve temel sorun, yönetilemeyen demokrasilerdeki artan sorunların "aşırı devlet" in müdahalesine yol açmakta olması ve toplumun bir müdahale-çözumsuzlük sarmalına girmesidir. Burada devlet başkanının halk tarafından seçilmesi dışında başkanlık

sistemine benzer unsurlarını bulmakta zorlandığımız yarı-başkanlık modelinin de kabul edilebileceğine işaret edilmektedir. Yarı-başkanlığın De Gaulle liderliğinde Fransa'yı toparladığı ve hükümet krizlerine kesin çözümler ürettiği görüşü, Fransa'yı ve yarı-başkanlık sistemini bugünü ile değil dünü ile değerlendiren bir görüştür. Siyasetin dinamik bir süreç olduğu gerçeği karşısında dünün koşullarında Fransa'da krize çare olarak geliştirilen melez bir sistemi Türkiye'ye ısrarla önermek, devlet seçkinleri ve organik aydınların toplumsal değişim ve dönüşüme yanıt olabilecek bir yönetim anlayışına doğru değil, "var olan siyasal yapı nasıl korunabilir" arayışına yöneldiğini göstermektedir (Gençcan, 1997:130).

Başkanlık sistemlerinin yukarıda belirtilen hususların dışında yürütmenin popülist baskılardan, küçük parti hesaplarından ve küçük sosyal çıkar gruplarından daha bağımsız, dolayısıyla rasyonel ve uzun vadeli politikalar oluşturup uygulamasını da sağlayacağını düşünürsek bunlar bize göre, uygulanan hükümet sisteminden doğan olgular olmaktan çok, o ülkenin ve toplumun bu iklimi yaratmaya elverişli kültürel, siyasal, sosyo-ekonomik tarihsel birikiminin sistemle birleşmesinden doğan sonuçlardır (Tanör, 1997:78). Parlamenter sistemi başkanlık sistemine tercih edenler ve başkanlık sisteminin sakıncalarına değinenler de benzer şekilde hoşnut olunmayan uygulamaların faturasını sisteme çıkarma eğilimindedirler.

Bazı düşünürlerce başkanlık sisteminin siyasal mücadeleyi keskinleştirip kutuplaşmaya yol açtığını ve bu sistemde yürütmenin esnek olmadığını ileri sürülmektedir. Sistemin taraftarları ise, bunların başkanlık sisteminin doğal sonuçları olmayıp, uygulandıkları ülkenin siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sonuçlar olduğunu belirtilmektedir. Bu sonuçlar aynı nedenlere bağlı olarak parlamenter sistemlerde de kendini gösterebilir. Parlamenter rejimin uygulandığı ülkelerde de çok ciddi siyasal bunalımlar ortaya çıkabildiği gibi, bu ülkelerin bazılarında askeri darbelerle demokratik süreçte kesintiler de yaşanabilmektedir. Eğer bir ülkedeki siyasi krizleri doğrudan doğruya uygulanmakta olan hükümet sistemi ile ilişkilendirmek doğru olsaydı o zaman Türkiye'nin sık sık yaşadığı siyasi krizleri ve askeri darbeleri de parlamenter modelin olağan bir sonucu olarak görmek gerekirdi. Başkanlık sisteminin demokratik rejim açısından iddia edilen tehlikeleri taşımadığı, sistem tıkanıklıkları ve siyasal krizlerin toplumsal yapıya ve koşullara bağlı olarak her hükümet sisteminde

ortaya çıkabileceğini saptayan bu görüş doğrudur ve ek bir saptama yapmamıza da olanak verir: Sistemdeki tıkanlıkların tek ve doğrudan sebebi uygulanan hükümet modeli olmadığına göre, başkanlık modelini parlamenter sisteme muhakkak tercih etmemizi gerektirecek bir sebepte yoktur. Mevcut sistem içinde krizi aşmak için çözüm arayışları yerine sistem tartışmaları ile hatta zaman kaybedilmektedir. Çünkü bugün yaşadığımız siyasi istikrarsızlığın parlamenter sistemle bağlantılı olan ve olmayan pek çok yönü vardır. Sistemden sisteme sıçramadan, parlamenter sistemle doğrudan bağlantısını sorunların iyi irdelenmesi ve önlemlerin buna göre düşünülmesi gerekir (Canikoğlu, 1999).

Sorunun diğer boyutu, istikrarlı bir hükümetin en önemli vasıflarından sayılan hızlı karar alım için başkanlık sisteminin gerekli olup olmadığıdır. Doğrudan seçilen bir başkan bu konuda ülkeye ve topluma neler kazandırıp, demokrasiyi nasıl etkileyeceği önemli bir husustur. İngiltere ve Almanya başkanlık sistemi ile yönetilmemekte ama istikrar ve hızlı karar alma konusunda belirgin bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Çünkü hızlı karar alamamak ancak doğru karar alınmadığı zaman sorun teşkil eder. Oysa ülkemizde hızlı karar alamamak değil, doğru karar alamamak sorunu yaşanıyor ve mevcut siyasal ve kurumsal yapı bu zaafı beslenmektedir. Böyle bir mekanizmanın hızlı karar alması devlet-toplum ilişkisinde onarılması mümkün olmayan hasarlara yol açabilmektedir (Tanör, 1997:60).

Hızlı karar almayı sağlayan bir sistemde bu kararları alan başkan kime ve nereye karşı sorumlu sayılacağı hususu da önemlidir. ABD tipi bir başkanlık modelinde yasama ve yürütmenin birbirlerini doğrudan denetleme görev ve yetkileri olmadığı gibi birbirlerinin sorumluluğuna da gidemezler. Ne başkan parlamentoyu feshedebilir ne de parlamento başkanın siyasi sorumluluğuna gidebilir. Ancak dolaylı denetim de diyebileceğimiz öyle bir takım mekanizmalar öngörülmüş, yasama ve yürütmeye bu konuda öyle bazı yetkiler verilmiştir ki; parlamenter çoğunluğa dayanmayan bir başkan, politikasını yürütmek için gerekli yasaları bu parlamentodan çıkaramayabileceği gibi, harcamalar konusunda da parlamento engelleriyle karşılaşabilecektir. Başkanlık sistemi, yasama ve yürütme arasında baş gösterebilecek olası bir çekişmede tıkanması mümkün bir sistemdir. Bu sistem ABD'de toplumsal geleneklerin ve siyasi kültürün sayıca az ve iç yapısı itibarıyla disiplinsiz olmasına yardım ettiği siyasi partiler arasında

sağlanması kolay uzlaşmalarla işlemektedir. Uzlaşma kültürünün gelişmediği, kavganın ve çekişmenin etkin ve aktif politika olarak algılandığı, sorunların uzlaşma yöntemiyle değil, altta kalanın pes etmesiyle çözümlendiği bir ülkede hangi hükümet sistemi kabul edilirse edilsin sonuçta aynı siyasi tablo ve aynı fiili durum ortaya çıkar. Hiç bir sistemi orijinal kalıpları içinde muhafaza etmek ve uygulamak mümkün değildir (Turhan, 1989:33). Örneğin yakın geçmişe kadar Türkiye'de güçlü ve istikrarlı bir hükümet kurulamamasının en önemli nedeni partilerin anormal ölçüde bölünmüş olmasıydı. Sağda ve solda birbiriyle tamamen aynı doğrultuda oldukları halde, sadece liderleri değişik partiler ortaya çıkmıştır. Bunlar ortak bir çatı altında toplanmak şöyle dursun, en gerekli zamanda ve konularda bile işbirliği yapamaz hale gelmiştir. Üstelik mevcut seçim sistemimiz yüzde on gibi anormal bir barajı öngördüğü ve seçim ittifakı yollarını kapalı tuttuğu halde yeni ve küçük partilerin kurulması ve bir ölçüde de kendilerine taraftar bulabilmeleri hala mümkün olmaktadır. Seçmen istediği partiye oy verir. Bu, çoğulcu demokratik sistemin bir gereğidir. Seçmenin birleştirmedeği oyu, sistemle oynayarak hükümetin arkasına yığmak istikrar değil, istikrarsızlık getirir. Seçmenin oyu, hiçbir partiyi tek başına iktidara getiremeyecek kadar bölünmüşse parlamentonun görevi koalisyon hükümetleri çıkarmak ve denetlemek, koalisyona dahil partilerin görevi de bu hükümetleri uyumlu bir biçimde çalıştırmaktır. Parlamenter sisteme sahip birçok ülkede koalisyonlar son derece güçlü ve istikrarlı bir biçimde hükümet edebildiğine göre sorun bir sistem sorunu değildir. Parlamenter sistemi yozlaştıran kültür, alışkanlık ve anlayışların başkanlık sistemini de aynı hale getirmeyeceği garanti edilemez. Kısaca koalisyon kültürüne sahip olmadıkça başkanlık sistemi istikrar garantisi sayılamaz. Çünkü halk tarafından seçilmiş bir başkanla, halk tarafından seçilmiş bir parlamento yine bir tür koalisyon içerisinde çalışmayı, belli politikalarda uzlaşmayı, ortak paydalar bulmayı gerektirecektir. Ancak yetki ve sorumluluklar eşitler arasında değil, farklı birimler arasında dağıtılacağından ve bu birimlerden her biri kendi başına halk iradesini yansıtmaya iddiasında bulunacağından siyasi güç mücadelesi partiler arasında yaşanandan daha sert geçecek ve istikrarsızlık daha tehlikeli bir biçimde sürecektir. Bunun önlenmesi, farklı siyasi görüşlerin oyunun kurallarında uzlaşabilme ve birlikte çalışabilme yetenek ve niyetlerine bağlıdır. Bu niyet ve yeteneğe sahip olunca da parlamenter sistem ve bazı ülkelerde ona eklenen seçim sistemlerinin ürettiği çok partililikten doğan koalisyon hükümetleri zaten çalışır. Türkiye'de

koalisyonların uyumlu çalışmamasının bir nedeni olarak da parti-içi demokrasi eksikliği gösterilebilir. (Canikoğlu, 1998:250-300).

Ayrıca parlamento seçimi yapılacağına göre, cumhurbaşkanının veya başkanın yetkileri ne kadar geniş olursa olsun tüm önemli kararlar önünde sonunda parlamentonun onayına sunulacaktır. Parlamentodaki bölünmüşlük ve işbirliği eksikliği aynı şekilde kalırsa, şimdiden bellidir ki cumhurbaşkanı (veya Başkan) ile parlamentonun aynı çizgide buluşması güçleşecektir. Kamuoyu bu defa parlamentodaki partiler arasındaki anlaşmazlık ve çekişmeler yerine devlet başkanıyla parlamento arasında olanları seyredecektir. Kısaca sistemden önce, sistemi tıkayan ve başka her türlü sistemi de tıkayacağı muhakkak olan bu ve benzer nedenleri ortadan kaldırmanın yolu ve çareleri üzerinde tartışmak gerekir. Örneğin İngilizlerin yaptığı gibi mevcut sistemin aksayan yönlerini saptayarak onları onarmakla işe başlamak, siyasal yaşamı adım adım iyileştirip, daha rasyonel, daha temsili ve işlevsel hale getirmekte mümkündür. Tedrici yaklaşımın bir avantajı değişimin yol açacağı riskin nispeten az olmasıdır. Yıllarca kullandığımız, aksayan yönlerini öğrendiğimiz, kültürümüzle bağdaştırabileceğimiz noktalarını tahmin edebileceğimiz bir düzeni elden geçirmek, tümüyle yabancı olduğu bir sisteme geçmeye çalışmaktan daha az risk taşır (Canikoğlu, 1999).

Elbette devlet yönetimi çabuk işlemeli ve etkin olmalıdır. Ancak ABD'deki uygulamalar gösteriyor ki bu ülkede herhangi bir meselenin kesin çözüm tercihlerine başlanması Türkiye gibi gelişim ve değişim ivmesi yüksek bir ülkenin ihtiyacının tersine çok uzun sürer. Bunun nedeni ise kendi partisi salt çoğunluğa sahip olsa bile yasama organına hakim olamayan devlet başkanı ile yasama arasındaki bitmeyen anlaşmazlıklardır. Bundan da öte, ABD'de yasama organındaki çoğunluk ile devlet başkanı belli bir konuda anlaşsalar bile bu uzlaşma ancak sorunun özünü tam da kavramayan hatta çoğu kez ters düşen karşılıklı ödünleşmelerle mümkün olur ki bu durum da etkin yönetim ilkesiyle bağdaşmaz (Turhan, 1989:35).

Başkanlık sistemini uygulayan Afrika ve Asya'nın demokrasiziz ülkelerinde ise parlamentolar göstermelik ve plebisiter yöntemle seçilen başkan aslında bir diktatördür. Bu ülkelerde uygulanan modelin başkanlık olmadığı ve oralarda kurulan anayasal düzenlerin başkanlık sistemiyle benzerliğinin görünüşte bir benzerlik olduğu da ileri sürülmektedir. Çünkü daha çok başkancı olarak anılan bu modeller doğrudan halk

tarafından seçilen bir başkana yer vermekle birlikte, başkanlık sistemine aykırı olarak yasama organının yetkilerini azaltmış ve bazı örneklerde başkana yasama organını feshetme yetkisi vermişlerdir. Böyle bir sistemin kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sistemi ile ilgisi olmadığı söylenmektedir (Teziç, 1991:58). Türkiye bu başkancı modellerin uygulandığı ülkeler kategorisine sokulamayacağına göre, örneğimiz başkanlık modeli için ABD ve yarı başkanlık modeli için de Fransa olabilir. Dünyanın diğer taraflarında diktatörü gölgeleyen bu model, ABD ve Fransa'da gelişmiş bir demokrasi içinde uygulanabilmektedir. Çünkü bu ülkelerde başkanın gücünü dengeleyen karşıt denetim mekanizmaları çalıştırılmaktadır. ABD ve Fransa örneğinde ilk dikkati çeken özellik çok gelişmiş bir sivil toplum bilincine ve örgütlerine sahip olmalarıdır (Gellhorn, 1965:33). Özgür, liberal ve çoğulcu toplumlarda otoriter devlet gelişip güçlenemediği gibi, siyaset devlete yaranmak için değil, halka hizmet için yapılmamaktadır. Başkan hızlı karar alırken özgür kamuoyunun tepkilerini hesaba katmak zorundadır. Türkiye gibi az gelişmiş demokrasilerde kurumların ve kamuoyunun elinde böyle bir yaptırım gücü yoktur. Anayasasından kaynaklanan yetkilerini dahi kullanmakta acze düşen, hatta bazı hesaplarla bu yetkileri kullanmamayı tercih eden kurumlara sahip demokrasilerde başkan kendisini hiç kimseye hesap vermek zorunda hissetmeyebilir. Hükümet sistemlerinin adı ve iktidarın kullanımında getirdiği kurallar ne olursa olsun ortak paydalarında demokrasiyi bulunduran yönetim biçimleri olduğu tartışılmaz. Bu durumda demokratik birikimin bir hükümet sisteminin başarısında rolü neyse, hükümet sisteminin de demokrasilerin gelişip güçlenmesi ve korunmasında aynı ölçüde rolü vardır. Bu etkileşim açısından konuyu ele aldığımızda, demokrasinin siyasal amaçlı şiddet, sivil ve askeri makamlar arasında çatışma, uzun süreli ekonomik gerileme ve büyük sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yaşandığı ülkelerde yerleşmesinin güçlüğü ortadadır. Ayrıca siyasal yaşama yurttaşın düzenli katılımının yokluğu veya eksikliği de demokrasi önünde bir engeldir. Güçlü bir devlet dışı kuruluşlar sisteminden ve sivil toplum örgütlenmesi geleneğinden yoksun ülkelerde işçi sendikaları, işveren grupları meslek örgütleri ve yurttaş kuruluşları zayıf veya parçalanmış bir yapısal görünümde dirler. Bunların tabanları etkin siyasal roller oynamalarına imkân vermeyecek kadar dar olduğundan siyasi iktidarın kullanımı yasama ve yürütme güçlerinin eline bırakılmakta, bu iki güç arasında bir uzlaş sağlanamıyorsa aralarındaki çekişmenin neticesi, iktidarın kullanımına egemen olacak

kuralları belirlemede ve sonuç çoğu kez demokrasi dışı bir yönetim olarak kendini göstermektedir. Kısaca, yurttaşını yönetime yeterince katmayan ve bu katılımı sağlayacak kurumlaşmaları geliştirecek ve koruyacak bir hukuksal çerçeveyi oluşturmayan yönetim sistemlerinin adı o kadar önemli değildir. Hangi hükümet sistemi tercih edilirse edilsin eğer tablo yukarıdaki öğelerle bezeli ise siyaset yine sık sık tikanacak, istikrarsızlıklar oluşacak ve sorumlusu uygulanan sistem olmayacaktır. Aynı saptama benzer sorunları yaşayan Türkiye için de yapılmalıdır (Gençcan, 1997:125). Duverger, demokrasisi güçlü olmayan ülkeler için bu yüzden başkanlık sistemini "çılgınlık" olarak niteliyor ve ekliyor: "Kendisini bir programa bağlamayan ve kimseye sonuçta hesap vermek zorunda olmayan bir başkan popülist demagog olur. Böyle bir sistem, yerine getirilmeyen seçim vaatlerinin sürekli katlandığı bir oyun ve güçsüz bir parlamentoyu bir demagogla baş başa bırakmak demektir. Sonuç diktatörlüktür." (Duverger, 1993:88).

Sonuçta Türkiye açısından düşündüğümüzde mevcut şartlarda ve özlendiği biçimiyle Türk tipi bir başkanlık sistemine geçmek devletin tepesindeki kararları belki hızlandıracaktır ama istikrarın sağlanabileceğini söylemek mümkün olmayacaktır.

Ayrıca uygulamalar da gösteriyor ki, başkanlık rejiminde parlamento ile başkanın seçmenlerin salt çoğunluğunun desteğine sahip siyasi tercihler üzerinde buluşabilmeleri son derece zor ve istisnai olup çok başlılık devlet idaresine hakimdir. ABD gibi ihtiyaçlarını bizzat karşılayabilen bir sivil topluma sahip ülkelerde bu durum pek sakıncalı olmayabilir. Fakat kamu hizmetlerinin kapsamının daha geniş olması gereken ülkelerde örneğin Avrupa ülkelerinde başkanlık rejimine rastlanmamasının ve bu ülkelerde ya parlamenter rejimin ya da yarı-başkanlık rejiminin yerleşmiş bulunmasının bir sebebi de budur. Türkiye gibi ülkelerde, başkanlık rejiminin devlet yönetiminde bugün olduğundan daha fazla istikrarsızlığa neden olması güçlü bir ihtimaldir. Yakın zamanlardaki Afrika tarihinin kanıtladığı gibi parlamenter rejimler de özellikle derin etnik çatışma koşullarında istikrarsız olabilirler. Bu iki sistem arasındaki dikkatli bir karşılaştırma parlamentarizmin özellikle derin siyasal bölünmeleri ve çok sayıda siyasal partileri olan ülkeler açısından demokrasiyi koruma hususunda elverişli olanaklar sunduğu ve kabine krizinin rejim krizine dönüşmesine olanak vermeden sistemin

öngördüğü mekanizmalarla çözülebileceğini ortaya koyabilmektedir (Canikoğlu, 1998:340).

Bunun aksine başkanlık sistemini öven ve parlamenter sisteme tercih eden yazarların hareket noktası ise Asya ve Afrika ülkelerinin çoğundaki başarısız parlamentarizm deneyimleridir. Aslında başarısız olan sadece sistemler değil, mevcut halleriyle yabancı ve kökleri zayıf olan demokratik kurumların oluşturduğu bütündür.

Sadece devlet başkanını halka seçtirmekle güçlü bir yürütmenin ortaya çıkacağını düşünmek de fazla iyimser bir varsayımdır. Halk tarafından seçilmiş olmak, devlet başkanına sadece önemli görev ve yetkileri varsa, bu görevlerin yerine getirilmesi ve yetkilerin kullanılmasında manevi aşırılık sağlar. Bu yetkinin cumhurbaşkanına tanınabilmesi için Türkiye'nin başkanlık veya yarı-başkanlık sistemine geçmesine hiç gerek yoktur. Cumhurbaşkanına şartlı ya da şartsız "meclisi fesih ve seçim kararı alma" yetkisi vermek parlamenter sistemin de ruhuna uygundur, hatta sistemin gereğidir. Parlamenter rejimde daha önce yaşadığımız hükümet krizlerinin nedeni olarak 1961 ve 1982 Anayasalarının bu yetkiyi şarta başlamış olmasını göstermek biraz kolaycı ve yüzeysel bir mantık yürütme olur. Konu açısından önemli olan bu yetkinin şartlı veya şartsız devlet başkanına tanınmış olması değil, bu yetkinin devlet başkanı tarafından kullanılma biçimi ve bunun olası sonuçlarıdır. Türkiye açısından önemli olan, kullanacağı yetki ve üstleneceği görevlerde devlet başkanının bağımsız ve tarafsız bir tutum izlemesidir. Şartsız bir biçimde Meclisi feshederek seçimlere gitmenin hangi ortamlarda makul ve yerinde sayılacağı ölçüsü kamu vicdanı, uygulanan hükümet sisteminin evrensel gelenekleri ve devlet başkanının basiretidir. Bu yetkinin keyfi bir biçimde kullanılması da en az hükümet istikrarsızlığı kadar sistemi krize sokar. Türk kamuoyu şu ana kadar cumhurbaşkanının tarafsızlığı konusunda çok duyarlı olmuştur. Oysa başkanlık ve yarı-başkanlık sistemleri taraflı bir devlet başkanının etkin konumunu kurumsallaştıran sistemlerdir. Görev ve yetkiler açısından ise çağdaş demokratik bir yönetim anlayışının mantığı ve gerekleri ile denk düşen bir düzenleme yapmak ve ancak bir diktatörün kullanmayı talep edebileceği yetkileri devlet başkanına tanımaktan kaçınmak gerekir. Bu ilke çerçevesinde, devlet başkanına örneğin rejimi ve devleti koruyup kollamada etkin bir rol verilebilir; bu görevle yakın ilgisi olduğundan savunma ve diplomaside hükümetle mutabakat içinde olmak koşuluyla son sözü

söyleme yetkisi tanınabilir. Devlet organlarının birbiriyle uyum içinde çalışmasını sağlayacak yetkiler verilebilir. Yasa çıkarma sürecinde daha etkin olmasını sağlayacak bir veto yetkisi tanınabilir. Bazı durumlarda meclisi fesih yetkisi de olabilir ancak tüm bu yetkilerin devlet başkanına tanınması için başkanlık rejimine geçilmesine gerek yoktur. Türkiye'de şu anda uygulanmakta olan parlamenter rejim de devlet başkanına bu yetkileri tanımıştır. Sorun cumhurbaşkanının yetkilerinin istikrarlı bir yürütmeyi olanaksız kılacak kadar az ve önemsiz olması değil, siyasi konjonktürün yetki kullanımını güçleştirmesi, uzlaşma geleneğinin oluşmadığı bir siyasi yapıda her yetki kullanımının farklı tartışmaları ortaya çıkarması ve sorunların çözüleceği yerde büyümesidir (Canikoğlu, 1998).

Başka bir açıdan baktığımızda; amaç başkanlık sisteminin başlıca getirisi olan kuvvetler ayrılığının tesisi ve bu sayede sistemin işlevselliğinin sağlanması ve hukuk devletinin kurumsallaştırılması ise orada da bir takım çekinceler oluşabilir. Hukuk devletinin tek göstergesi kuvvetler ayrılığı değildir. Kuvvetler ayrılığı veya yasama ve yürütme güçlerinin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması gerektiği yolundaki düşünce, bunların nasıl çalıştığı ve işlevi hakkında hiç bir şey söylemez. Yasaları, yürütme gücünden bağımsız parlamentoların yapmış olması da kanunun içerişi hakkında bir şey söylemez. Her devlette ve doğal olarak totaliter devletlerde de yasalar vardır. Kanunların bizzat içerişinde keyfilik bulunuyorsa, bu kanunları yürütmenin önermiş olmasıyla, yasamanın kendi inisiyatifinden doğmuş olması arasında hiç bir fark yoktur. Dolayısıyla yürütmeden bağımsız bir yasama organının ve bu organın yapmış olduğu yasaların varlığı hukukun üstünlüğünü tesise yeterli değildir. Hukukun hangi zihniyet içinde şekillendiği sorusuna verilecek yanıt, o devletin dayandığı hukuk sisteminin de ipucunu verir. Türkiye gibi devlet-toplum ilişkisini otoriter bir yapı içinde tanımlayan ve bunu da topluma demokrasi diye lanse etmeye çalışan ülkelerde hükümet sistemleri sadece bir yönetim aracıdır ve her biri dayanılan zihniyet gereği aynı sonuçları yaratırlar (Kutlu, 2001:163).

Kuvvetler ayrılığı klasik bir siyasi teori olarak, erklerin farklı devlet organları arasında paylaşılması yolu ile siyasi iktidarın bireyler üzerinde potansiyel bir tehlike olarak varlığını koruyan totaliter eğilimlerinin sınırlandırılması amacını taşır. Kuvvetler ayrılığının hukuk devletinin tesisine yönelik ilkesel önemi de buradadır. Ancak gücün

devlet organları arasında paylaştırılması, gücün yine de devlette olduğu gerçeğini değiştirmez. Birey hak ve özgürlüklerinin salt bu yoldan korunmasını sağlamaya çalışmak yetersiz bir çabadır. Dolayısıyla, yasama ve yürütme erklerinin organik ve fonksiyonel bakımdan birbirinden bağımsız kılınması, bu organların istikrarlı çalışmasına bazı yönlerden teknik kolaylıklar sağlasa da bireyin devlet karşısında korunup kollanmasına da ihtiyaç vardır. Bilindiği gibi, haklar ve özgürlüklerin anayasal güvenceleri yanında, belki bundan da önemli koruma yöntemi gelişmiş sivil duyarlıkların varlığıdır. Bir uygarlık aşaması olarak niteleyebileceğimiz sivil toplum örgütleri, iktidarın sürekli denetiminde etkin bir rol oynar. Devlet, doğası ve yapısı gereği otoriterliğe yönelirken; sivil toplum çoğulcu yapısıyla demokratikleşmenin temelini oluşturur. Sivil toplumu olmayan, bu geleneğe dayanmayan topluluklarda devlet engellenmemiş bir bürokrasi yoluyla tahammül edilemez bir baskı yaratabilir. Demokratik geleneğimizde ise sivil toplum eksikliği önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Batıda uzun ve istikrarlı bir süreç içinde gelişen sivil toplum bilinci ve örgütlenmesi bizde henüz çok yenidir ve sağlam temellerini henüz oluşturmamıştır. Devlete bağlı meşruiyet anlayışının Osmanlıdan bu yana varlığını koruması, aydın gruplarının devlet eksenli bir düşünce çerçevesine aşırılıkla hapsedilmesi, İslâmî sistemlerde, devlete karşı koyma geleneğinin bir meşruiyet kaynağı olarak batıdaki gelişmelere benzer toplumsal dayanaklardan mahrum kalmış olması gibi nedenlerle Türkiye, demokratikleşme çabasını sivil topluma dayanmadan yürütmüş, bu da demokrasimizi batılı örneklerden hayli uzağa sürüklemiştir. Hükümet sistemleri, yasama ve yürütme işlevleri konusunda devlet organları nasıl yapılandırılmış olursa olsun "demokrasi" ortak paydasında birleşirler ve istikrarlı bir yürütme, fonksiyonel bir yasama organı ancak demokrasiyi koruyup geliştirebildiği ölçüde önem ve değer kazanır. Dolayısıyla Türkiye'nin sistem arayışı devlet otoritesini istikrarlı bir yürütme ile pekiştirmek amacına olduğu kadar, demokrasiyi geliştirme konusunda daha duyarlı ve becerikli kurumlar ve bu kurumlara pratiklik kazandıracak teknik olanaklar yaratma amacına da yönelik olmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi ise yeni bir hükümet sisteminin kabulünden çok, mevcut parlamenter hükümet sisteminin her ülkenin siyasi, toplumsal ve kültürel yapısına uyum sağlayabilme yetenek ve esnekliğinden istifade ile kurumlara işlerlik kazandıracak bir reforma tabi tutulması, siyasetin ilkelerle biçimlenmesi konusunda gerekli önlemlerin alınması ile mümkün olacaktır. (Kutlu, 2001).

Siyasi bir teori olan kuvvetler ayrılığı başlangıçta siyasi nitelikte fonksiyon ifa eden yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığı temeline oturtulmuşsa da teori giderek yargıyı da bağımsız bir güç olarak içerişine katmış ve çağdaş yorumunu yasama ve yürütme karşısında yargının bağımsızlığı olarak netleştirmiştir. Türkiye'de başlıca şikâyet konusu, bu üç gücün kuvvetler ayrılığı ilkesine göre işlemediğidir. Başkanlık sistemi tartışmaları da yasamanın siyasi yönden çok parçalı yapısının, yürütmenin görevlerini yapmasına engel olduğu varsayımına dayandırılır. Yanılgı, yasamanın etkisinden kurtarılacak bir yürütmenin yönetim işlevini toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir şekilde yerine getireceği önyargısından kaynaklanmaktadır. Toplumsal talep ve beklentiler konusunda yasamada bir uzlaşma sağlanamamışken, yürütme hangi meşruiyet temelinde politika izleyecektir. Halkın, tek başına yürütme görev ve yetkisini üstlenecek bir devlet başkanını aracısız ve bizzat seçmesi isteği, yürütmeyi uygun bir meşruiyet zeminine oturtma gayret ve amacını yansıtır. Oysa yasama yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde birbirinden bağımsız görev ifa etmesi, toplumsal tercihlerin önceliğine dayalı bir demokratik süreçte bu güçlerin birbirlerini tamamlıyor olmaları anlamına gelir. Bu aynı zamanda kuvvetler ayrılığının, herhangi bir erki tek başına etkin ve bağımsız kılmak için değil, hukuk devletinin asgari gereği olan hak ve özgürlük güvencelerini yaratmak ve pekiştirmek için geliştirilmiş bir ilke olduğunu gösterir. Bu ilkenin içinde biçimlendiği liberal demokrasi anlayışı da siyasetin merkezi olarak yaşamayı kabul eder. Çünkü alınacak her türlü kararın meşruiyeti sadece toplumdan kaynaklanır. Şüphesiz saptanan politikaların ve yapılan yasaların yaşama aktarılabilmesi bir yürütme organını gerektirir; fakat yürütmenin parlamento içinden veya dışından seçilmiş olması, başkanlık veya parlamenter sistem içinde bir yürütme oluşturulması yürütmenin görevlerinin açık olarak saptandığı durumlarda son derece teknik bir konudur ve o kadar da önemli değildir. Sistem ancak toplumsal meşruiyetin zedelenmesinden etkilenir. Bu gerçekleşmişse artık hangi sistemle yönetildiği değil, meşruiyetin kaybolması veya yara alması önem kazanır ve sorunun çözümü tıkandığı iddia olunan sistemin yerine yenisinin ikamesinde değil; zedelenen toplumsal meşruiyetin onarılmasındadır. Bu da yürütme ile yasama arasında zaman zaman baş gösterebilecek olası gerilim ve kopukluklar ve seçmen onayına ters uygulamalara karşı, yönetimin demokratik yollardan ve gerektiğinde değişmesini işlerlikli bir güvenceye kavuşturmak, toplumsal meşruiyete süreklilik kazandıracak bir hukuk sistemini ve yargı

mekanizmasını tesis etmekle mümkündür. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, kendi içinde mutlak bağımsız erkler yaratmak amacıyla değil; bireysel özgürlüklere karşı potansiyel bir tehlike olduğu düşünülmüş devlet karşısında, toplumsal dinamizmi korumak ve yaşatmak amacıyla konulmuştur. Çağdaş yorumunda ilkenin özü yargının bağımsızlığıdır. Ülkemizde kuvvetler ayrılığı başkanlık sistemi tartışmalarıyla yeniden gündeme taşınırken, yargının bağımsızlığı temelindeki çağdaş yorumundan çok, merkezi otoritenin güçlenmesi amacının temsilcisi ve sözcüsü olmayı bir çıkar kaynağı haline dönüştürmüş güçlerin birini diğerine üstün kılma düşüncesinden hareket edilmektedir. Yargı, sistemle ilgili tartışmalarda hiç gündeme getirilmezken, yasama organının artık görevini yapamadığı üzerinde fazlasıyla durulmasından da bu anlaşılıyor. Eğer tıkanan yasama organı ise, bu organı yeniden işler kılmak için bir arayışa girileceği yerde yürütmeyi güçlendirmeye kalkışmak, sorunu kaynaklandığı zeminden farklı alanlara taşıyarak aşırılaştırmak demektir. Hukuk devletinde bu üç erkin birbirinden bağımsızlığı, birini diğerine üstün kılmaz; erkleri birbiri üzerinde etkin ve aynı zamanda birbiriyle uyumlu çalışmaya zorlamaktadır (Arslan, 2010:5-50).

Türkiye, Ortadoğu'nun ve İslâm dünyasının duyarlı bir noktasında olmanın iç politikasını da doğrudan etkileyen sorunlarını taşımaktadır. Lâiklikle İslamı, ulusal devletle etnik kimlik taleplerini demokrasi içinde barıştırmayı istemek, ortak paydası demokrasi olan hükümet sistemlerini denemeyi de zorunlu kılıyor. 1921 Anayasasının getirdiği, geçiş dönemine özgü ve kısa süren meclis hükümeti deneyimi bazı önemli ilkeleriyle 1924 Anayasası'nda muhafaza edilmek istenmiş, ancak parlamenter sistemle meclis hükümeti sisteminin karışımı sayabileceğimiz bu sistem, sonuçta yürütmenin üstünlüğüne dayalı önceden tasarlanmamış bir fiili durumu yaratmıştır. 1961 Anayasasıyla yerleştirilen parlamenter sistem, 1982 Anayasasında yürütmenin yetkileri devlet başkanı lehine bir parça artırılarak ancak parlamenter sistemin esprisi korunarak devam ettirilmiştir (Turhan, 1989:50). 1961 Anayasası klasik parlamenter rejime geçişin yazılı unsurudur. 1982 Anayasası cumhurbaşkanının yetkilerini 1961 Anayasası'ndakine göre oldukça artırmıştır. 104. maddede sayılan yetkilerin pek çoğunun cumhurbaşkanınca tek başına kullanılabilmesi dikkate alındığında bunun klasik parlamenter rejim ile öngörülen "tarafsız ve sorumsuz cumhurbaşkanı" statüsünü fazlasıyla aştığını görülmektedir. Türkiye, 1982 Anayasasıyla yürütmenin cumhurbaşkanlığı kanadında yaptığı yeni düzenleme ile neredeyse yarı-başkanlık

sistemindeki devlet başkanlığını getirmiştir. O zaman yürürlükteki sistemin pek de başarılı olmayan bir yarı başkanlık sistemi olduğu da iddia edilebilir. Tartışmanın aşırı olarak yarı başkanlık sistemi üzerinde yoğunlaşması da, bugünkü anayasal düzende yarı başkanlığa yumuşak geçişi mümkün kılacak anayasal kurumların olması nedeniyledir (Canikoğlu, 1998:300-323).

Türkiye için başkanlık sistemi yeni bir model olarak düşünülebilir Ancak başkanlık sisteminin Türkiye'nin kurtuluşu için kesin bir çözüm yolu olduğunu düşünmek, Türkiye'de ki istikrarsızlık sorununu ancak sistem değişikliği ile çözülebileceği düşüncesini kabul etmeyi gerektirir. Ancak bu bazı hususların arka plana itilmesi anlamına gelir. İlk olarak şu söylenebilir ki sistemden kaynaklanmayan sorunlar sistemin değişmesi ile çözüme kavuşturulamazlar. Ayrıca sistem türü ne olursa olsun hiçbir siyasi sistem sorunsuz değildir. Her sistemin içinde bulunduğu duruma göre tikanlıkları, istikrarsızları vardır. Ancak sistem kendi koşulları içinde bu sorunları aşmaya çalışarak kendi çözümünü bulur ve o ülkenin siyasi kültürü ile zenginleşir.

Son olarak, sorunları çözmek iddiası ile sürekli sistemle uğraşmak, sorunların devam etmesi halinde sorunun kaynağının rejimle bağlantılandırılması, demokratik rejimin tartışılır hale gelmesine yol açar, zaten bu da demokrasiler açısından en ciddi ve tehlikeli sorunların başında gelir. Bu nedenlerden dolayı, tartışmaların hangi sistemle sorunların çözüleceği noktasından ziyade sorunların niteliği noktasına kaydırılması daha doğru olacaktır. Demokratik kurumlar ve toplumun demokrasi yönünde gelişmiş bir kültürü ile beslenmediği takdirde teoride ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar sistemlerin başarı şansı yoktur. Demokratik ilkeleri benimsemiş hükümet sistemlerini başarıya götüren temel faktör, erklerin müdahalelerden korunmuş olması, yönetimin sağlıklı işleyişidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin devlet niteliği taşıyan siyasal birimlerde, birbirlerinden farklı kuvvetlerin bulunduğu, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için de bu kuvvetlerin birbirinden ayrı ve bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayandığının çalışmamızın başında belirtmiştik. Yani bu durumda kuvvetler ayrılığı, devletin yapacağı faaliyet ve görevlerin ayrılmasını ve bunların ayrı birer müşterek organlar tarafından yerine getirilmesine ifade eder.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya koyduğu çerçeve, yasama ve yürütmenin yanına sadece istikrarı sağlamak için bu erkler denetleyecek bir yargı erki değil, bundan ziyade bu erkleri denetleyerek bireysel özgürlüğü güvence altına alacak bir yargı erkidir. Yani yargı erki devlet karşısında bireysel hakları güvence altına alması gereken bir erk olarak algılanmalıdır. Ancak bazı toplumlar sahip oldukları siyasal kültürlerinden dolayı yargı erki özgürlüklerin korunmasından ziyade siyasal istikrarın sağlanmasına hizmet edebilmekte, özgürlükler devlet karşısında geri planda kalabilmektedir. Türkiye’de de bu yönde bir algılayış söz konusu olmuştur. Genelde yargı erki ve özelde ise onu temsil eden yüksek yargı kurumları, aşkın devlet anlayışından yana olmuşlar, verdikleri kararlar (siyasi parti kapatma davaları vb. kararlar) noktasında siyasal istikrarın sağlanması tarafında olmuşlardır. Bu açılarından değerlendirdiğimizde, hukukun bireylerin özgürlüklerinden ziyade istikrardan yana olması Türkiye’nin henüz kuvvetler ayrılığı ilkesini tam olarak kavrayamadığını bize gösterir. Oysa kuvvetler ayrılığı ilkesinin temeli, bireysel hak ve özgürlüklerin korunması için özen gösteren bir yargı erkini betimler. Bu açılarından Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi Türk hukuk sisteminde özgürlüklerin korunması için başlıca organlardır ve kararları özgürlüklerin seyrini belirleyecek güçtedir. Bu organların her şeye, gereğinde “devletin âli menfaatlerine” rağmen birey hak ve özgürlüklerini en üstte tutan kararları ile bu sorunun çözülebileceği söylenebilir.

Türkiye’de kuvvetler ayrılığını ilkesinin işlerliği açısından ortaya çıkan bir diğer sorun siyasal sistem sorunudur. Uzun yıllar boyunca iktidara gelen istikrarsız koalisyon hükümetleri, geç alınana ve yürütülmesi sorunlu olan kararların sorumlusu olarak siyasal sistem sorumlu tutulmuştur. Buna çözüm olarak da kuvvetlerin tekrar düzenleneceği yeni bir sistem türü olan başkanlık sistemi tartışmaları vuku bulmuştur.

Türkiye’de ki siyasal istikrarsızlık sorunu olarak bu görülmektedir. Ancak batıda hükümet sistemlerinin üstlendikleri görev, dayandıkları toplumsal kültürden gelmektedir. Sistem alınıp farklı bir zihniyetle işler hale getirilmeye çalışıldığında yörüngesi muhakkak ki değişmektedir. Bu doğrultuda hükümet sistemleri uygulandıkları ülkelere göre yorumlanan ve bu doğrultuda anlam kazanan mekanizmalardır. Bundan dolayıdır ki gerek başkanlık sistemi, gerek parlamenter sistem, gerekse diğer sistemler uygulandıkları ülkelere göre farklılık göstermektedirler. Tek modelde başkanlık veya parlamentarizm uygulamasına rastlamamızın nedeni siyasal kültürle ilgilidir. Tüm ülkelerin kendine özgün tarihsel koşullarında türeyen siyasal kültürlerine egemen olmak imkânsız bir durumdur. Ancak yasal ve anayasal düzenlemeler, seçim sistemleri gibi diğer temel sistem unsurları daha kolay değiştirilebilir. Dolayısıyla istikrarlı bir sistem ortaya çıkarmak için sistemi değiştirmek yerine, sistemi işler kılacak unsurlara yönelmek daha mantıklı olacaktır.

Buraya kadar anlatılanlar ışığında çalışmanın en başında oluşturduğumuz ve cevabı özgürlük ya da siyasal istikrar olmak üzere sadece iki seçenekten oluşan, “kuvvetler ayrılığı ilkesi neye hizmet eder?” sorusunun yanıtını Türkiye perspektifinde “siyasal istikrar” olarak verebiliriz. Bunun en önemli nedeni de siyasal kültürümüzde geçmişten beri süregelen aşkın devlet anlayışıdır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir; siyasal kültür ne olursa olsun, kuvvetler ayrılığı ilkesinin özü özgürlüklerin korunmasını içerir ve buna katkı sağlamayan bir sistemde kuvvetler ayrılığı organların fonksiyonel ayrımından, bazı görevlerin tasniflendirilerek organlar arasında paylaştırılmasından başka bir görev göremez. Yani devlet sadece bölümlendirilmiş olur. Bu durumda da kısaca kuvvetler ayrılığı içi boşaltılmış bir kavram olarak karşımıza çıkar.

Diğer bir sorunsal olan siyasal istikrarsızlığın ise, kuvvetler ayrılığının yanlış yorumlanıp, uygulanmasından kaynaklanan bir sistem sorunu olduğu açıktır. Ancak burada yapılması gereken sistemin sil baştan yeniden inşa edilmesi değildir. Siyasi kültürümüze uygun olan siyasi sistem mevcut sistemdir. İstikrarsızlığın giderilmesi noktasında bu sistem üzerinde bir takım düzeltmeler daha uygun bir düşünce olacaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; kuvvetler ayrılığının en önemli işlevlerinin, özgürlüklerin korunması ve siyasal istikrarın sağlanması olduğu kesinlikle unutulmamalıdır. Çünkü kuvvetler arası ayrımın olmadığı veya tam anlamıyla işlerlik

kazanmadığı bir siyasal sistemde özgürlüklerin güvence altında olduğu ve siyasal istikrarın tam anlamıyla sağlandığını söylemek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Yavuz (1959), **Devlet Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- AKAD, Mehmet ve Bihterin Vural Dinçkol (2000), **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul.
- AKIN, İlhan (1971), **Temel Hak ve Özgürlükler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul.
- AKIN, İlhan (1990), **Kamu Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- AKTAN, C. Can ve Vural, İ. Yaşar (2003), **Özgürlük Bildirgeleri**, Çizgi Kitapevi, Konya.
- AKYILMAZ, Bahtiyar (1995), **Tarihi Gelişim İçinde ve Özellikle Montesquieu’da Kuvvetler Ayrılığı**, Halil Cin’e Armağan, Konya.
- ARİSTOTELES (2007), **Politika**, Çev: Ersin Uysal, Dergah Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Rıza (2010), **Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri**, Dora Basım Yayın, İstanbul.
- AYDIN, Suavi (2006), **Amacımız Devletin Bekası**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- BECEREN, Ertan ve Gökhan Kalağan (2007), “Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 11, s.163-181.
- BOUTHOU, Gaston (1997), **Politika Sanatı**, Çev: Sabahattin Eyüboğlu, Cem Yayınevi, İstanbul.
- CANİKOĞLU, Meltem (1998), **Anayasa Arayışları ve Türkiye**, BDS Yayınlar, İstanbul.
- CANİKOĞLU, Meltem (1999), “Türkiye’nin Sistem Sorunu mu Var?”,
http://www.akader.infa/KHUKA/5_99_ekim/turkiyenin_sistem_sorunu.htm,
10.04.2011.

- ÇAĞLAR, Bakır (1991), “Anayasa Hukuku ve Anayasanın Yargıcı”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı: 8, s. 13-57.
- DEMİR, Fevzi (1998), **Anayasa Hukukuna Giriş-Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku**, 5. Baskı, Barış Yayınları, İzmir.
- DEMİR, Fevzi ve Şükrü Karatepe (1997), **Anayasa Hukukuna Giriş**, 3. Baskı, Aydın Yayınevi, İzmir.
- DOEHRİNG, Karl (2002), **Genel Kamu Hukuku**, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1993), **Siyasi Partiler**, Çev: Ergun Özbudun, 4. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara.
- DUVERGER, Maurice (1986), **Siyasal Rejimler**, Çev: Teoman Tunçdoğan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- ERDAL, Meryem (2010), **Herkesin Yargısı Kendine**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- ERDEM, F. Hüsnü, (2005), “Türkiye’de İdeolojik Devlet Gölgesinde Yargı Bağımsızlığı Sorunu”, **Demokrasi Platformu Dergisi**, Sayı:2, s.98-115.
- ERDOĞAN, Mustafa (1989), “Başbakanlık Hükümeti mi?”, **AÜSBFD**, C. XLIV, sayı: 3-4, s.229-247.
- ERDOĞAN, Mustafa (1997), **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2006), **Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm**, Orion Yayınları, Ankara.
- EROL, Metin (2002), **Sanayileşme ve Ekonomik Gelişmenin Sosyolojisi**, Nobel Yayıncılık Ankara.
- EVCİMEN, Günsev (1992), “Başkanlık Hükümeti Sistemi: Ratio Politikası ve Türkiye”, **SBFD**, C. 47, Sayı: 2.
- FRİEDRİCH, Carl J. (1999), **Sınırlı Devlet**, Çev: Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, Ankara.

- GENÇCAN, Ö.Uğur (1997), **Başkanlık Rejimi**, Adil Yayınevi, Ankara.
- GÖREN, Zafer (1997), **Anayasa Hukukuna Giriş**, Barış Yayınları, İzmir.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1991), **Anayasa Hukuku**, 3. Bası, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- GÖZLER, Kemal (2000), “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.25-47.
- GÖZLER, Kemal (2005), **Anayasa Hukukuna Giriş**, 6. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- GÜNAL, Erdoğan (2011), **Türkiye’nin Hukuk Devleti Sorunu**, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- GÜNEŞ, Turan (1956), **Parlamentar Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- HAKYEMEZ, Y. Şevki (2008), “Türkiye’de Statükoyu Korumada Bir Can Simidi: Militan Demokrasi”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı:93, s.39-49.
- IŞIKLI, Alpaslan (1990), **Sendikacılık ve Siyaset**, İmge Kitabevi, Ankara.
- İNAN, Kamran (1999), **Devlet İdaresi**, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KABOĞLU, İbrahim Özden (1998), **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınları, İstanbul.
- KABOĞLU, İbrahim Özden (2000), **Anayasa ve Toplum**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KABOĞLU, İbrahim Özden (2007), **Anayasa Yargısı**, 4. Basım, İmge Yayınları, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1999), “Siyasal Rejim Tasarımı ve Demokrasi”, **İktisat Dergisi**, Sayı:388, s.5-20.
- KAMALAK, İhsan (2007), **Başkanlık Sistemi ve Türkiye**, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- KAPANİ, Münci (1997), **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.

- KEYMAN, Fuat (1999) “Kriz, Seçimler ve Türkiye’de Demokratikleşme Olasılığı”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 3388, s. 21-27.
- KOCACIK, Faruk (2000), **Çalışma Sosyolojisi**, Dilek Matbaacılık, Sivas.
- KORAY, Meryem ve Topçuoğlu, Alper (1995), **Sosyal Politika**, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- KUBALI, Hüseyin Nail (1971), **Anayasa Hukuku Dersleri-Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KUÇURADI, Ioanna (1998), **Düşünce Özgürlüğü Nedir Acaba?**, Hukuk Sosyolojisi ve Arkivi Yayınları: 3, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- KUTLU, Mustafa (2001), **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- KUZU, Burhan (1987), **Anayasa Hukukumuzda Yürütme Organının Düzenleyici İşlem Yapma Yetkisi Ve Güçlendirmesi Eğilimi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- KUZU, Burhan (1997), **Türkiye İçin Başkanlık Sistemi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- MAKAL, Ahmet (1987), **Grev Kuramları ve Uluslararası Farklılıklar**, V Yayınları, Ankara.
- LIJPHART, Arend (1989), **Çağdaş Demokrasiler**, Çev. Ergun Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat (1998), **Kanunların Ruhü Üzerine – I**, Çev: Fehmi Baldaş, İkinci Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat (1998), **Kanunların Ruhü Üzerine – II**, Çev: Fehmi Baldaş, İkinci Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- MOSCA, Gaetano (1968), **Siyasi Doktrinler Tarihi – Eski Çağdan Zamanımıza**, Çev: Samih Tiryakioğlu, 2. Baskı, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- MUMCU, Ahmet (1992), **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları, Ankara.

- ÖRGÜN, Faruk (1999), **Dar Gelen Gömlek: Başkanlık Sistemi**, Bilge Yayınları, İstanbul
- ÖZBUDUN, Ergun (1993), **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ÖZBUDUN, Ergun, E. Kalaycıoğlu ve L. Köker (1995), **Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.
- ÖZBUDUN, Ergun (2009), **Türk Anayasa Hukuku**, 10. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZEK, Çetin (1982), “Yargının İdari Denetim, Doğumunun 100’üncü Yılında Atatürk’e Armağan”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 14-15, s.9-15
- ÖZER, Atilla (1998), **Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği**, 2. Baskı, Ankara.
- ÖZTEK, Selçuk (1993), Türkiye’de Hâkim Bağımsızlığını Sağlayan Hukuki Tedbir, Teşkilat ve Kuramlar, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi - Hukuk Araştırmaları**, Cilt 7, s.273.
- POWELL, Bingham (1990), **Çağdaş Demokrasiler**, Çev: Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- ROUSSEAU, J. Jacques (2007), **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Ali Timuçin, Bulut Yayınları, İstanbul.
- SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar (2007), **Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- SANCAR, Mithat (2008), **Devlet Akli Kısıkaçı Altında Hukuk Devleti**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SANCAR, Mithat ve Eylem Atılğan (2009), **Adalet Biraz Es Geçiliyor”** TESEV Yayınları, İstanbul.

- SANCAR, Mithat ve Suavi Aydın (2009), **Biraz Adil, Biraz Değil**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- SARTORİ, Giovanni (1997), **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, Çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara.
- SCHMİTT, Carll (2006), **Parlamenter Demokrasinin Krizi**, Çev: Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara.
- SELÇUK, Sami (1997), “**Hukukun Üstünlüğüne Yaslanan Demokrasi ve Belirleyici Sonuçları**”, Türkiye Günlüğü, Sayı:47, s.5-12.
- SEZEN, Saim (1994), **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ŞENEL, Alâeddin (1996), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 6. Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- TALAS, Cahit (1986), **Sosyal Ekonomi**, Sevinç Yayınevi, Ankara.
- TANİLİ, Server (2000), **Devlet ve Demokrasi**, Adam Yayınları, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (1994), **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, BDS Yayınları, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (1997), **Demokratikleşme Perspektifleri**, TÜSİAD Yayınları, Ankara.
- TANÖR, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu (2001), **Türk Anayasa Hukuku**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul.
- TAŞKIN, Mine Başbayraktar (2006), **Türk Anayasal Düzeninde Sendika Kurma Hakkı**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- TEZİÇ, Erdoğan (1976), **Siyasi Partiler** (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- TEZİÇ, Erdoğan (1991), **Anayasa Hukuku**, 2. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1980), **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

- TUNÇAY, Mete (1969), **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi-I**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- TURAN, İlder (1977), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Mehmet (1989), **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- ULUSOY, Ali (2003), **Bağımsız İdari Otoriteler**, Turhan Kitapevi, Ankara.
- YARALI, K. Uğur (1999), “Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”,
<http://www.abchukuk.com/makale/makale29.html>, 05.05.2011.
- YANIK, Murat (1997), **Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Alfa, İstanbul.
- YAVUZ, Haluk (2000), **Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ZABUNOĞLU, Yahya K. (1963), **Devlet Kudretinin Sınırlanması**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet DUYAR 13.10.1987 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Cumhuriyet İ.Ö.O. tamamladı. 2004 yılında Kemal Hasoğlu Lisesi'nden mezun oldu. 2005 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi bölümüne girdi ve 2009 yılında mezun oldu. Şu anda, 2009 yılında girdiği Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'ndaki eğitimine devam etmektedir.